İNSANCIL
AYLIK KÜLTÜR SANAT DERGİSİ
YIL: 3, SAYI: 34, AĞUSTOS 1993 12.000.- TL. (KDV DAHİL)

AĞLAMA... GÜLME... ANLA.

Merhaba sevgideğer okur, hiç, yazmak istemediğim bir konu bu. Konu Sivas... Biz **İnsancıl Emekçileri** de Sivas'taydık, **Pir Sultan Abdal Şenlikleri** için... Bayrama gidiyorduk. Şiir okuyacaktık. Şiir dinleyecektik. Semaha katılacaktık. Okurlarımızla... dostlarımızla buluşacaktık. Çocuklarımızı da götürüyorduk. Berrin Taş, Pelin'i... ben Zeynep'i. İkisi de sınıfını geçti. "Sınıflarınızı geçtiniz. Öyleyse sizi Sivas **Pir Sultan Bayramı**'na götüreyim. Anadolu'yu... Anadolu'nun güzelliğini görün" dedim.

Bayrama gidiyorduk. Az giydiğimiz bu yüzden yeni kalmış giysilerimizi de aldık. Kiraladığımız bir kaptıkaçtıyla... 14 kişi... 30 haziran çarşamba günü saat 19.00'da İstanbul'dan yola çıktık. Güzel... eğlenceli bir yolculuktan sonra, perşembe günü saat 9.30'da Sivas girişinde durduk. Kaptıkaçtıyı süsledik. Bayrama gidiyorduk ya...

Saat 10.00'da **Sivas Kültür Merkezi**'nin önünde durduk.

Bayram başlamıştı.

Şimdi bu yazıyı yazarken utanıyorum. Başkaları için konuşamam. Ama ben hayatımın hiçbir devresinde bir kente böylesine güvenle girmedim. Bir kentin sokaklarında böylesine güvenle yürümedim. Oysa bizler... perşembe günü... perşembe gecesi... cuma sabahı bütün hazırlıklarını sinsice hazırladığı bir katil ordusunun tuzaklı kentinde dolaşıyormuşuz.

Şimdi... günler sonra, o katil ordusunun kentin sokaklarında dolaşan bizlere sinsice güldüğünü görüyorum... hissediyorum.

Bazı olaylar vardır... dile gelmez. Uzun uzun anlatılırsa abartılıyor denir. Az anlatılırsa eksik denir. Sivas olayları böyle. Söz gelimi, gecelediğimiz **TEK Konukevi**'nin yöneticileri, daha odalara yerleşirken bizden para istediler.

Soruyorum. Acıyla... kandırılmış duygusuyla... Hemen... derhal para istemek. **TEK**'in ilkesi mi... yoksa nasıl olsa bizim gümbürtüye gideceğimizi biliyorlardı da paramız kalmasın diye mi bu yola başvurdular... Tabiî buna bir anlam veremedik, parayı ödemedik. **TEK** yöneticileri "Paramızı kimden alacağız" diye ciddi bir telaşa düştüler.

O gün bir anlam veremediğim... terbiyesizlik dediğim bu ayrıntıyı düşündükçe, hemen para istenmesinden neden kuşkulanmadın diye kendimden utanıyorum.

İçim yanıyor. Bezirci'yi son cuma günü saat 12.00'de gördüm. Zeynep'le tanıştırdım. Bezirci, 15 yaşındaki kızıma sarıldı... Sonra elini öptü. Bezirci'yle son kez göz göze geldik. Gülüştük.

• **Sahibi - Yazıişleri Sorumlu Yönetmeni**
BERRİN TAŞ

• **Genel Yayın Yönetmeni**
CENGİZ GÜNDOĞDU

• **Kurum Yazmanı**
ŞADİYE GÜLE

• **Görsel Yönetmen**
CEMİLE ÇAKIR

• **Teknik Danışman**
MUSTAFA DOKUMACI

• **Katkıda Bulunanlar**
SADIK ALBAYRAK
İSA ÇELİK
İBRAHİM AKYÜREK
SEDAT TOSUNOĞLU
NECMETTİN BORTEÇİN
MÜFİT GÜRGÜN
TURGAY TOPAL
HIDIR GEVİŞ

• **GENEL DAĞITIM**
YAY-SAT

•**Yönetim Yeri:**
Mollafenari Sok. Nadir Han
No: 40-42 Kat: 5 34410 Cağaloğlu / İST
Tel: 511 79 94 - 513 93 99
Posta Çeki No: 666 043

Dizgi: Sel Dizgi ve Yayıncılık, 511 10 05
Baskı: Ekinci Ofset

Abone olmak için PTT'den 666 043 Nolu Posta çeki hesabına Berrin Taş adına 120.000 TL. yatırmanız yeterlidir (Öğrenci - Öğretmen 100.000 TL, Yurtdışı: 50 Mark)

İnsancıl'a gönderilen ürünler, yayımlansın ya da yayımlanmasın geri verilmez.

İÇİNDEKİLER

Cengiz GÜNDOĞDU
Ağlama... Gülme... Anla 1
Ali Ersin GÜNÇE
Avare Şarap (Şiir) 2
İnsancıl Emekçileri
Bir Ütopyanın Ufuklarında 3
A. Necmettin BORTEÇİN
Sözün Bittiği Anlaşıldı mı 4
MüfitGÜRGÜN
İnsan... İnsana Kucak Açacak (Şiir) 5
Bülent HABORA
Burası İran Değil 6
B. Sadık ALBAYRAK
Yol Yazısı 7
İlker BELEK
Bilimsel Teknolojik Devrim İnsanlık Suçlusu Kapitalizmi Kurtarıyor mu 9
Mustafa SERCAN
Gelecek misin (Şiir) 10
Erich FRİED
Ölmeden (Şiir) 12
Kadir YERCİ
Dilden Kaçış 14
İbrahim AKYÜREK
Harran, Hasankeyf, Nemrut 15
Cengiz BEKTAŞ
Dokunamam (Şiir) 16
Yusuf ÇOTUKSÖKEN
Mektuplardaki Yaşam 17
Bülent COŞKUN
Mi-Şi-Ma (Şiir) 18
Sevgi İYİ
Sezgi ve Sezgicilik Üzerine 19
Arife Kalender ÖNEL
Sesimin Gizli Geçitleri (Şiir) 21
Berrin TAŞ
Bilinç Gezgini 22
Selim TEMO
Resmini Çizemediklerim (Şiir) 23
CengizGÜNDOĞDU
Öykü Fırtınası Açış Konuşması 24
Zeynep ALİYE
Edebiyat Dünyamızda Bir Gezinti 25
Necati GÜNGÖR
Hikayemizin Son Yirmi Yılı Hakkında Birkaç Not 28
Kemal ATEŞ
Öykücülüğümüz (1923 / 1970) 29
Alaatin TOPÇU
Sevmek mi: Kafiye Yoksunu (Şiir) 30
Adnan ÖZYALÇİNER
Yaşamım ve Öyküm 31
Bilal KAYABAL
Bir Hüzzam Şarkı (Şiir) 34
Öner YAĞCI
Öykücülüğün ve Öykü Yayıncılığının Sorunları 35
Nurettin KURTULUŞ
... ve İnsanlar Gelecek (Şiir) 37
Osman ŞAHİN
Öykü Dalında Tırmanan Çocuk 38
Mehmet AYDIN
Yeni Düzen Aynası (Şiir) 39
Cemile ÇAKIR
Öykü ve Gerçeklik 40
Kenan SARIALİOĞLU
Gecekonduda Ölüm (Şiir) 41
Hayati AZİM
Er Mektubu (Görülmemiştir) (Öykü) 42
CengizGÜNDOĞDU
Yıldız Güncesi 43
İnsancıl Emekçileri
Kimsecik Yokmuş... Kimsecik Yoktu 49

Olaylar başladığında bizler... ben... Berrin Taş... Cemile Çakır... Gülten Özdemir... Pelin... Zeynep... **Buruciye Medresesi**'ndeydik. Herkes yemeğe gitmişti. Biz kitaplarımızın başında öbür arkadaşlarımızı bekliyorduk. Polisler geldi. Bizi çıkarmak istediler. Çıkmadık. Kitaplarımızı bir odaya koydular. "Şeriat isteriz... Vali istifa" diyen topluluk medrese önüne kadar geldi. Çocuklarımıza "Şimdi geçecek. Korkmayın" dedim. Orda iki saat kaldık. İki saat sonra çıktık. Arkadaşlarımızı aramaya başladık...

Tek bir görevlinin can güvenliğimizi garantiye almadığı Sivas'tan utançla ayrılırken gökyüzü kara dumanlarla boğuluyordu...

Sivas'ta acının dünyasına girmişiz... Acının dünyası... Nasıl oluyor da onbinlerce insan, Sivas sokaklarında tam on saat insan avına çıkıyor. "Şeriat isteriz" diye yeri göğü inleten onbinlerce insan katletmek için sanatçı arıyor... sonra bir yangında 37 insanı katlediyor.

Burda dikkat edilmesi gereken ciddi bir durum var. Bir tahrikle silahlar patlasa, değil 40 kişi 400 kişi ölse bu kadar acı çekmezdim. Sivas olayı farklı. Son derece farklı. Yürüyen onbinleri... "Şeriat" diye yeri göğü inleten onbinleri gördüm. Son derece düzenliydi... son derece ciddiydi hepsi.

Binlerce insan, 37 insanı birdenbire patlayan bir öfkeyle değil, son derece soğuk kanlı bir davranışla katletti.

Öfkenin sonu kestirilmez. Bir öfkeyle taşı adamın kafasına vurursun... adam ölür. Kalabalıkta kargaşa çıkar birçok insan ölür. Sivas olayları böyle değil. Son derece farklı. Sivas'ta onbinlerce insan otel yakarken sonucu biliyordu. Oteldeki insanların nasıl öleceğini biliyordu. Sokakta öncü birlikler bizi kıstırıp linç etmeye çalışırken gördük. Yangın söndürme araçları uzakta duruyordu. Yangına karışmıyordu.

Kimi kişilerde oluşan bir yanılgıyı önlemek istiyorum. Ben, sokakta onbinlerce insan "Şeriat" diye yürürken gördüm. Bu olaylara sessizce onay veren kimi kişilerle tatsız bir rastlantı sonucu Sivas Müzesinde... yangın başlamadan önce görüştüm. Bana "Olayların sebebi sizsiniz. Ezan okunurken davul çaldınız" dendi.

Şunu söylemek istiyorum. Bu insanlarla akılcı bir tartışmaya girişemezsiniz. Şu mümkün değil. "Efendim, bu insanlar niye böyle yapıyor... onlar da bir panel düzenlesin. Görüşlerini söylesinler" sanısı kesinlikle yanılgı. Sivas'ta yürüyenlerin önünde böyle bir imkan yok.

Onlar için bu demokrasi sorunu yok ortada. Demokrasi olsun... demokratik ortamda kendimi geliştireyim... insani süreçleri yakalayım diye bir sorunları yok.

Otelin cehennemi alevleri cennetin kapısını açıyordu onlara.

Önümüzde ciddi bir sorun var. Sivas bir örnek. Öbür kentleri de düşünürsek, onbinlerin yüzbinlere... milyonlara ulaştığını bilmeliyiz.

Sorun şu. Biz bu milyonları insani toplum düzenine nasıl çekeceğiz. Bunu kişisel bir kaygıyla yazmıyorum. 37 arkadaşımız katledildi. Bir gün bizde katledilebiliriz. Ama Sivas'ın yüz mislini İstanbul'da... öbür kentlerde bu gidişle yaşayacak insanlar.

Peki biz napmalıyız.

Önce şu bilinmeli. Türkiye, insanın yaratıcı gücünden... insanın önatılımcı davranışlarından yoksun. Bu yoksunluk ülke düzeyinde yaşanan kaçgunu pekiştiriyor. Sendika liderlerinin jaguarlarla gezdiği bir ülkede yaşıyoruz.

Türkiyeli yazarın... şairin... romancının bu topraklarda yaşayan insanla ilişkisi yok. Yazar... şair... romancı sistemin önüne koyduğu duvarları aşıp insana ulaşamadı. Bunun önemli sonucu şu. Bizim her tatsız olaydan sonra yayımladığımız sert bildirileri tatsız olayların yaratıcısı halk okumuyor. Bildirilerden... yürüyüşlerden bu halk kesinlikle etkilenmiyor. Sayısı 30 milyonu bulan... yıllık geliri son derece düşük bu insanlar, artıdeğere çeşitli biçimlerde el koyanların koruyucuları olarak yaşıyor. Bunlar bazen, ellerine geçirdikleri bir insanı, suçlu diye namus uğruna linç edebiliyor. Dikkatleri yoğunlaştırmamız gereken önemli nokta burası. Artıdeğere el koyucular, Sivas'ta yeni bir yöntem denedi. İnsanla bütünleşmenin küçük bir örneğini vermeğe hazırlanan sanatçıları yazıyla... yasakla önlemedi. Elini ateşe sokmadı. Din elden gidiyor diye halkı sanatçının önüne çıkardı. Bütün hayatı boyunca onlar için mücadele eden Asım Bezircileri onlara katlettirdi.

Onlar şeriat istiyordu. Sivas'a gelen sanatçılar yakılması gereken şeytanlardı. Böylece Sivas'ta, sermayecilerin hazırladığı ringte, Türkiye'nin şeytanları, ağır bir darbe yedi.

Bu halk adam olmazdı. Bu duygu pekiştirildi. Şimdi gözdağı veriliyor. Dikkat edin, Sivas'ın yüz misli yumruğu İstanbul'da yersiniz deniyor.

Böyle bir dönemde... ölülerimiz gömülürken... yaralılarımız hastanelerde acı çekerken... biz sağ kalanlar utanırken söylemek zor... şunu bilmeliyiz. Spinoza şöyle der. "Ağlama, gülme, ama anla"

Olup bitenleri anlamak zorundayız.

Biliyorsunuz daha önce böyle olaylar yaşandı Türkiye'de. Sivas olayları için toplananlar şöyle düşünüyor. Daha önceki olaylarda yayımladığımız bildiriler sert değildi. Şimdi bildiri daha sert... çok sert olsun. Cenaze törenine de katılımı çoğaltalım. Geçen cenazede biraz azdık. Bu cenazede daha çok olalım.

Değişik yöntemler de öneriliyor. Siyah kurdele takalım. Işıkları 15 dakika söndürelim.

Ben buna görmenin ekonomi politiği diyorum. Bizde görmenin ekonomi politiği bozuk diyorum. Bütün toplantılarda görmenin ekonomi politiğini düzeltmeye çalışıyorum.

Düzgün bir ekonomi politik bakışla neler görebiliriz. Şimdi bunu anlatacağım.

1- Osmanlı İmparatorluğu'nu temel alırsak, Anadolu insanı 600 yılın yalnızca 20 yılını öldürümsüz... savaşsız... kırımsız geçirmiş.

Bizim kültürümüz insani süreçleri hiçbir dönmde yakalayamamış. İnsani süreçleri yok edici... öldürücü bir kültür, bizim kültürümüz. Cumhuriyet dönemi yıkıcı... öldürücü kültürü, insani kültüre dönüştürememiş.

2- Bu kültür bize mi özgü. Hayır. Temeli eşitsizliğe dayalı her toplum, yıkıcı... öldürücü bir kültür üretir. "Gelişmiş kapitalist" ülkelerde gelir dağılımı nedeniyle bastırılmak istenen bu kültür, arada bir çeşitli nedenlerle görünür.

3- Temeli eşitsizliğe dayalı bir sistemde yaşayan toplumların insani kültür süreçlerini yaratmaları... bu yaratımların içinde insanı mutlu etmeleri mümkün değil.

4- İnsani kültür yaratma hareketleri, bu toplumlarda ne şekilde olursa olsun bastırılır. Çünkü insani kültür, temeli

Gericilerin ve Irkçıların Köşebaşlarını tuttuğu şu günlerde tüm ilerici birimlerin artık bir noktada toplanmaları gerektiği inancını yaşıyor ve bu şiirimi SİVASZEDE İNSANCIL DOSTLARINA Gemiş'Olsun dileklerimle armağan ediyorum.

AVARE ŞARAP

Bu can bir cehennem atağında yitirdi yolunu
Şaşmaz yazgının içi kokuyor, buruşmuş tümüyle
Biziz o patlamış ateşlerin içinde kıvrılan
Ne duruyorsunuz çoğalın kara delikleri yüzümün
Birşeyler söyleyin annemin kış geceleri
Bir yorgan örtün üstüne ışıklar geçirmesin
Ah benim avare şarabım
Dün yine oydu yarışında yiten
Dayan ha dizlerim
Onlar sabahtı vurulduklarında
Saçları mis kokan.

Ali Ersin GÜNÇE

eşitliğe dayalı bir toplumu şart koşar. Temeli eşitsizliğe dayalı toplumlarda, artı değere el koyanlar insani süreçleri yaratan... insani süreçleri yaşayan bir toplumu istemezler. İstememek onların varlık şartıdır.

5- Türkiye'de eşitlikçi kültür mücadelesi verenlerin karşısına hep yasalar çıkartılır. Yasaların yetersiz kaldığı durumlarda eşitlikçi kültür mücadelesi verenler katledildi.

Bu genel çerçeveden bakıldığında Sivas olaylarında şunları görmemiz gerekir: Türkiye'de sayısı 30 milyonu bulan yıllık geliri son derece düşük bir halk var. Bu halk, artık değere el koyanların koruyucusu olarak yaşıyor. Bu 30 milyonun demokrasi diye bir sorunu hiçbir zaman olmadı. Bunlar bazen bir maç sonrası haksızlığa uğradık diye ayağa kalkıyor. Bazen namus uğruna bir insanı linç edebiliyor.

Bir kez daha, Sivas bir örnek. Öbür kentleri de düşünürsek, onbinlere, yüzbinlere... milyonlara ulaşan bir halk var önümüzde. Bunlar eşitsizlikçi kültür üreten sermaye sisteminin vurucu güçleri. Bu vurucu güçler bundan böyle yanlış bilinç durumuyla, sermaye düzenini korumak için eşitlikçi kültür mücadelesi verenlerin karşısına çıkacaktır.

Şunu iyice bilmeliyiz. Sivas'ta onbinlerce insan, birdenbire patlayan bir öfkeyle değil, son derece soğukkanlı bir davranışla 37 insanı katletti. Üstelik şenliğe katılanlardan hiç kimse önceden katil olayı hissetmedi.

Katil olayı titizlikle hazırlandı. Uygulandı. Kitle işini bitirdikten sonra evine çekildi. Şimdi onlardan biri bile protesto yazılarını okumuyor. Okumadı. Okumayacak.

Onlar gerektiğinde... günü geldiğinde başka bir kentte yine görünecek.

Soru şu? Ne yapmalı. Sert protesto yazılarının... çok katılımlı cenaze törenlerinin işlevsiz olduğunu bilmeliyiz.

Şimdi yapılması gerekene geliyorum. İnsani kültür süreçlerini yaratabilecek eşitlikçi bir toplumun kurtuluş hareketini başlatmak. İlk elde yapılması gereken bu. Hemen bu sürecin oluşumunda bütün kültür emekçilerinin... şairin... yazarın... bestecinin... ressamın... felsefenin... bilimin... sanatın insanla ilişkisini yeniden kurmak... bu ilişkinin insanla ilgili anlamını derinleştirmek.

Neden bunları yapmak zorundayız. Çünkü bu eşitsizlikçi yapı, insani süreçleri yok edici bir kültür üretiyor. Bu ülkede sanatın insanla ilgili anlamı sıfır. Sineması böyle... romanı... şiiri... resmi... müziği... öyküsü böyle. Hele felsefenin... hele bilimin bu ülke insanı için hiçbir anlamı yok.

Felsefe... sanat, birtakım insanların hayatta karşılığı olmayan garip bilinç oyunları değil.

Türkiye daha önce insani süreçlerin kolayca bastırılmasına neden olan birtakım politikalar iflasını yaşıyor. Bu politikaların iflasını görmek iyi oluyor, eşitsizlikçi kültürü yaratan kapitalizmi ikinci cumhuriyet adına savunan bütün liberal politikalara iflas etti. Sanatı... felsefeyi bilinç oyunu sanan estetik politikalar iflas etti. Laiklik-şeriatçılık ikiliminde artık değer soygununu saklayan politikalar iflas etti. Ben aydınlandım, beni oku sen de aydınlan diyen aydının evde oturup üzülme politikası iflas etti.

Sivas olaylarına doğru ekonomi politik açıyla bakıldığında görünenlerin temelindeki hakikat bu.

Bu hakikat bir ütopyayı zorunlu kılıyor. Şöyle. Temeli eşitliğe dayalı bir toplum... felsefede... sanatta.... bilimde insanla doğru kurulmuş ilişkide sürekli gelişen insani kültür. Yanlış bilinç durumlarını kırmış... bu dünyada ağız tadıyla yaşayan insan.

Böyle bir toplum için... hemen... şimdi milimetrik mücadele başlatılmazsa... üç yanı denizle çevrili bir mezarlık olacak Anadolu.

Sivas'ın yüz misliai İstanbul'da yaşarsınız diye bizlere gözdağı verenlere gelince. Onbinlerce insan toplu öldürümün temsilcisi derkesine düşürüldükte bu insanlardan kimseye hayır gelmez. Bu insanlar, kaçgun döneminde kanlı bir hesaplaşmanın çukurunda insani değerleri yok ederken yok olur gider.

Sevgideğer okur... acılı günlerimizde bizi yalnız bırakmadınız. Yüzlerce değil, binlerce kez telefon çaldı. Telgraflarınız geldi. Sağolun. Biz **İnsancıl Emekçileri,** ağır maddi-manevî kayıplarımızla... onarılmaz derin yaralarımızla insani kültür mücadelesine devam ediyoruz.

Sivas'a bayrama gidiyorduk. Çocuklarımızı almıştık. Bayram bizim hakkımızdı. Bayram çocuklarımızın hakkıydı.

Bayramı zehir ettiler.

Söylüyorum. İnsanın yaratıcı... etkin... insani gücü ayağa kalkacak... biz... hepimiz güzel bayramlar yaratacağız. O zaman ölülerimize ağlayacağız... bayramlarımıza güleceğiz.

Şimdi anlıyoruz. Anlatmaya çalışıyoruz. Güzel bayramlar için anlamak zorundayız.

CenglzGÜNDOĞDU

BİR ÜTOPYANIN UFUKLARINDA

İNSANCIL EMEKÇİLERİ

Şöyle bir ülke düşünün. Bu ülkenin şairi... yazarı... romancısı var. Ama o ülkede şairin... yazarın... romancının insanla ilgisi yok. Bu ülkenin şairi... yazarı... romancısı küçük bir topluluk oluşturmuş. Ödül alıp veriyorlar... başyapıt ürettiklerini söylüyorlar

Bu ülkenin bir tiyatrosu var Ama bu tiyatronun ülke insanıyla ilgisi yok. Bol ışıklı salonlarda yanlış bilinç durumlarının oluşturduğu oyunlar, tiyatronun işlevinden habersiz nazenin bayanlara... şık baylara alkışlatılıyorlar.

Bu ülkenin bir sineması var. Bu sinemanın insanla ilgisi yok. Bir yanda abur cubur filmler... bir yanda, kaçgunun seline kapılmış küçük burjuvaların cinsi doyumsuzluklarını anlatan püsürük filmler.

Bu ülkenin resmi... bu ülkenin müziği... bu ülkenin birer kumarhaneye dönen televizyonu... hepsi insandan uzak...

Biz buna çok önce sistemin sanatı dedik. İnsani tek bir niteliği olmayan bu niteliksiz sanatı geçersiz ilan ettik. Bundan ötürü üstümüze yürüdüler.

Anlattık... anlattık... hep anlattık.

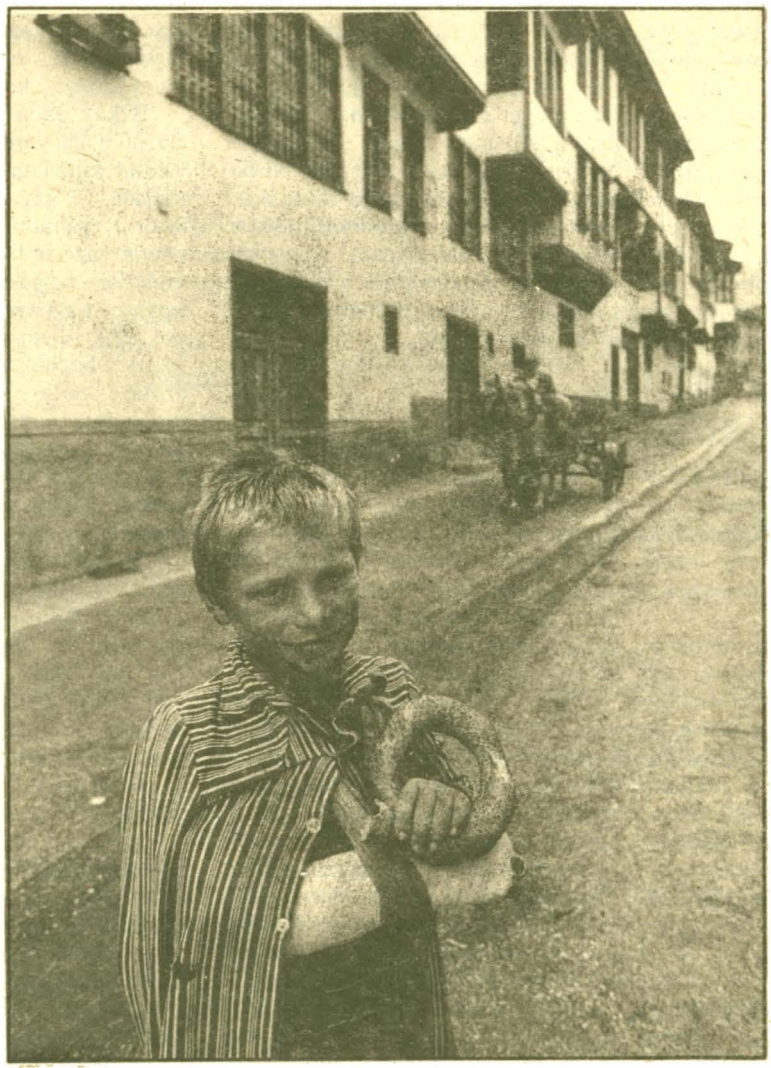

Erdal Yazıcı

İnsani bir sanat üstüne çağrı üstüne çağrı yaptık. İnsansız sanat olmaz... sanat insan içindir... sanat insani olmalıdır dedik.

Sanat yüzbinlere... milyonlara ulaşmalı dedik. Bu dergide tartışılsın... bu ütopya için doğru yöntemler bulunsun diye tasarılar... görüşler yayımladık

Sonra noldu. Bu ülkenin bir kentinde... Sivas'ta... halk, sanatçıları, kentimizi şeytanlar bastı diye katletti.

Bu nedir bilir misin. Bu özellikle 1980'lerden sonra pekiştirilen insansız sanat politikanızın iflasıdır.

Bizler doğru bir sanat politikasıyla sanatımızı insanla buluşturabilseydik, o halk, sanatçılarımızı katletmezdi.

O halk sanatçıları omuzlarda taşırdı Sivas sokaklarında.

Şimdi bir çağrımız daha var Sistemin pekiştirdiği yanlış bir duyguyla bu işi inada bindirmeyin. Sanat politikanızı gözden geçirin...

Bayanlar... baylar Anadolu kan ağlıyor... Herkesin eli, bir başkasının boğazında. Böyle bir ülkede sanatçının sorumluluğu olmalı diyoruz. Bakın nasıl. Anna Seghers'in bir sorusu var. Şöyle "Peki, bu her şeyi belirleyecek olan mücadelede edebiyatın yeri nerededir? İnsanların bağrında, evet, böylesine tehdit altında tutulan bu çağdaşlarımızın yüreğinde neyi pekiştirmek zorundadır edebiyat?"

Seghers sorusuna şöyle yanıt veriyor. "Edebiyat dünyasal olan aklı pekiştirmelidir, düşünen, birlikte duyan ve eyleyen aklı pekiştirmelidir"

Söylenen çok açık. Sen... edebiyatçı... Hayatla ilgisiz yanlış bilinç durumlarını pekiştirme. Düşünmeyi dondurma... bireysellik adına insanları parçalama... insanları edilgenleştirme...

Bunun için sanatçımızın sistemden kopması gerekiyor Bu kopuş hem sanatımızın... hem sanatçımızın... hem insanımızın yeniden doğuşu... insanî varlık temeli üstünde yeniden doğuşu demektir

İnsani bir ütopyanın ufuklarında doğmak güzeldir. Biz sanatçımızı bu güzelliğe... bu güzelliği yaratmaya çağırıyoruz.

SÖZÜN BİTTİĞİ ANLAŞILDI MI...

A. Necmettin BORTEÇİN

AKILLAR... FİKİRLER

Akıllı... fikirli insanların yaşadığı, akıllı... fikirli insanların hep evlerinde oturduğu bir ülkede yaşıyoruz. Bu akıllı... fikirli insanlar sürekli bir şeyler bekliyor. Beklerken boş durmuyorlar. Barlarda... cazlarda... meyhanelerde ürettikleri akıllarını... fikirlerini sanat, edebiyat, kültürel etkinlik olarak satıyorlar. Bu karakterlerın sözleri... ellerini sallayışları... cinsel fantezileri sanat oluyor... kültür oluyor. Doğrudur. Bu kapitalist meta kültürünün etkin sanatıdır. İnsanı ileri götürmeyen... yanlış hoşlanmalar... hoşa gitmeler üreten bu sanat insanı değiştirmiyor, dönüştürmüyor.

Akıllı... fikirli bu asilzadeler topluluğu mücadele... sanatın görevi... sanatçının sorumluluğu dendiğinde ayağa fırlıyorlar. Ne mücadelesi... neyin mücadelesi... hala mı jdanovculuk... diye.

Sıcaklarda, üvendireyle dürtülmedikçe, sallanan... adım atmak için bin dereden su getiren birtakım canlılar vardır. Sivas katliamından sonra bu canlıları sık sık hatırladım. Canı yanan... yanmış gibi yapan birtakım canlılar demeçler üstüne demeçler patlattı. Birdenbire sanat... sanatçı... insan kavramları akıllarına geldi.

Ama söz bitmişti... Sivas'ta... bu anlaşılabildi mi.

ANLAŞILAMADI

Anlaşılamadığını birtakım sanat dergilerinin oluşturmak konusunda kıpırdandığı "platform" toplantılarında gördük.

Bu toplantıya, **Hürriyet Gösterl, Düşler, Atika, Sombahar, Şiir Atı, Varlık, İnsancıl** dergilerinin temsilcileri katıldı. Bol bol konuşuldu bu toplantıda. Karar... ortak kapak... ortak sayı... katliamda ölenlerin tanıtımı türünden önerilerdi. Bu arkadaşlara bütün bunların olabileceğini ama artık bunların geçersiz... işlevsiz kaldığı anlatıldı. Önerimiz şuydu... gelin sanat... estetik politikanızı gözden geçirin... anlaşılır şiirler yazın... Enis Batur'un şömineyi kadın vajinasına benzeten yazılarına karşı insani bir sanat... estetik politakada buluşalım. Tepki olağandı... **İnsancıl** sekter davranıyor... siz buraya anlaşmak için değil... anlaşmamak için gelmişsiniz... biz hayatımızı değiştirmeyiz... Jdanov'u sevmeyiz.

Yanıtımız netti. Jdanov Sivas'tan yola çıktı...

STAR SİSTEMİ'NİN GİZLİ ELİ

Bunları yazmak son derece can sıkıcı. Ama, "biz kültür sanat dergisi olarak burdayız... aydınlar olarak değil" diyenler... Sivas'ta Pir Sultan Abdal heykelinin yıkılmasını plastik sanata karşı bir saldırı derkesine düşürenlerin yarattığı can sıkıntısı, sorumluluğumuzu pekiştiriyor.

Yalnız can sıkıcı olan bu mu. Hayır... Bütün hayatı insanı sanattan koparmak olanlar... sanatın insanla bütün bağlarını koparanlar... gerçekçi sanata, edebiyata küfredenler... sanatın değiştirici dönüştürücü gücüne darbe vuran bütün geçersiz star sistemi yazarları Sivas katliamını değerlendirmede yarışa girdi. Roman yazarken evden hiç dışarı çıkmadığını övünçle söyleyen Orhan Pamuk... insanları giysileri... "kundak bezinin çeşidiyle sınıflandıran" Tomris Uyar... derdi eşcinseller toplantıları organize etmek olan İskender Savaşır... Toplumcu Gerçekçiliğin rantını yiyip medyaların kaymağını lüpleten Ahmet Oktay... birdenbire Sivas katliamına karşı tepkiler duydu... akıllar... fikirler üretti.

Açın 4-5 Temmuz tarihli gazeteleri. Gizli bir el, yarışırcasına sanatı insandan... anlamdan koparan bu star sistemi yazıcılarına koştu... görüşler istedi... onlar da hiç utanmadan yazdılar... konuştular...

Birkez daha söylemek gerekiyor. Sözün bittiği yerde sözle karşı çıkışlar vicdan rahatlatmadan başka bir şey değildir. Bir kez daha söylemek gerekiyor... sanatın toplumsallaşması... okurla yazarın birlikte hareket edebilmelerini sağlayacak örgütlenmeler kurmanın zamanı çoktan geldi geçiyor. Eğer Sivas'ta 37 kişinin katledilmesiyle kapitalizm arasında... kapitalizmin meta kültürünü üretenler arasındaki sımsıkı bağ kurulmadıysa... kurulamadıysa sanatı edebiyatı insandan... anlamdan... değiştirici gücünden koparanların sorumluluğu artıyor demektir.

Bu sorumlular, yazarı... çizeri... şairi... eleştirmeni ile star sistemidir. Sorumluluğun bir bölümü toplumcu gerçekçiliği... gerçekçi sanatı... "çağdışı" "yasakçı" "yaratıcılığı engelleyen dikta" olarak görenlerin kapitalizmle... kapitalist meta kültürüyle olan elbirlikçiliğidir.

Önerimiz nettir. Yüzünüzü emeğin yaratıcı gücüne... insana dönün.

SANATI İNSANIN HİZMETİNE SOKUN

İnsanlığın gelişimini bin yıl durduran yangın... **İskenderiye Kütüphanesi**'nin yakılması boşa değildi. Akıllar... fikirler üreten... rantçı star sistemi yazarları için aktarıyorum... "Kitaplıkta çalışan son bilgin bir matematikçi, astronom, fizikçi ve neoplatonik felsefe okulu önderiydi. Herhangi bir çağda bir insanın gösterebileceği en olağanüstü başarıları kendinde toplamış olan bu kadının adı Hypatia'ydı.(...) Hypatia hayatının tehlikede olduğunu bile bile öğretime ve öğretilerini yaymaya devam etti.415

İNSAN... İNSANA KUCAK AÇACAK

İnsan, elinde yanık bir çaputla... yanık etinden
tüten dumanaşekiller verdi. İnsan,
o gün... tarihe şu notu yazdı.
Bazı geceler yıldızlara bakar
yıldızları anlatan kitapları
okurken düşlerdim kendimi.
Ağaç adlarının tümünü öğrenmeyi,
dünyanın oluşumunu
görebilmeyi isterdim.

ve tarihi başlatan insanı kucaklamayı...

"Özgürlük, eşitlik, kardeşlik"
dendikte yıl
binyediyüzseksendokuz...
"Sen mutluluğun resmini yapabilir misin Abidin"
diye sordukta Nazım
yıl bindokuzyüzaltmışbirdi.
Tarih bindokuzyüzdoksanüç.... gazetede
"İŞTE MUTLULUĞUN RESMİ
İŞTE YATAŞ TAKSİTLERİ"
yazıldıkta,
mutluluk
seksene yüzdoksan
doksana yüzdoksan
ebadında
yüzyetmişbini peşin
yüzkırkbini
sekiz ay taksitle
satılıyordu.

Mutsuz adam,
gözleri bağlı
isyan etti.
"Saçı
gözü
burnu
çenesi
teni
dili,
benden
senden
başka olan şu adamlar
bi çekip gitse burdan..."dedi
"işte o zaman paramız yeter
mutlu olmaya."
Mutsuz adam,
gözleri bağlı
ateş etti

Bir çiçek diktik
altında yaşamak istedik.
Fakat izin vermedi
gözlerimizin bağları

yıldızları anlatan kitapları
okurken düşledim torunumu

insan... insana kucak açtı.

Müfit GÜRGÜN

yılında bir gün işe giderken başpiskopos Cyril'in müritleri tarafından yolda kıstırıldı. Atlı arabasından indirildi, elbiseleri yırtıldı ve katiller ellerindeki deniz kabuklarıyla Hypatia'nın etlerini kemiklerinden kazıdılar.Kalıntısı yakıldı eserleri yok edildi ve adı unutuldu. Cyril'e ise azizlik payesi verildi.(...) Hypatia'nın öldürülmesinden sonra kitaplığın son kalıntıları yok edildi. Bu olayla tüm uygarlık sanki kendine bir beyin ameliyatını reva görmüş ve bu ameliyat sonucu olarak belleğinin, keşif ve icatlarının, düşünce ve ihtiraslarının büyük bir bölümü silinip gitmişti. Kayıp büyüktü. Hem de hesaplanamayacak ölçüde büyüktü." (Carl Sagan, Kozmos, Evrenin ve Yaşamın Sırları, Altın Kitaplar Yay.)

Cyril tek başına mıydı. Hayır. Sivas'ta 37 kişiyi katledenler de tek başlarına değildiler. Hypatia'yı yakanların ellerindeki ateşin bir ucu da evlerinde oturup akıllar... fikirler üretenlerin elindeydi.

Asım Bezirci... öteki 36 kişi, yanar... yakılırken ateş yalnız ordaki onbinlerin elinde değildi. O, onların işidir. Onlar bunu gerçekleştirmek için yola çıkmıştı. Ateşin öteki ucu kimin elindeydi...

Hiçbir aydın ülkesinin karanlığını kendi dışında arayamaz... hiçbir sanatçı kendini aydın olmanın...aydın görevinin... sorumluluğunun dışında göremez.

O ateş hala o ateşi yakanlar kadar, o ateşin yakılmasını, sanatçı... bilim adamlığı... politikacılığı... aydınlığını insandan... gerçekten... gerçekçilikten yana insanın hizmetine sokmayanların... kayıtsız şartsız insanın hizmetine sokmayanların elinde duruyor.

SEKTERLER...

Bu yazı yine sinir bozacak. Bozsun. Jdanovcu... sekter... suçlamaları yazılıp,çizilmese de orda... burda yapılacak. Yapılsın. Ama şu da unutulmasın... Prometheus'un son tiradı şöyle başlar... "Söz değil artık bu! Olayın ta kendisi..."

Bunu anlamak, "katiller bulunsun... " "hesap sorulsun..." sayıklamalarından iyidir.

İnsandan koparılmış sanatı sürdürmenin gerekçesi olarak, "biz bu yaştan sonra kendimizi değiştiremeyiz..." gerekçelerinden iyidir.

Değişmeyeni hayat reddeder. Reddetti.

BURASI İRAN DEĞİL

Bülent HABORA

Allah'ı, Muhammed'i, Kuran'ı tanımayan, bilmeyen bir avuç **"Şerlatçı Züppe"**, Türkiye'nin onuru ve gururu olan insanlara saldırarak, salatalıktan mamûl bir kafaya sahip olduklarını gösterdiler.

Asım Bezirci gibi dünya güzeli bir insanı ve onunla birlikte 36 pırıl pırıl insanı yakarak katletti, bu ruhsuz sapıklar.

T.C. yurttaşını yakan Nazi'leri, Bosna'lı müslümanı öldüren Sırp'ları kınayan bu zavallı güruh, onlardan çok daha aşağılarda olduğunu tüm dünyaya kanıtladı. Nazi'ler de, Sırplar da, bizim **"Şeriatçı Taifesi"**'n den daha onurlu. Çünkü onlar, kendi yurttaşlarını öldürmüyor.

Sivas'ta sürüklenerek sökülen, sonra da madımak oteli'nin önünde yakılan Pir Sultan Heykeli'nin birinci saldırıdan sonraki hali

Evet, hırsızlık yapanı alkışlayan; Devlet'i soyanların peşinden giden; inandıkları dine her gün gizli gizli saldıranları destekleyen; Allah'ı, Muhammed'i, Kuran'ı, dini, imanı, ezanı **"ticaret metaı"** olarak kullananlara tapan bu **"Ucuz Insan"**lar (Eşim koydu bu adı onlara.) Pir Sultan Abdal'dan Aziz Nesin'e dek tüm aydınlara savaş açtılar. (Şeriatçi taifesine not: Pir Sultan Abdal'ı ve Aziz Nesin'i herkes tanıyor. Peki, Pir Sultan Abdal döneminde üç tane yönetici adı sayabilir misiniz? Ya Aziz Nesin'in ilk öyküsünü yazdığından bu yana, Türkiye'de hangi Başbakanlar görev yaptı? Hadi Başbakanları bırakın, üç tane Diyanet İşleri Başkanı'nın adını söyleyin!)

İzmir'deyim aylardır. Şeriatçi Çetesi'nin katliamını orada duydum.

Asım Bezirci ve 36 yurtsever için kan ağladı içim. Üzüntümün yanında, bir de sevinç yeşeriyordu. Çünkü **"Kanalizasyon artıkları"**nın alamadığı, yakamadığı başka pırıl pırıl insanlar vardı...

Aziz Nesin, Cengiz Gündoğdu, Burhan Günel, Öner Yağcı, Lütfi Kaleli, Berrin Taş, Hidayet Karakuş, Cemile Çakır, Battal Pehlivan ve diğer yurtseverler, AID-Sin insan biçimine dönüşmüş suretlerinden kurtulmuşlardı.

O yurtseverlerin her birine bin şeriatçi feda olsun...

Bu arada bir takım dönmelerin, İkinci Cumhuriyet hayalcilerinin Aziz Nesin'e saldırılarını okudum. Aziz Nesin'in tırnağı bile olamayacak kadar düşük düzeydeki bu kişilere acıdım. Üzüldüm de onlar adına, onların böylesine küçülüşlerine. Sosyete kokteyllerindeki bir bardak içki ve patronlarının verdiği birkaç kuruş için böylesine küçülür müydü insanoğlu! Bari döneceksin, adam gibi dön örneğin birkaç trilyon götür.

Bir bardak içki için, ülkemiz değerlerine saldırma, olur mu dönme?

YOL YAZISI

B. Sadık ALBAYRAK

Bu yazı tamamlanmamış bir yazı. Yolda, şenlikler ve katliamlar ortasında yazıldı. Zonguldak bir şenlikti, Safranbolu, mimari bir katliamın dondurulmuş imgesi. Sıvas yolunda **İnsancıl Okuma Tiyatrosu** bir şenlikti, Sıvas, Pir Sultan'ın dört yüz yıl önce yazdığı gibi kanlı bir kentti. Bu kanlı kentin ortaçağ güruhu bir otelde hapsettiği Pir Sultan yolcularını taşlarken gül atacak dostları bile yoktu.

İnsanı ortaçağ güruhundan koparıp insanlaştıran süreçte, yol'un, insanın genişleyen ufku ve mekanı demek olan yolun sorgulandığı notlardan oluşan bir yazı bu. Toplumsal yollarda insanın yürümesini bilimleştiriyorsa tarih, ortaçağda durmak isteyen ve tarihsizleşen insanın güruhlaşmasını anlatıyor Sıvas katliamı. Yolsuzlaşan insanın insanlaşmadan gerilemesini...

Yol, insanın genişleyen mekanı, yeni sorular getiriyor. Şöyle yazmıştım Sıvas'a giderken: Karanlıkta mekan belirsizleşiyor... Yol siliniyor. Dünyanın güneşli zamanında karanlık gecedir. İnsanın toplumsal zamanı tarihte karanlık ne zaman?

Cevap gecikmedi. Sıvas'taki katliamla geldi. Zamanda, tarihte; mekanda, toplumda karanlığın, insanın güruhlaşmasıyla indiğini gösterdi. Yolun kesildiği, ilerlemenin durdurulduğu tarih, karanlık zamanlardır. Çürüme dönemleri... kaçgun dönemi. İleriye giden yolların tutulduğu, insanın durdurulduğu çöküş zamanları.

Sistemlerin çürüme süreçleri bunu gösteriyor. Çöküşün karanlığı toplumu geceleştiriyor. Hayat belirsiz mekanda yaşanıyor. Yalan karanlığın temel araçlarından biridir. Bütün kaçgun burjuva politikacılarının sözlerine bakılabilir. Baştan aşağı yalandır. Belirsiz mekanda, toplumsal, insani değerlerden uzak yaşanan hayat yolsuz hayattır. "Yolsuzluk" kavramı, bir kaçgun dönemi kavramı bunu dillendiriyor olmalı. Geleceğe gidemeyen insanın alçalışını anlatıyor. Sıvas katliamı, bu toplumun geleceğe götürmek isteyen insanlarının yakılmasıdır. Yolsuz insanın, güruhlaşan insanın alçalışını gösteriyor.

Yol notlarından... Gece... Karanlıkta yol belirsizleşiyor. Yine de gece yoldayız. Bizi ileriye iten amaç yolumuzu aydınlatıyor. İnsancıl Okuma Tiyatrosu'nun gecede yolunu **Pir Sultan Abdal Şenliği**'nde insani mücadeleye katkıda bulunma çabası çiziyor. Gecede ilerliyoruz. Sıvas'a doğru...

Yol yazısı Zonguldak'la başladı. İnsancıl Emekçileri **Zonguldak Şenliği**'ne katıldı. 26 Haziran'da sevgideğer Mehmet Yılmaz'ın düzenlediği **Karya Kitabevi** standında kitap imzaladık. Bunun benim için ayrı bir yeri var. Katıldığım ilk kitap imzasıydı. Ancak ayırıcı yanı bu değil. Bu etkinlik bana yeni bir isim kazandırdı. Kitap imzalıyordum ve Sadık Albayrak adına iki ayrı insan geliyordu. Gelenlerin çoğu beni görünce hayal kırıklığına uğrayıp dönüyordu. Yanıma saygıyla yaklaşıp hoşgeldin diyorlar, bir bana bir kitabıma bakıyorlar, şaşırıyorlar, dönüyorlardı. Biri, sizi böyle beklemiyorduk deyince durum anlaşıldı. Beni sakallı ve daha yaşlı bekliyorlarmış. Onların beklediği Sadık Albayrak islamcı bir gazetenin başyazarıymış. Bu başyazarla aynı ismi taşıyor oluşumuzun yolaçtığı tatsızlık günboyu sürdü. Sonunda yeni dili isime de uygulamak gerekti. Mehmet Yılmaz'ın önerisiyle ismimi "Bizim" Sadık Albayrak olarak yeniledim. Bu öneri beni çok sevindirdi. Mehmet Yılmaz'ın "Bizim" deyişini, hiç unutmayacağım. Böylece B. Sadık Albayrak oldum.

Zonguldak dönüşü Safranbolu'dan geçtik. Safranbolu, yasalarla "koruma"ya alınmış bir kasaba. Korumaya almanın anlamı şu. İnsanların yaşadıkları evlerde herhangi bir değişiklik yapmaları yasak. Safranbolu evlerini korumak için kurulan vakfın başkanının söylediğine göre, evlere çivi çakmak bile yasak. Bugünün yaşam biçimiyle uyuşmayan bir mimarisi var Safranbolu evlerinin. Pencerelerin önü boydan boya sedir. Odalar, küçük çok sayıda pencereyle dışarıya açılıyor. Günboyu güneş alabilsin diye. Ancak yasak, sedirlerin sökülmesini, yerine çekyat yerleştirilmesini önleyememiş. Safranbolulular her gelen yabancıya kuşkuyla bakıyorlar. Hiçbir evin kapısı açılmıyor yabancıya. Vakıf başkanı bunu, yasağı denetlemek için gelmiş devlet görevlisi olma ihtimaline bağlıyor. Yasak, Safranboluları, kendi evlerinde mahkumlara çevirmiş. Bir yanda kapitalizmin yaşam biçimi bir yanda onunla uyuşmayan bir mimari. Bu mimariyi korumak adına evlerine hapsedilen insanlar. Sevgideğer Cengiz Gündoğdu, vakıf başkanına "Bu insanlar bir gün evlerini yakarlar" diyor. Vakıf başkanı Gündoğdu'yu onaylıyor.

Müzeleştirilmiş bir Safranbolu evini geziyoruz. Güzel mi? Mimaride güzelin ölçüsü mekanın insani düzenlenişi, hayatın daha uyumlu ve zengin gerçekleşmesi için düzenleme ise, Safranbolu evleri belli bir dönemin güzel mimarisini yansıtıyor. Gezdiğimiz ev üç katlı. Mekanda üç boyutluluk hayatta da üç boyutluluk getiriyor. Eğer bir apartman dairesiyle karşılaştırılırsa Safranbolu evi hem güzel hem zengin bir yaşam ortamı.

İnsanın gelişmesi zaman ve mekanda genişleme olarak tanımlanabilir. Zamanı ve mekanda hareket imkanı genişleyen insan, doğayı denetleyebilme gücü artan insan, gelişmesinin maddi koşullarını da yaratıyor. Ancak bu genişlemenin hayata, insana yansımasının önünde toplumsal engeller var. Safranbolu evlerinin üç boyutlu mekanından bir tabak üzerindeki apartman dairesine geçiş bir gelişmeyi değil, bir gerilemeyi anlatıyor. Safranbolu evlerinin "korunma"sındaki titizlenme de, bu gerilemenin sezgisiyle harekete geçen vicdanı anlatıyor. Safranbolu, kapitalizmin yokettiği mimari ve çok boyutlu hayat için kapitalizmin vicdanı olma işlevini üstleniyor. Bu öylesine çözümsüz, çaresiz bir duygu, Safranbolu, bütünüyle hayata karşı önlemlerle dondurulmak isteniyor. Kuşkusuz çok boyutlu mimari çok boyutlu bir hayat için tek başına yeterli değil. Hayatı köklü duygularla kavrayan insanın gereklerinden biri. Safranbolu Arasta Çarşısı'nda bir kahveye kapanmış günboyu iskambil oynayan gençler de bu yetmezliği somutluyor. Gidece-

ği bir gelecek, bir yolu olmayan insanın zamansızlığı ve mekansızlığı, anlamsızlığı yansıyor yüzlerinden...

İnsanın gelişmesi, zamanda ve mekanda genişleme, kapitalizm koşullarında önleyici bir çelişkinin kıskacında gerçekleşiyor. Safranbolu evinden kentlerin tek boyutlu, kişiliksiz apartman dairelerine gerileme ile, bilimin, insani değerlerin, kültürün bütün birikimlerine karşın Sıvas Katliamı'nı gerçekleştiren bir güruha gerileme, bu iki durum, kapitalizmin önleyici çelişkisini somutluyor.

Kentte mekan son derece daralmıştır. Mekan, kişiliksiz sokaklar ve düz bir tabaka üzerindeki odalar olarak gerçekleşiyor. Kentin sokakları birer yol değil. Bir yerden bir yere götürmekten çok aynı yerde durduran labirentlere dönüşmüştür. Aynı mekanda tekrar, insanın süreklilik bilincini, tarih bilincini öldürüyor. Mekanı darlaşan insan, tarihsiz insan, geleceksiz insandır. Kaçgun dönemi insanı böyledir. Günübirlikçi yaşıyor. Gelişmesi durmuştur. Güruhlaşıyor. Yolsuzlaşmıştır. Ortaçağa kilitlenmeyi yol sanıyor.

Kapitalizmin kıskacında kendi evlerini yakmaya zorlanan insanla, kuşattığı otelde taşladığı ve yaktığı insanla kendi geleceğini yokeden güruh aynı çelişkinin iki yarı yüzüdür.

Safranbolu evleri bir ilkenin doğrulanması için örneklik ediyor. Korumak için dondurmak değil, geliştirmek gerekiyor Safranbolu evinde yaşatılması gereken üç boyutlu ve insani mimari, bugünün koşullarında geliştirilerek, hayata uygulanarak korunabilir ancak. Geliştirmenin ise kapitalizmle uyuşması mümkün değil. Kapitalizmin varlık koşulları her alanda geriletmeyi gerektiriyor. Mimaride ve insanda bu geriletmeyi kentler ve Sıvas güruhundan daha iyi ne anlatabilir. İnsan yakan güruhun burnunun bile kanamadığıyla övünen başbakandan daha iyi ne anlatabilir kapitalizmin tercihini?

Sanki dört yüz yıl hiç yaşanmadı. Hızır Paşa'nın torunları dört yüz yıl sonra Pir Sultan'ın heykelinin boynuna ip geçiriyor. Sokaklarda sürüklüyor. Kuşattığı otelde onlarca sanatçıyı ateşe veriyor. Güruh tarihin değişmeyen niteliğini anlatıyor. İnsan emeğine elkoyucu sınıfların varolduğu, eşitsizlikçi bir toplumun, insanı geriletmesini, sürüleştirmesini, katilleştirmesini gösteriyor.

Yol, akan toprak, mekan ve zamanda süreklilik duygusu demektir. Toplumların hayatında yol tarihtir. Dağların arasında akıp giderken hep bunu düşünüyorum. Yolda olmak, kentin kişiliksiz sokaklarını, tekrardan ibaret hayatını daha iyi kavratıyor.

Metalaşmanın sanatı bitirişini mimarlıkta da görmek mümkün. Kentlerde mimarlığın olduğunu bugün kim söyleyebilir. Mimarlığı bitirme başarısı için İstanbul veya herhangi bir Anadolu kentine bakılabilir.

Tarlabaşı yıkımını alalım. Belirli bir özelliği vardı Tarlabaşı evlerinin. Sokaklarının. Tarlabaşı dümdüz edildi ve üzerine bulvar açıldı. İnsanın mekanı, geçeceği sokaklar yokedildi ve arabalar için bulvar yapıldı. Otomobil tekellerinin pazar ihtiyacı için yol açıldı. İnsan için sokaklar yıkıldı. Tarlabaşı örneği insanın yaşadığı bütün mekanların kapitalist düzenlenişi için tipiktir. Mimari bir sanat olarak biterken, insan karşıtı bir planlama olarak, meta bir iş olarak yükseldi. Gökdelenlerle. Tekellerin para kasaları ve memur depoları olarak...

Bazı sanatların bitişi, yeni sanatların doğuşu oldu. Geçerken tekelci kapitalizmin iki yeni sanatından sözedilebilir. Reklamcılık ve grafik. Bu iki yeni sanat, insan karşıtı, metanın sanatı oluşlarıyla son derce önemli bir gelişmeyi somutluyorlar. İnsanın ve insani değerlerin estetize edilmesinden metaların estetize edilmesi işlevine geçen sanatçıların gerilemesini gösteriyor.

Zamanın ve mekanın genişlemesi, özgür zaman ve mekan olarak anlaşılabilir. İnsanın zamanı ve mekanı genişleten maddi imkanları, hayata özgür zaman ve mekan olarak yansıyor mu? Bir çöküş ve çürüme döneminde bu sorunun cevabı hayırdır. Karabük'ten geçiyoruz. Demir çelik fabrikasının dev fırınları, dumanlı bacaları, pas inmiş çatıları, toz içindeki havası... İnsanın doğayı dönüştürmekte giriştiği mücadelenin büyüklüğünü gösterircesine dev boyutlarda her şey. Bir şeyin farkına varıyorum. Bu mekanda insan yok. Karabük demir çelik fabrikasını geçerken tek insan göremiyorum. Sanki her şey terkedilmiş bir fabrikada kendi kendine işliyor. İnsanla teknolojinin kopuşu mekanda yansıyor. Araba için açılan yol, insansız fabrika imgesinde yeniden karşımıza çıkıyor. Zaman ve mekanın genişlemesi insani değerlendirilmiyorsa özgür zaman ve mekandan söz edilemiyor. İnsansız fabrika, mimarisiz şehir, ortaçağ güruhu insan bu koşullarda ortaya çıkıyor.

Sıvas'a gidiyoruz. Olacakları bilmeden. Turhal'a doğru Cemile, Cengiz Bektaş'ın **İnsancıl**'ın birinci sayısında çıkan **Tokat Turhal Arası** şiirini anımsatıyor. Kapitalizmin daralan zaman ve mekanlara kıstırdığı insanın acısını anlatıyor şiir.

Tokat Turhal arası
Yeşilırmak Çamursu
Ne Turhal kalır ne Tokat
Akıyor akıyor toprak

Tokat Turhal arası
Kavakla yol ayrımı
Ne kavak kalır ne toprak
Kanıyor insan yaralı

Toprak Karadenize
İnsan İstanbullara
Ne kavak
Ne toprak
Ne Turhal
Ne Tokat

Bir kaçgun döneminde insanın sürüklenişini anlatıyor Cengiz Bektaş. Kapitalizm koşullarında yolsuzlaşan, güruhlaşan insanı tanıdıktan sonra, insanı bir binaya kıstıran ve ateşe veren Sıvaslıları gördükten sonra, dönüş yolunda, bir katliamdan kurtulmuş kanarken yaralı, sevgili Asım Bezirci ve yanan öbür aydınlık yolcularına ağlıyorum.

İnsanın geriye akışını tersine çevirmek için verilen mücadeleyi düşünüyorum. Üç yıldır yürüdüğümüz İnsancıl Yolunu... İnsanı yeniden ortaçağ güruhuna dönüştüren sisteme karşı açılan yolu... Ortaçağ güruhunun, "dönen dönsün ben dönmezem yolundan" diyen Pir Sultan yolcularını yakışını düşünüyorum... Unutmamacasına...

Dünyanın güneşli zamanında geceden çıkış vakti seherdir, peki insanın toplumsal zamanında, tarihte, karanlıktan, kaçgun döneminden çıkış ne zamandır?

BİLİMSEL TEKNOLOJİK DEVRİM İNSANLIK SUÇLUSU KAPİTALİZMİ KURTARIYOR MU?

İlker BELEK

Kapitalizm, bunalımıyla birlikte, son birkaç onyıldır gerçekten gözleri kamaştıran bir teknolojik yenilenme içinde. Bu süreç siyasi yelpazenin hemen her kesiminde araştırıcılar tarafından kabul ediliyor ve "Bilimsel Teknolojik Devrim (BTD)" olarak niteleniyor. Perspektifleri konusunda üzerine farklı misyonlar yükleniyor olsa bile.

Bugünkü teknolojik gelişmeler başlıca dört alanda görüntüleniyor: 1) Mikroelektronikler ve enformasyon teknolojisi, 2) Yeni maddelerin geliştirilmesi, 3) Biyoteknolojiler, 4) Yeni enerji kaynakların üretilmesi. Bütün bu gelişmelere bilgisayarlar öncülük ediyor. Yeni teknolojiler endüstriyel ilişkilerde de bant tipi üretimin temel karakteristiklerini devre dışı bırakmayı zorunlu kılan kimi düzenlemeleri gündeme getiriyor. Bu yeni düzenlemeler bir bütün olarak "Endüstriyel Demokrasi" olarak tanımlanıyor. "Bilimsel Teknolojik Devrim" ile "Endüstriyel Demokrasi"nin ayrıntılarının açılması bir başka incelemenin konusu olabilir. Ancak bu yazı kapsamında kısaca ele alınacak olan nokta; kapitalist sistemin bu gelişmelere biçtiği ideolojik, siyasal, misyon ile bu öngörülerin ne derecede gerçekçi ve bilimsel olduklarıdır.

KAPİTALİZM "BTD"DEN NE BEKLİYOR

Kimi aktarmalarla bilimsel teknolojik gelişmelere biçilen sistem içi misyonu belirleyelim:

"Kısaca bilimsel teknolojik devrimin tarifini yaparsak; üretici güçlerin tüm sisteminin nitelikçe yeni bir biçime kavuşmasına yol açan ve üretimin teknik dayanaklarının tamamen yenilendiği, tekniğin en yüksek gelişim basamağına ulaştığı, bilimin toplumun dolaysız bir üretim gücü haline geldiği, insanın üretim süreci ve üretim güçleri içindeki konumunun değiştiği toplumsal bir süreçtir diyebiliriz." (1, s.35)

"Teknolojik devrim son 40 yılda ivmesini giderek artıran bir süreçte yol almaktadır. Kapitalizm bu süreç içinde kendi mekanizmalarını yenileme olanağı bulurken, emek yapısında da derinlemesine değişimler başlamıştır."(2, s.41)

"Bilimsel teknolojik devrim çok şeyi alt üst etti. Alışılmış kalıplar kırıldı. Teknolojideki olağanüstü gelişmeler, üretimin yapısıyla, çalışma yaşamını da derinden etkiledi. Böylesi değişimlerin yaşandığı dünyada sendikacılık da eskisi gibi kalamaz. Kalmaya çabalarsa etkisizleşir, kıytırıklaşır, oyun dışı kalmaya başlar." (3)

"Teknolojik gelişmelerin neleri götürdüğü ortada: Komünizm çöktü, kol emeğine dayalı siyasal ve sendikal tezler eridi, teknolojiyle barışık yeni işçi kuşakları yüksek bireysel vasıfları sayesinde artık kolektif sendikal himayeye ihtiyaç duymadıklarını fark ettiler." (4)

"Tarihin sonu son derece hüzün verici bir zaman olacak. Türlü hakların tanınması mücadelesinin, insanların yaşamlarını tümüyle soyut bir amaç uğruna tehlikeye atma isteklerinin; cesaretin, atılganlığın, hayal dünyasının harekete geçirilmesinin ve idealizmin ortaya çıkmasına neden olan dünya çapındaki ideolojik mücadelenin yerini ekonomik hesaplar, sürekli olarak bir yenisinin başgösterdiği teknik sorunların bitmeyen çözümleri, çevre sorunlarına gösterilen ilgiler ve daha çok tüketme arzusunun tatmin edilmesi gibi olaylar ve gelişmeler alacak." (5)

"Bu bakımdan şu söylenebilir ki; ilk sanayi devrimiyle üretim aracına egemen olmaktan uzaklaştırılıp ona tabii, onun uzantısı hale indirgenmiş insan, çağdaş bilimsel teknolojik devrimin sunduğu potansiyel imkanlarla, üretim aracına kölece tabi olmaktan kurtulduğu gibi, ona çok daha yetkin bir konumda egemen olmabilme imkanına sahip olabilir hale gelmiştir." (6, s.13.)

Yukarıda kimilerinden kısa alıntılar yaptığımız bu tezlerin ileri sürdükleri şöyle genellenebilir: İçinde bulunduğumuz ve "Postmodern", "postkapitalist" olarak da tanımlanan bu çağda; işçi sınıfının değişen niteliği, hızla ilerleyen ve artık ikincisinin yaşanmakta olduğu belirtilen teknolojik devrim, sınıflar arasındaki çatışmacı-çelişkili ilişkilere son vermiş, klasik **marxist** sınıf savaşımı tezlerini geçersizleştirmiştir. Sınıf savaşımından sınıflar arası işbirliğine, hatta proletarya-burjuvazi biçiminde kutuplaşan toplumsal yapıdan, giderek kaynaşan postmodern bir organizasyona doğru gelişen bir süreç söz konusudur.

Ortaya atılan bu "tez"lerde özellikle son çeyrek yüzyılda gözlenen bilimsel-teknolojik gelişmelerin etkileri veri olarak kullanılmaktadır. Bilim ve teknolojideki son gelişmeler ile belirmeye başlayan toplumsal formasyon "Endüstri Ötesi Toplum", "Teknokrasi Toplumu", yeni teknolojilerin gündeme getirdiği ve uygulanması olanağını verdiği "yeni" endüstriyel ilişkilerde ve "Endüstriyel Demokrasi", "Katılımcı Endüstriyel İlişikler" diye adlandırılmaktadır.

Bu tanımlamalara göre; gözlenen bilimsel gelişmeler işçi sınıfının yapısı ve sınıflar arası ilişkileri değiştirmiştir.

GELECEK MİSİN

yürüyüp geçer insanlar gözbebeklerinde kan
kırık sorular sorulur yanıtlar paramparça
duymaz kimse gürültüsünü bir duman iner
sesleri sağır eder sessizlik
yüreklerin vurduğu cenaze marşı
oynayacak mısın bu ölüm havasına

sen kurdun bu hücreyi tutsağı sensin
ellerin harca karıştı kaburgan duvar
parmakların pencerede parmaklıklar
kendini vurmak mı olur hücreni yıkmak
karar ver bu hücrede duracak mısın

kan mı çökmüş ki gözlerine göremezsin
ekmek koy gözlerine çekilsin kanı
kulaklarına erimiş kurşun mı akıttılar
aç kulaklarını işit ne fırtınalar kopar
nice söz kıstırdın dişlerin arasına
sıkma dişini çiğneme tükür suratlarına

bilmez misin bir yangın yeri dünyanın özü
yüreğimiz dünyanın ortasında alev alev
göz gözü görmez karanlıklara aldırma
bakma suskun şimdi kaç ağrı dağı
fırlar bir gün yeryüzüne küheylan olur

her kıpırtı bir bebeğin ilk çığlığı
ellerimizde nabzı yaşamanın
bir deniz çırpıntısına koy yüreğini
sıçrayalım küheylana haydi denize
boğuşalım dalgalarla kaynasın deniz

bekliyorum seni gelecek misin

Mustafa SERCAN

Çünkü teknoloji işçiye üretim süreci üzerinde daha fazla etkin olacağı olanakları sunmaktadır. Bu ise aynı işçiye fabrika yönetimine ortak olacağı entellektüel bir düzey kazandırmakta, fabrikanın politik atmosferi değişmektedir. Endüstrideki "demokratikleşeme" sonucunda **Marx**'ın öngördüğü sosyalist devrim de maddi zeminini yitirmiştir. Bu bağlamı içinde sendikalara düşen görev de, eskinin "çatışmacı" tarzını terkedip, bilimsel gelişmelerin sergilediği bu olanakları kavrayarak, mesleki eğitim aracılığıyla, işçilerin fabrika yönetimlerine ortak olabilmeleri için gerekli olan entellektüel gelişmenin sağlanmasına katkıda bulunmaktır.

Söz konusu ekole göre, sınıf ilişkilerinin temeline üretim araçlarını sahipliğini koymak yetersizdir. Ya da üretim araçlarının mülkiyetine sahip olup olmamak olgusu, toplumsal konumlanışı belirleyen bir nesnellik değildir. Asıl önemli olan toplumdaki "siyasal güç dağılımı"nın sağlanmasıdır. Bu dağılım ise bilimsel-teknolojik gelişmenin sonucunda ortaya çıkan katılımcı yönetim yapıları ile kendiliğinden gerçekleşmektedir.

İşçinin işyerinde yönetime katılımı sınıf savaşımını geçersizleştirmenin, gerekçesizleştirmenin, endüstriyel "barış"ı sağlamanın yolu olmakta, tüm bu ilişkiler bütünü de "Refah Korporatizmi (Welfare Corparatizm)" olarak adlandırılmaktadır. İşletme düzeyinden başlayan bu korporatist "barış" ortamında üretimci birey; içinde bulunduğu yalnızlık ortamından sıyrılıp topluma mensubiyet bilincini kazanacak, çaresizliğin yarattığı marjinal çıkışlar (daha doğrusu çıkmazlar) yerine, toplumsal sorumluluğu olan "iyi vatandaş" konumuna yükselecektir.

Uluslararası boyutlarıyla ele alınırsa; içinde bulunduğumuz yüzyılın başından beri söz konusu olan kapitalizm-sosyalizm biçimindeki iki kutuplu dünya son bulmuş durumdadır. Sosyalist sistemin bir toplumsal formasyon olarak "son bulması" ile birlikte, "iki kutup"luluktan küresel ekonomik ve siyasal ilişkilere geçiş söz konusudur. Sosyalizm son on yıl içerisinde gözlenen "iflas"ı ile birlikte; kalıcı bir sosyo ekonomik formasyon olamayacağını kanıtlamış, böylece kapitalist sistemin doğuşundan beri onun alternatifi olarak gelişen sosyalist ütopyaya ilişkin tüm tezler de geçerliliklerini yitirmişlerdir.

Açıktır ki, bu anlayış özellikle **Marksizm**in iflası noktasında somutlanmaktadır. 20. yüzyılın, içinde bulunduğumuz bu son döneminde gelişen ve kabaca yukarıdaki türden değerlendirilen olayar; insanlığın artık yeni türden bir kapitalist döneme girmekte olduğu yollu "tez"lerin yapılandırmasında kullanılmaktadır. Buna göre; kapitalizmin tüm sorunlarına rağmen ve sorunlarını çözümleyebilecek gücü olmasa da; kendisine ait olan bu sorunlarıyla birlikte yaşamını sürdürebilecek potansiyelleri vardır. Bir başka deyişle, kapitalizm sorunlarıyla "barışık" kalabilmektedir. "Yeni" dönemde son sözü teknolojik-ekonomik gelişmeler söyleyecektir. Bu döneme "Teknokrasi Toplumu" da denmesinin nedeni budur.

Özellikle son yıllarda gözlenen bilimsel-teknolojik yenilenme süreci, kapitalizmin gerçekten "yeni" bir döneme girdiğinin kanıtlarıyla doludur. Teknolojik yenilenme işçi sınıfı ve diğer emekçi sınıflara, onların kapitalizm içinde yüzyıllardır belirlenmiş konumlarının çok ötesinde; mülkiyet ilişkilerinde köklü değişiklikler vaadeden olanaklar sunmaktadır. Bir başka deyişle; işçi sınıfının üretim araçları karşısındaki konumu, şimdiye dek kullanılmış olan klasik işçi sınıfı tanımlamasını yıkacak tarzda tamamen değişmiştir. Bu anlamda da, artık şimdiye kadar yapılageldiği gibi toplumu işçi ve burjuva sınıflardan oluşan bir yapı olarak değerlendirebilmek de

olanaklı değildir. **Marksizm**in klasik bütün tanımlamaları ve sınıf savaşımı dinamiği kökten geçersizleşmiştir. Çünkü kapitalist toplum " sınıfsızlaşma"ktadır.

POSTMODERNİZM "SINIRLARIN BELİRSİZLEŞMESİ" VE "TEKNOKRASİ TOPLUMU" İLİŞKİSİ

Tüm bu "tez"lerin, siyasal bir boyutta ve bir düşünce sistemi olarak postmodernizmden esinlendiği ya da en azından postmodern düşünce ile ilişkili olduğu söylenebilir.

Şöyle ki: Bilindiği gibi modernizm Rönesans sonrası modern-kapitalist Batı'nın düşüncesidir. Feodal Tanrısal düzene karşı çıkıştır. Hakikatin Tanrı tarafından belirlendiği, ilahi kudretin dışında gerçekliği belirlemeye yetkin başkaca bir gücün bulunmadığı düşüncesinin reddedilişidir. Kısacası "nakli"likten, "akli"liğe geçiştir.

Kapitalizmde burjuvanın düşünce sistemi "akli"dir. "Akli"lik, yaşamın, üretimin ve kârın artırılması yönünde rasyonalize edilmesidir. Bu anlamda, öncelikle hakikatin bilgisine ulaşılması yaşamsaldır. Özetlersek: **"Gerçekliğe ilişkin doğruların saptanma mercii olarak Kilise'nin yerine bireyin Aklının konulması operasyonu diyebileceğimiz Aydınlanma Felsefesi, böylesi bir ortama kendini ortaya koydu. Modernite'nin bel kemiğini oluşturacak Aydınlanma Felsefesi Hakikat bilgisinin tekelini Kilise'den alıyor; bireyin Aklına veriyordu. (...) Bu süreç hem toplumsal dünya için hem de fizikdünya için geçerliydi. Artık, bir takım otoritelerden naklen gelen hakikat güvenilir değildir. Böylece burjuva düşüncesi Tanrı'yı tahtından indiriyor, onun yerine Aklını koyuyordu."** (7, s.35)

Artı-değerin artırılmasına indekslenmiş "Akli"lik, çok kısa bir sürede, Fransız Devrimi'nde kendisini büyük ütopyalarla ortaya koyan burjuva ideolojisinin açmazlarını da sergiledi. Hızla ve artan oranda derinleştirdiği sınıfsal çelişkileri, kısa sürede yarattığı büyük çevre kirliliği, silahlanma felaketinin ortaya çıkardığı insanlık yıkımları ve **Samsa** türü insan tipolojisiyle, giderek her yerde aynılaşan sorunlarını yığdı. **"Amaç, insanlığın bilgeliğini, kendisiyle uyumunu arttırmaktı. Bu amaca varmanın yolu ise "rasyonel" olmaktan, yanl akla uygun davranmaktan geçiyordu. (...) Ancak ekonomik sistem geliştikçe, burjuvazi yeni yapılarını oluşturdukça amaç farklılaştı. Artık özlenen insanın bilgeliğini artırmak değil zenginliğini artırmak oldu. Bunun yolu ise yine rasyonel davranmaydı. Bir başka deyişle, en üstün erdemlerden biri olan akılcılık (rasyonelite) üretkenliğin; verimliliğin, dolayısıyla da kârlılığınençoklaştırılmasıyla eşanlamlık kazandı."** (7,s. 39)

Postmodernizm tüm bunlara bir tepki olarak ortaya çıktı. Düşünsel planda; gerçekliğin "Akli" mantığın yapmakta olduğu gibi sistematize edilemeyeceği belirtildi. Çünkü bu tip sistematizasyon, sonuçta, sosyal, siyasal, ekonomik tüm alanlarda derin bir kriz yaratmıştı. Dolayısıyla uygarlık krizi, yine kapitalist sistem için bir mantıkla sorguya alındı. Gerek yıkılan sosyalist sistemin, gerekse kapitalizmin kısa bir deyişle de "iki kutuplu" dünyanın insanlık açısından yarattıkları belirtilen derin sorunlar tartışıldı. Hem sosyalist, hem de kapitalist sistem, modern çağla birlikte ortaya çıkmış olan bilimsel düşünceyi de inkâr eden bir düşünce sistemi içinde reddedildiler.

"Postmodernizmle birlikte oldukça karanlık bir çağda yaşandığı söylenebilir. Yani Aydınlıkçı düşüncenin iflas ettiği yerde bir karşı devrim dönemi olarak postmodernizm söz konusu. (...) Özellikle bilim adı altında, bilimsellik adı altında ileri sürülen, 19.yy'ın ortaya çıkarttığı birtakım düşünce sistemleri meşruluklarını yitirmeye başladılar. Bu bilimselliğin de aynı zamanda "iflası" demesek bile bir bakıma sorgulanması bu postmodern dönem. Bilimsellik açısından da bir karşı devrim yani bilimin bilimsellik adı altında yapılamadığı bir dönem." (8, s.22)

Bir başka deyişle, postmodernizm tüm bilimsel çıkarsamaların, akıl yürütmeleri n ve tüm bilimsel birikimin, bilimsel alanda tevekküle varan bir pasiflik ve siyasi alanda da tepkisel bir yıkıcılıkla reddedilişidir. Dikkat edilirse, son birkaç on yıl boyunca iyice belirginleşen ve tüm inançların, insanlığın insanal ütopyalarının gerçekleşmesinin olanaksız olduğu izlenimi veren günümüz koşullarına son derce uyumlu bir düşünsel yapılanmadır pstmodernizm. Tüm düşünce sistemlerini bulanıklaştıran bir belirsizlikler felsefesidir. **"Sınırların yavaşça erimesl, mesafelerin ortadan kalkması ayrım çizgilerinin belirsizleşmesi"**(9, s.8)'ni vazeden akımdır. Kanımızca bu bağlamı içinde "iki kutuplu" dünyanın ortadan kalktığını "belirleyen" postkapitalist "Teknokrasi Toplumu" "ütopya"larıyla ilişkisi kurulabilir.

Öte yandan postmodernizmin insanlığa sunabildiği pek birşey de yoktur. Sınırları kuralları, kategorisazyonları reddetme ve bunun yerine heryere çekilmesi olası bir kuralsızlığı önermek dışında. Dıkkat edilirse, postkapitalist "ütopya"lar da insanlığa hiçbir şey sunamazlar. Kapitalizmi, sorunlarıyla birlikte yaşamanın yine de en iyisi olduğunu propaganda etmekten başka.

"SINIFSIZLAŞMA" PRADİGMASI NE KADAR GERÇEKÇİ VE BİLİMSEL?

Ancak (daha ayrıntılı olarak incelemek yine bir başka yazının konusu olmakla birlikte) teknolojik gelişmenin kapitalizm koşullarında ortaya koyacağı zorunlu sonuç; işsizlik, düzensiz, belirsiz istihdam koşulları, sendikal güvencenin kırılması ve buna karşılık az sayıdaki "çekirdek" kadro için "demokrasi"dir. Ek olarak da, sınıf zeminli sendikal mücadele anlayışının terkedilmesiyle birlikte, istihdamdaki emek-gücünün, yeni teknolojilerin uygulanmasına ve üretimin artırılmasına entegre bir konumda, yalnızca işini düşünür biçimde sistemle tam uyumudur.

Bugün bütün bu sonuçlar kendilerini ortaya koymuş bulunuyor. Yeni teknolojilerin uygulamaya konduğu bütün metropol kapitalist ülkelerde, yalnızca bu yeni teknolojilere bağlı olarak gelişen yapısal ve giderek derinleşen bir işsizlik sorunu var. Çünkü, yeni teknolojilerin yarattığı yeni iş alanları, aynı teknolojilerin ortadan kaldırdığı iş alanlarındaki emek-gücü hacmini emmeye yetmiyor.

Yeni teknolojilerin kullanımı burjuvazinin eline emek-gücünü son dere-

ÖLMEDEN

Bir kez daha sözetmek
Yaşamın sıcaklığından
Bilsin diye bazıları:
Sıcak olmadığını yaşamın
Ama olabilirliğini

Ölmeden
Bir kez daha sözetmek
Sevgiden
Söylesin diye bazıları:
Sevgi vardı
Var olmalıydı

Bir kez daha sözetmek
Mutluluğa umut duymanın mutluluğundan
Sorsun diye bazıları:
Neydi mutluluk
Ne zaman döner geri?

Erich FRİED
Cev: Necdet NEYDİM

ce güvensiz koşullarda istihdam etme olanakarı veriyor. İşçi sınıfının örgütlü sendikal gücünün kırılmasında yeni teknolojilerin kullanımı önemli bir silah durumunda. Nihai anlamda ise; bütün bunlar teknoloji kapitalistlerin mülkiyetinde olduğu için söz konusu. "Üretimde Demokrasi" adı altında işçi sınıfının kolektif gücü kırılıyor. İşçiyi bir birey olarak muhatap alan sözleşmeler yaygınlaştırılıyor. Artan işsizlik olgusu ile düzensiz istihdam koşulları ise sendikalaşmaya zaten olanak tanımıyor ve sedikalı emek-gücü hacmi dikkat çeker biçimde azalıyor.

Öte yandan; bilimsel teknolojik devrimle kapitalizmin özünün değiştiği tezi aynı zamanda bilim dışıdır. Çünkü teknolojik gelişme olmaksızın kapitalizm bunalımlarını aşamaz, gelişimini sürdüremez. Kapitalizm teknolojik gelişmeye zorunludur. Kapitalizmin tarihi bir yanıyla da teknolojik ve bilimsel gelişmeler tarihidir. Manüfaktür türü üretimden makineli üretime geçişin üretici güçlerin gelişimi açısından taşıdığı "devrimsel" önemi kim yadsıyabilir. Ya da ilk makineleşme yönünde ortaya çıkan gelişmelerin, sürekli yinelenen günümüz teknolojik gelişiminden daha az önemli olduğu ne ölçüde rahatlıkla söylenebilir?

Eninde sonunda kapitalist gelişmeyi uyaran dinamik artı-değer yasasıdır. Sömürü oranını artıran bileşenlerden en önemlilerinden birisi de teknolojik yenilenmedir. O halde teknolojik gelişme burjuvazinin elinde bir sömürü aracıdır, başka birşey değil. Çünkü yeni teknoloji, kapitalistle işçiyi daha üretken çalıştırma ve hammadde ve enerjiden tasarruf etme olanağını verir.

Yukarıdaki "tez"lerin yaptığı şey bilim dışı bir tercihtir. Bu tercih sömüren/sömürülen'li yapısıyla tanımlı kapitalist sistemde sömürenlerin yanında tavır almaktan başka birşey de değildir. "Tez"lerin sözünü ettiği "demokrasi" sınıfsal özü olmayan ve bilgisayarı başında yalnız bırakılmış işçi içindir.

Burjuva ideologları ne derlerse desinler, kapitalizm bugün hala **Marx**'ın tanımladığı klasik çelişkisini koruyor: İşçi sınıfı ile burjuvazi biçimindeki çelişkili yapılanma toplumsal hareketin dinamiğini oluşturuyor. Sınıfların üretim araçları karşısındaki konumları sermayenin ilkel birikim dönemindeki ile aynı. İşçi sınıfı üretiyor, burjuvazi el koyuyor. Emekgücünün ücretli köleliği orijinal biçimden hiçbirşey yitirmiş değil.

Gözlenen değişiklikler istihdam koşullarının biçimine ilişkin boyutlarda görüntüleniyor.Ancak bu değişiklikler sömürünün varlığını ortadan kaldırmıyor. Koşullar gerektirdiğinde burjuvazi yine en acımasız yöntemleriyle işçi ve diğer emekçi sınıfların üzerine geliyor. İşçi sınıfının kazanımlarını koruyabilmesi ve yeni kazanımlar elde edebilmesi, onun sendikal ve siyasal mücadelesinin başarısı ile ilintili. Özelikle "YDD"li günümüzde sınıf mücadesinin anlamı, acılar aracılığıyla da olsa kendisini yeniden kanıtlıyor.

Unutulmasın; Demokrasi eninde sonunda sınıfsal nitelikli bir kavramdır. Bu kavramın sınıfsal özü mülkiyet ilişkileri ile tanımlıdır. Mülk kiminse demokrasi onundur. Üretim araçlarının mülkiyeti üzerinde hiçbir söz hakkı olmayan işçi sınıf içinse; Demokrasi ancak sınıfın yükseltebildiği mücadelenin düzeyi ile belirlenen bir haktır. Bu nedenle, "Endüstriyel Demokrasi" fabrikanın içinde üretkenliğin artırılmasına hizmet ettiği ölçüde vardır. Bunun dışında kapitalizmin sömürgen kuralları acımasızca bildiğini okur, kısaca,"Endüstriyel Demokrasi"üretkenliği artırdığı, sürece işçiye (evet bireysel işçiye) tanınmış bir "hak"tır. Bu "hak"ın bir birey olarak işçiye yüklediği sorumluluk ise, daha çok, daha hızlı ve daha nitelikli üretmektir. Dolayısıyla "Endüstriyel Demokrasi" burjuvazinindir ve kesinlikle işçi sınıfının kurtuluşunu belgileyecek "Emek Demokrasisi" değildir, olamaz. Çünkü; **"Üreticinin siyasal egemenliği, onun toplumsal kölelliğinin sürdürülmesi ile bağdaşamaz."** (10, s.61)

"BTD" NE VAADEDİYOR? VE İNSANLIK SUÇLUSU KAPİTALİZM

Bugün "BTD" işgününün kısaltılması ve kalan "boş" zamanların daha entellektüel ve istenildiği gibi değerlendirilebilmesi olanağını sunuyor. Üretimin, üreten insan tarafından bilimselleştirilmesinin zeminini hazırlıyor. Kısaca, entellektüel üretimin bir zevk haline gelebileceği olanakları veriyor. Kapitalizm ise tüm bu olanakların önünü tıkıyor. Çünkü kapitalizm ücretli köleliğin sürdürülmesine dayanıyor ve burjuvazi daha fazla sömürmeye bakıyor.

Oysa bugün; fiziksel emeğin kafa emeği ile bütünleştirilmesini olanaklı kılacak koşullar vardır. Çalışmanın niteliğinin arttırılmasının koşulları vardır. Çalışma sürelerinin kısaltılabilmesini koşulları vardır. Çalışma sürelerinin kısaltılması ile tam istihdamın sağlanmasının ve çalışmayı herkes için entellektüel bir faaliyet durumuna getirmenin olanakları vardır. Bazıları için işsizlik, bazıları için düzensiz ve bazıları için kölece istihdam koşulları yerine, herkes için tam ve daha zevkli istihdamın koşulları vardır.

En önemlisi, tüm üretim sürecini, işlikleri üreten insanın kolektif denetimine bırakılabilmenin koşulları vardır ve bu koşullar giderek gelişmektedir. Söz konusu koşullar, teknolojik gelişmelerin, bilgisayar başında ("Kesintisiz Akışlı Üretim Teknolojisi" olarak adlandırılan) üretim sürecinin hemen tümünü kontrol edebilen kafa emekçisine sunduğu olanaklardır.

Biliyoruz ki; burjuvalar ve onların ideologları bunları kapitalizmin özünün değiştiği biçiminde değerlendiriyorlar. Bu bizim, aynı verileri kullanarak tamamen farklı bir perspektifte ifade ettiklerimizin geçersizliği konusunda hiçbir anlam taşımıyor. Evet: bilimsel, teknolojik gelişmeler sosyalist toplumsal formasyonun yaşama geçebilmesi açısından, şimdiye kadar hiçbir zaman gözlenmemiş maddi bir zemin yaratmıştır. Artık yaşamın en ince ayrıntılarında, üretimin tam içinde yaşama/üretime bizzat üretenlerce el konulabilmesinin, giderek artan oranda "boş" zaman yaratabilmenin, bilimsel çalışmayı ve siyaseti toplumun tüm bireylerinin bütün yaşantısına derinlemesine sokabilmenin koşulları vardır. Siyasetin, gündelik bir yaşam tarzı olarak toplumsallaşabilmesinin koşulları artık vardır. Ürettiklerinin bilgisiyle donatılan bu bilgiyi bilimsel yöntemle geliştirebilen, estetik, sanatsal yaşantının üretimine aktif olarak katılabilen yeni insanın yaratılabilmesinin olanakları vardır. Bütün bunlardan dolayı üretimci aktivitelerini bir külfet olarak algılamayan, günümüz sınıflı toplumunda iş dışı zamanlara kaydırdığı "zevk"lerini kendi bilimsel, felsefi, sanatsal, pedagojik nosyonlarını geliştirmek ve yeniden üretmek ve yaşamın tümünü bir zevk haline getirmek için yönlendiren yeni insanın yaratılmasının koşulları gelişmektedir.

Bundan sonraki sosyalizm deneyimlerinde, işçi sınıfının gündelik yaşantısını herhangi bir nedenle ve ideolojik, siyasi bir mekanizmayla ve üstelik sosyalist idealler adına baskılayabilmek de mümkün olamayacaktır. Çünkü artık, üretici güçlerin gelişmişliği açısından, birinci büyük sosyalizm deneyiminin kendi koşulları içinde hiçbir zaman sahip olmadığı ve bugün daha da gelişme eğilimi gösteren bir düzey yakalanmıştır. Bu düzey, bundan sonrası için çok daha "yetkin" ve "yıkılmaz" bir deneyime olanak tanımaktadır.

Yeter ki, bütün bunların gerçekleşmesi önündeki tek engel olan kapitalist zor aygıtı yıkılsın. Yeter ki emek-gücünün kapitalist sömürüsüne son verilsin. Çünkü; kapitalizm ortaya koyduğu olanakların tümünü emeğin daha çok sömürüsü için kullanıyor. İnsanlığın büyük kısmını bu olanaklarla bir fazlalık durumuna getiriyor, posasını çıkarıyor. Şimdilerde giderek yaygınlaşan işsizliğin anlamı budur. Güney ülkelerinin dünyanın ekonomik, toplumsal yapılanması içinde tamamen devre dışı bırakılıyor oluşunun da anlamı budur.

Toplum bilimleri halen toplumsal sınıflar arasındaki ilişkilerin, sınıflar arası bir savaşım biçiminde görüntülendiğini gösteriyor. Kısaca; sınıf savaşımı bir gerçeklik, birilerinin öznelliği olarak değerlendirilebilecek olan bir yanılsama değil.

Onun için varsın Onlar "BTD"lerini ve "Endüstriyel Demokrasi"lerini, "sınıf savaşımı bitti", "kapitalizm değişti" diyerek yutturmaya çalışsınlar. **Engels**'in 1888'de Komünist Manifesto'nun ingilizce baskısına yazdığı önsöz'de dediği gibi: "(...) **her tarihsel dönemde egemen olan iktisadi değişim ve üretim biçimi ve bunun zorunlu sonucu olan toplumsal örgütlenme, o dönemin siyaset ve düşünce tarihinin üzerine kurulu olduğu ve ancak onunla açıklanabilen temeli oluşturur; bunun sonucu olarak, insanlığın tüm tarihi (toprağı ortak mülkiyet halinde tutan ilk aşiret toplumunun dağılmasından beri) sınıf savaşımlarının, sömüren ile sömürülen, egemen ile ezilen sınıfların çelişmelerinin tarihi olmuştur; bu sınıf savaşımlarının tarihi, bugünlerde, sömürülen ve ezilen sınıfın-proletaryanın- aynı zamanda, toplumu da, her türlü sömürüden, ezilmeden, sınıf ayrımlarından ve sınıf savaşımlarından bir defada ve tamamiyle büyük ölçüde kurtarmaksızın, kendisini sömüren ve egemen olan sınıfın -burjuvazinin- yönetiminden kurtaramayacağı bir aşamaya erişmiş bulunduğu bir evrimler dizisi oluşturur.**" (11,s.173)

Evet "Endüstriyel Demokrasi" savunucuları, bize; **"Toplumsal hareketin politik hareketi içermediğini söylemeyin. Aynı zamanda toplumsal olmayan bir politik hareket yoktur."**

"Ancak sınıfların ve uzlaşmaz sınıf karşıtlıklarının artık bulunmadığı bir düzendedir ki, toplumsal evrimler, politik devrimler olmaktan çıkacaklardır. O zamana dek, toplumun her genel alt üst oluşunun arifesinde, toplumsal bilimin son sözü hep şu olacaktır:

"Ya savaş, ya ölüm; ya kanlı savaşım, ya yokolma. Sorun işte böyle amansızca konulmuştur." (12, s.186)

KAYNAKLAR

1-) Yazıcı, S. Bilimsel Teknolojik Devrim ve Kadın, Yeni Açılım Aylık Siyasal Dergi, Mart-Nisan 1990, No: 23

2-) Çalhan, S. Teknolojik Devrim Sendikal Savaşımı Nasıl Etkiliyor? Yeni Açılım Aylık Siyasal Dergi, Kasım 1989, No: 19

3-) Cemal, H. Sendikacılık Hareketinde Reform Gerekiyor, Sabah Gazetesi, 31.7.1992

4-) Türk-İş danışmanı Emre Kocaoğlu, Cumhuriyet Gazetesi, 26.3.1992

5-) Fukuyama, F. Tarihin Sonu mu?

6-) Laçiner, Ö. İşçi Sınıfı ve İkinci Sanayi Devrimi, Birikim Dergisi, Eylül 1992, No: 41.

7-) Uğur, A. Postmodernizmin Siyasetle İlişkisi Üzerine, Defter Dergisi, Sayı: 18, s. 32-44.

8-) Akay, A. Postmodern konumdaki filozoflar, Defter, Sayı: 18, s. 22-31.

9-) Koçak, O. Modernizm ve Postmodernizm, Defter Dergisi, Sayı: 18, s. 7-16.

10-) Marx, K. Fransa'da İç Savaş, Sol Yayınları, 1991.

11-) Marx, K. Engels, F. Komünist Manifesto, Sol Yayınları, 1991.

12-) Marx, K. Felsefenin Sefaleti, Sol Yayınları, 1979.

DİLDEN KAÇIŞ

Kadir YERCİ

80 sonrasında, başka toplumsal kurumlarla birlikte dil de değişti.

İlkin, yerli yabancı duvar yazılarının kitaplaşması, dilde birinci kırılmaydı. **Maksim**in deforme oluşu biçiminde ortaya çıkan duvar yazısı, kişinin ayna karşısındaki "bir başına" yalnızlığının dışarıya -ama utangaçça- uzanmış koluydu. Anonim nitelikli duvar yazıları bile, yalnızlığa yollama yapıyordu. Bütün yolların okunu örgütsüzlüğe çevir(t)en despot bir yönetimin, her türlü çözümleme aracından uzak düşürülmüş kişiye bıraktığı tek özgül alan, kendini sözüm ona keşif süreciydi.

Duvar yazısı, alışık siyasal söylem sloganına, düzey farkıyla bakışımlı (simetrik) toplumsal bir karşılıktı. Ömrü kısa oldu.

"Maksim"e içerik kazandıracak süreç, duvar yazısına koşut bir araçla, pop-kart aksesuarıyla yaşanmaya başladı. Bu sürecin tipik özelliği, her alanda katıksızlık-karşıtlığıydı. ("Bulanmadan durulmaz!"-Halk sözü)

Cysa, bir katıksızlık-karşıtlığını, gerçeklik düzleminde, hiçbir alanda kurmak mümkün olamazdı. Nitekim, tutamak noktalarını ya **masalsı olan**da ya da **giz olan**da aradı toplum. **Masalsı olan**a Latife Tekin ve Metin Kaçan(*) denk geldiler; **giz olan** ise, daha geniş bir yelpazede kendini gösterdi: Burçlar ve falcılık, geleneksel anlamlarındaki güçlü ve temel "açıklayıcılık" savlarına destek veren yan ve yandaş alanlar buldular. Orhan Pamuk, kendini de "saha dışına" taşıyarak, **giz**in aşkın (transcendent) mantığı ile "bir başına" kaldı.

Gizin Uzak Doğu kaynaklı ama -artık- özel toplum projeleri maksatlı transandantal meditasyon uygulamaları, sessiz ve derinden, bir parti kurma girişimiyle, (**) (***) Filipin deneyimlerinin yeniden gerçekleştirilmesi (re-realizasyonu) için mümkün ve münbit bir toprağa yumuşak iniş geçti.

İlginçtir, -duvar yazıları ve pop-kartlar yoluyla- kestirme anlatım kendine yol bulup, giderek bu yolu genişletirken, karikatür, sözü daha çok kullandı ve tek kare karikatür -ya da gerçek karikatür- sanat kaygılarının kısmî alanına çekildi: Karikatür, sözü, ana öğelerinden saydı.

Öte yandan, sözü eğip büken bir alan -ve bir danışıklı döğüş alanı- olan reklamcılık, kendi estetiğini, -dil altı- bir dille "buz kırıcı" olarak kullandı; gele gele "Başlarım protokala!"ya değin geldi.

Bu arada Ferhan Şensoy, sözdizimini bozarak ya da "takdim tehir"lerle, sözcüğe sözcük koşarak -ya da koşutlayarak- "saçmanın (absürd)" sınırlarında gezindi.

80'lerden 90'lara dönülürken, iktisat alanında liberalizmin "gizli ve giz dolu eli", -sosyalizmin bıraktığı boşlukta- kişinin gündelik ve tarihsel yaşamına daha bir hoyratça girdi.

Bu toplumsal çerçeve, dili ikinci olarak kırılmaya uğrattı. Dilin, daha önce saptanmış içeriğinden şiddetli bir rahatsızlık başladı. (Kolayı bulunsa, tüm sözlükler, meydanda toplu ayinlerle yakılacaktı! -Hulki Aktunç, Türkçenin kapsamlı ilk argo **sözlüğünü** bu dönemde hazırladı; Enis Batur, kendisiyle yapılan söyleşileri topladığı son kitaplarından birine **Söz'lük** dedi yani, **"Sözlük"** sözcüğüne evet ama içeriğine hayır!")

Katıksızlık özlemi böyle başladı. Saflar sıklaştı, cenahlar ayrışıp ayrıldı. Dil, "aidiyeti cihetiyle" doğru yerine savrulanları bir bir bulup adını koymaya başladı.

Gelgelim, dil konusundaki tutumunu tam belirlememiş ya da bu konuda hiç düşünmemiş kimi yazarlar, el yordamıyla -ama dilin girdabıyla uyum içinde- yollarını çizmeye(?) çalıştılar: Dilleri, tam anlamıyla, tel tel -sözcük sözcük- döküldü. Öte yandan bu dil dökülmesi, ödüllerle sistem içinde "meşrulaştırıldı."(****)

İşte bu çerçevede, kökenindeki anlamından biraz sapan bir sözcük, ilk anlamının kavrayıcılığında aydınlatıcı bir terime dönüştü:

Daha çok, iktisat alanının bir terimi olan **enflasyon**, sözlük anlamında şişkinlik demek! Şişkin fiyat, gerçek fiyattan kopuyor. Gerçek fiyatı ölçme durumundaki para da, bu niteliğini yitiriyor. Ölçünün yitmesi paradan kaçışı getiriyor. Kimse, elinde para tutmak istemiyor.

Kültür de sağlıksız büyüyünce -yani şişince- dilden kaçılıyor. Dil, bir ölçü -iletişim- aracı olma niteliğini yitiriyor. O nedenledir ki, fiyatlardaki şişkinlik de, kişinin şişinmesi de, şişkin dil de, ingiliz dilinde aynı fiile bağlanıyor (to inflate).

Dilden kaçış, gerçekte, çok daha önemli bir kaçışın, kimlikten kaçışın örtüsü oluyor. 80'li ve 90'lı yıllar, Türkiye'de, dilden ama çok daha önemli olarak kimlikten kaçış(ın hızlandığı) yılları oluyor.

(*) Tahsin Yücel, televizyonda, Metin Kaçan'ın Ağır Roman'ı için, "1991'in dil olayı" dedi. Çağdaş Türk Dili Dergisi'nin 47 (Ocak 1992) sayısında da bu romanı dil bakımından çözümleyen bir monografi yayınlandı. Oysa bu roman, ne bir "dil olayı," ne de dili bakımından özgün bir roman değildi; Latife Tekin'in Berci Kristin Çöp Masalları'nın bir kopyasıydı.

(**) Milliyet, 17 Mayıs 1992.

(***) Türkiye'de henüz girişim aşamasındaki bu parti, Avrupa'nın 16 ülkesinde (Doğa Yasası Partisi adıyla) şimdiden kurulmuş bulunuyor. Hatta "Maharishi Doğa Yasası Partileri Avrupa Konseyi" dahi var. Özgür Gündem 5,7 Kasım 1992.

(****) 1991 ve 1992 yıllarının Yunus Nadi ödüllü romanları, Yılmaz Karakoyunlu'nun Salkım Hanımın Taneleri ve İnci Aral'ın Ölü Erkek Kuşlar'ı bunun ikl örneğidir.

HARRAN, HASANKEYF, NEMRUT

İbrahim AKYÜREK

Kurban Bayramı'nda **Göçerler Fotoğraf Kulübü** ile Harran, Hasankeyf, Nemrut ve çevrelerindeki kentleri dolaştık. Ateşkes sürecinin yarattığı olumlu havadan yararlanarak **Göçerler Fotoğraf Kulübü** ve **Fotoğrafevi,** fotoğraf çekimi ağırlıklı geziler düzenlemişlerdi. Umulanın üstünde katılım istekleri gelmiş, ancak ateşkes koşullarının gezi öncesi kalkması nedeniyle cayanlar olmuştu.

Göçerler ve **Fotoğrafevi**'ni kuranlar daha önce İFSAK'ın birimler döneminde fotoğraf gezileri düzenleyen arkadaşlarımızdı. İFSAK'a 1990 yılında yenilik vaatleri ile yönetici olanlar gezileri devam ettirmeme kararı aldılar. Kirayı çıkarmak için para gerekli, diyerek lokali içkili bara çevirme kolaycılığını yeğlediler. Fotoğrafçılar gezileri bilgi alışverişi ortamı olarak değerlendirince **Göçerler** ve **Fotoğrafevi** oluştu.

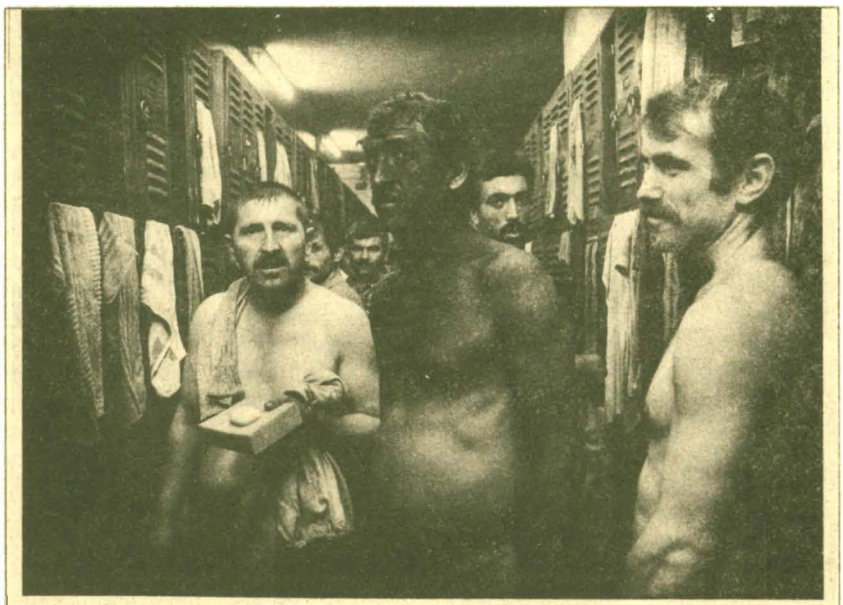

İbrahim Akyürek

Bizim grupta 17 kişi kalmıştı. Gitmekten vazgeçenler gidenleri de uyarmayı unutmamışlardı. Yola çıktıktan sonra bir arkadaşımız geziye özgü bir yarışma konusu ortaya attı: "Bilin bakalım kaç aramadan geçeceğiz?" Kimine göre 25, kimine göre 20. Bu arada gezi sorumlusu, nüfus cüzdanları dökümünden liste hazırlamaya başladı. Kontrollarda gerekli olacaktı. Bir arkadaşımızın Tunceli doğumlu çıkması tedirginlik yarattı. Ben aslında trafik kazalarından daha çok korkuyorum. Önceki rakamlar anımsanırsa yollarda en az yüzelli kişi ölecek. Falcı olmaya gerek yok... Bayram sonrası gazetelerde istatistik açıklandı. Bayram süresince 231 kişi ölmüş. Sonradan öğreniyoruz, ölenler arasında Gökhan ve Evren Yalta isimli fotoğrafçı arkadaşlarımız da var.

İlk fotoğraflı gezi alanımız Harran oldu. Yanımızda getirdiğimiz ilaçlar sağlık ocağına bırakıldı. Fotoğraf çekimleri boyunca çocuklar yanımızda... Durum biraz farklı, çocuklar çekim karşılığı para istiyor. Ya da kalem, bisküvi... İstekler yoğunlaşıyor, karşılıklı tepkilere dönüşüyor. Turistleri çocuklardan korumak için iki de jandarma ortalıkta dolaşıyor.

Urfa'daki ilk konaklamamızda arkadaşlarımız puşiler almışlar, başlarına bağlamışlardı. Mardin'e girmeden önce bir benzincide mola vermiştik. Bina arkasında birden beliren bir kadın Mardin'de puşi bağlamanın yasak olduğunu söyledi. İkinci yasakla Hasankeyf'de karşılaşacaktık. İlk askeri kontrol ile karşılaşmamız da bu tarihi bölgenin girişinde oldu. "Önce Vatan" yazısı bir yanda, günbatımı ışığının üzerine düştüğü askeri tank öte yanda. Araç şoförümüz turist grubu olduğumuzu söylüyor, hemen geçiyoruz. En uygun saatte, güneş batmaya yakın Hasankeyf'teyiz. Hemen fotoğraf çekimi için dağılıyoruz. Akşam Batman Çayı kenarındaki **Has Bahçe**'de konaklıyoruz. Açık havada, tahtlarda... Taht, bölgeye özgü yerden yüksekte bir çeşit karyola. Sıcak yaz aylarında aileler evlerin damlarında tahtlarda kalıyorlar. Taht ayaklarının devamı olarak yükselen çubuklara asılan örtülerle gizlilik sağlanıyor. Gökyüzüne uzanan ayaklara televizyon antenlerinin bağlandığını bile görebilirsiniz. Tahta uzanmış dinlenen bir arkadaş "Huzur dolu burası" dedi. Dağlara bakıldığında pek inandırıcı gelmedi bu sözler.

Akşam Veysi ile karşılaşıyoruz. Veysi'yi dört yıl önce yine burada tanımıştık. Büyümüş o rta birinci sınıfa gidiyor. Veysi uyanık bir genç. Yarım yamalak bildiği türküleri söyler, güldürür konukları. Bir de Kürtçe türkü istedik, "Tehlikeli, jandarma kızar" dedi. Gitarist arkadaşımızla birlikte iki gün boyunca Türkçe, Arapça türküler söylendi. Kürtçe dinleyemedik. Bir an için herhangi bir ülkede ana

DOKUNAMAM

Demek
Kendiliğinden
Böyle yolumun üstünde
Gel de inan

Ben beni bileli
İçimdeki
Olanca isteği
Toplasam parmak ucuma
Dokunamam

Cengiz BEKTAŞ

dilimde türkü söyleyemediğimi, yasaklanmış olduğunu düşündüm. İnsan içinde sıkışma, öfke duyuyor.

Çoluk çocuk Hasankeyf'de sigara tüttürüyor. Aramızdan birileri öğütlüyor, Avrupa'dan örnekler veriyor çocuklara; "Sigara içenler ikinci sınıf sayılıyormuş" Çocuktan yanıt: "Biz zaten ikinci sınıfız" Sigara içenler yalnız erkekler değil. Bayram günlerinde kız çocuklar da sigara içebilirmiş. Evlerde şekerle birlikte sigara da sunuluyor çocuklara.. Siyah poşetlerle evden eve dolaşıyorlar.

Nemrut'a çıkmak için Adıyaman'a yöneliyoruz. Tarihi Malabadi Köprüsü yanında mola verdik. Köprünün büyük bir bölümü berbat bir şekilde onarılmış, sırıtıyor. Köprü yanında çok araçlı askeri bir konvoy geçti. Jiplerin üzerinde askerler ayakta, silahları başında tetikte. Savaş filmlerindeki gibi. Biz geziyoruz, onlar kimbilir nereye... Köprü yakınındaki köye giriyoruz. Kurbanlıklar kesilmiş, koşuşturma var. Boynunda kolyesi Harzi ile tanışıyoruz. Veysi'yi anımsayarak Kürtçe türkü serbest mi, diyorum. Sorun yokmuş. İlkokul beşinci sınıf öğrencisi Harzi devam ediyor: "Türkler bize kanal vermiyor, bizim de sanatkârlarımız var" Önceki gezide yine bu köyde durmuştuk, bir kız çocuğu yanıma yaklaşıp birdenbire sormuştu: "Biz Kürdüz, bizi seviyor musunuz?"

Tanrıların heykel ve kabartmalarının bulunduğu, dünyanın sekizinci harikası olarak nitelendirilen Nemrut'a az kaldı. Yol üzerindeki bir köy kahvesinde mola veriyoruz. Yaylaya gitmek üzere asfalta çıkanları çekiyoruz. Bir an yolda savrulan bir hayvan görüyoruz. Yanılmışız. Motosikletli bir kişi virajı alamayarak yol dışına devrilmiş. Doktor arkadaşımız çeşme kenarında, bir kolu boydan boya sıyrılmış gencin yaralarını temizleyip sarıyor. İşler bitince Urfa'dan özel tuttuğumuz araca binip hareket ediyoruz. Az sonra içimizden biri şoföre öfkeli söyleniyor. Şoför, "bunlara yardım öğretmen gönderdi öldürdüler, doktor gönderdi öldürdüler. Acınmaz bunlara. Hepsinin büyük toprakları, villaları var. Sizin neyiniz var?" Anlaşıldı ki biz çekim yaparken kahvede tartışmalar başlamış. Şoför bir an önce gitmek için sıkıştırmış. Beklenmedik bir kaza, dışında kalamayacağımız sorunları, yıllanmış önyargıları nasıl açığa çıkardı?

Nemrut'taki heykeller için 2 bin metreye tırmanıyoruz. Güneşin batımına yetişmeye çalışıyoruz. Tepede heykellerin yanında mevzilenmiş **Fotoğrafevi** grubundaki fotoğrafçıları görüyoruz. Kimi ayakta, kimi oturmuş heykelleri günbatımında saptamaya çalışıyor. Herkes sabırsız, çünkü iki terslik var. Biri yoğun rüzgar... İkincisi kararmış bulutlar arasında güneş zor gözüküyor. Bizim gruptaki fotoğrafçılar da gelince çekim alanı iyice daraldı. Herkes birbirinin önünü kapatıyor. Karşılıklı uyarılar... Makinalar ve dikkatler ise tek noktaya yönelmiş. Kolay değil yarışmalık, takvimlik, dergilik fotoğraflar çekilecek. Böyle durumlarda fotoğrafçıların amatör olması saldırgan olmalarını engellemiyor. Şimdiye dek çekile çekile tüketilmiş heykel görüntüleri için sinirler gergin. Amatörlerimiz omuz omuza tek noktaya yönelmişken alanın giriş noktasında at sırtında, kısa kollu giysileriyle bir kadın belirdi. Atın yanında bir erkek, kadında yırtmaçlı uzun giysi, topuklu ayakkabılar. Herkes soğuk rüzgara karşı sarılıp sarmalanmış, kadın kısa kollu uzun giysisi ile... Bizim tek tip fotoğrafçılar bu görüntüyü farketmedi bile. Güneş iyice kayboldu, alan birden boşaldı.

Sonraki gün, Nemrut çıkışında konakladığımız yere yakın Karadut Köyü'ne gittik. Bir genç kız aşırı bir istekle evine çağırıyor. Çay ikram edecekmiş. Neredeyse kolumuzdan tutula tutula evin içine girdik. Çaylarımızı içtik, türküleri dinledik, fotoğraflar çektik, göndermek üzere adresler aldık. İşler bitti kalkacağız genç kız çay parası, erkek çocuklar türkü için para istediler. Şaşırdık... Yol boyunca durum değerlendirmesi yaptık. Bizden sonra eve giren erkek neden kızı azarladı, karşı komşuda oturan kızın annesi niçin yanımıza gelmedi de kızını yalnız bıraktı. Yoksa babadan habersiz gelir kaynakları mı düşünüldü? O günlerde Cezmi Ersöz bir mizah dergisinde yazmıştı. Bodrum'da bir arkadaşı fotoğrafını çektiği yaşlı kadın ondan bin lira isteyince o akşam kafayı çekip ağlamış. Kadın "Artık herşey para" demiş çünkü..

Dönüş için yeniden Urfa'dayız. Kenti son kez geziyoruz. Keçe yapımcılarının dükkanları kapalı ne yazık ki. Urfa Müzesi'ni gezdik. Tarihsel çağları farklı şekillerde gösteren bir harita ilgimi çekti. Şekiller Güneydoğu'da yoğunlaşıyor. Bizim yerli turistler Ege, Akdeniz kumlarını yeğlerken, yabancı turistlerin Erzurum'dan başlayarak güneye doğru inmeleri, turu Antalya'da noktalamaları şimdi daha iyi anlaşılıyor.

"Harran, Hasankeyf, Nemrut" başlığını özellikle seçtim. Cengiz gibi düşünenler olursa yanılsın diye. Gezinin başlangıcında Cengiz "Tarihi Eserleri, evleri, doğası için gidiyorum" demişti. İnsan'ı merak eder yanı yoktu. İnsan tarihi eserlerden kopuktu O'nun için. Çevresini kartpostal fotoğrafçısı bilinci ile algılıyordu.

Yarışma konusunun sonucunu merak ediyorsanız; 6.5 çıktı. Beklenmeden geçilen kontrol yerleri yarım sayılmıştı. Ana yollarda pek sorun yoktu. Doğrusu tarih buralarda yazılmıyordu ki..

MEKTUPLARDAKİ YAŞAMLAR

Yusuf ÇOTUKSÖKEN

Bir yazarın yazınsal yapıtları kadar belki onlardan daha çok, mektuplarını okurlar açısından ilginç olduğunu söylemek, gerekçesini açıklamayı da zorunlu kılmaktadır. Yazınsal türlerdeki yapıtların **kurmaca**, diğer deyişle **görece gerçekçi** olmasının yanında mektuplar hemen tümüyle gerçek olaylara, olgulara dayanmaktadır. Yazarın özel yaşamı anı, özyaşam öyküsü gibi ürünlerin yanı sıra mektuplara da yoğun biçimde yansımaktadır. Bizzat yazarın günlük yaşamı, yazınsal yaşamı, iç dünyası, niyetleri, yaptıkları, yapamadıkları, sevdikleri, sevmedikleri, öfkeleri sevinçleri, başarıları yıkımları... gerçekten en içtenlikli olarak mektuplardadır. Mektuplar da, özellikle kronolojik bir sıra gözetilerek okunduğunda, yazarın yaşamöyküsünde boşlukta ya da karanlıkta kalan kimi yönlere ilişkin ipuçlarına da raslanabilmektedir. Kimi mektuplardan bir deneme, öykü dahası şiir tadı devşirilebildiğini de söylemeden geçmemeliyiz.

Son aylarda okuduğum kitaplar arasında mektup türü bir kitap da bulunuyor: John Steinbeck'in **Mektuplarda Bir Yaşam** (Cem Yayınevi, İstanbul 1991, 519 sayfa) adlı yapıtı. Kitabı dilimize başarılı bir biçimde çeviren Sevim Raşa'dan öğrendiğimize göre: " bin sayfayı bulan kitaptan Türk okuyucusunu ilgilendireceği düşünülen mektuplar seçilmiş", ayrıca J. Steinbeck'in kitaplarının Türkçe'de bilinen adları kullanılmış.

Mektuplarda Bir Yaşam'da J. Steinbeck'in toplumun çeşitli kesimlerinden insanlara (kırk yılı aşkın bir süre ajanslığını yapan Elizabeth Otis, üniversitedeki oda arkadaşı Carlton A. Sheffield, yayıncısı Pascal Covici, George Albee, Amasa Miller, Mavis Mc Intosh, Bayan Roosvelt, sevgilileri-eşleri, Elia Kazan, William Faulkner, Bay ve Bayan Kennedy, Bo Beskow...) gönderdiği binlerce mektuptan seçilen örnekler, belirli zaman dilimleri bağlamında (her bir bölüm başında onun yaşamındaki en önemli olaylar kısaca belirtiliyor), genellikle tam metin olarak, kimileyin de küçük alıntılarla okurlara sunulmuş. Mektupların seçicileri, iki yıllık bir çalışma sonunda ortaya bir "antoloji" koymak istemediklerini belirtip şunları söylüyorlar: **"Bu kitap sanki bir öykü kitabıydı. Bu koskoca bulmacanın küçük parçalarının yaratıcı olan Steinbeck bile, ancak parçalar bir araya getirilip bulmaca tamamlandıktan sonra ortaya çıkan resmin ne olduğunu görebilirdi. Önceden bu resmin ne olacağını o da kestiremezdi. Kendisinden kalan bir dolu izin** (1962'de şunları söylüyordu: **"Altmış yılda arkamda pek çok iz bıraktım.") oluşturduğunu, onun yaşam öyküsünü anlatan bir resimdi bu."** (s.11)

Hemen her mektup yazarının niçin mektup yazdığına ilişkin bir açıklaması vardır kuşkusuz. J. Steinbeck de bayan John F. Kennedy'ye yazdığı bir mektubunda bu konuda şunu söylüyor: **"Mektup yazmak benim için bir düşünme yöntemidir."** (s.478) Steinbeck'in tükenmek bilmeyen bir yazma enerjisi vardır. Romancı J. O'Hara'ya yazdığı mektubunda içinden gelen yazma isteğini şöyle açıklar: **"Yazmak benim için çok derinden gelen, kişisel bir istektir."** (s.235) İşini sever ve yazdığı her şeyi ciddiye alır. Günde ortalama 3000 sözcük yazar. İyi yazar olmanın ancak çok çalışmakla mümkün olabileceği gerçeğini hiç aklından çıkarmaz. Kimi yapıtlarını birkaç kez yazar, özellikle yazarlığının ilk dönemlerindeki mektuplarında yazdıklarının basılmaması, sürekli geçim sıkıntısı çekmesi onu umutsuzluğun kıyısına kadar götürse de bir dosttan gelen ya da kendi kendine söylediği yüreklendirici sözlerle yine çalışmaya, yazmaya koyulur. Sanki yüzyıldır yazıyormuş gibi bir duyguya kapılır: **"Ama inanın kendimi ne yaşlanmış, ne kalıplaşmış, ne de tükenmiş olarak duyumsuyorum."**(s.329) Zaman zaman yeteneksiz olduğunu düşünür, bu düşünce onu hasta eder. Sürekli ve disiplinli çalışmasına karşın yazma eyleminde hep zorlanmıştır: **"Ben yaşamım boyunca kolay yazı yazmadım."** (s.284). **"Son kitabımı yazmak da ilk kitabımı yazmak kadar zor benim için."** (s.329) Her kitabını yazarken, yazmayı yeni baştan öğrendiğini vurgular. Böylelikle belki kusurlarından sıyrılabileceğine inanır: **"Çünkü gerçekten iyi bir yazar, kendini hep başarısız sanır."**

Steinbeck, neleri söylemeye, neleri yazmaya çalıştığına ilişkin bilgiler de verir mektuplarında. **"Doğruluğuna inandığım şeyleri yazmaya çalışıyorum. Benim için doğru olan başkaları için de doğru değilse, o zaman iyi bir yapıt veremedim demektir. Ama görmek için benim kendi gözlerim var. Başkalarının gözlerini niye kullanayım?**"(s.73) Ancak kendi doğrularıyla kamunun ve özellikle yöneticilerin doğruları pek örtüşmemiştir. Kimi kitapları yüzünden başı hayli ağrımıştır. Belki bir mektubunda **"Öylesine az okunan bir yazarım ki"**(s.104) sızlanmasında bunun da payı vardır. Ancak o hiçbir zaman umutsuzluk uçurumlarına yuvarlanmayacak, **"her biri için, en iyi kitabım bu olacak"** diyerek sürekli kitaplar yazma tasarıları geliştirecek, **"yeni şeyleri bir araya getirmeye, daha önce söylenmemiş şeyleri söylemeye"** çalışacaktır. Evrenselliğe giden yolda bu kilometre taşlarından geçiliyor.

Steinbeck yalnızlığı çok sever. Bu, yalnızlığın albenisinden değil, yazma eylemine geniş özgürlükler sağlamasındandır. Zaten **"Yazarlık, insanı yalnızlığa iten bir iş,"**tir(s.235). Bu düşüncesini çeşitli mektuplarında bilerek yinelemektedir.

Steinbeck'in eleştirmenlerle başı hemen hiçbir zaman hoş olmamıştır. Her yazar gibi o da yazdıklarının beğenilmesini ister, ama yok mu o eleştirmenler... Eleştirmenleri hep **"Yazarların doğal düşmanları"** olarak görmüştür. Eleştirmenlerin tutumunu **"alışık olmadıkları şeylere tepki**

Mİ-Şİ-MA

Mayısta
Meyveye durduğunda kiraz dalları,
Buram buram sevda koktuğunda toprak
Ve cemre düştüğünde suya
Sen Mi-şi-ma
Sen gelirsin aklıma
Sonra o kankırmızı dudakların
Dolgun memelerin
Bir de küçük ellerin Mi-şi-ma
Bir de zeytinkara gözlerin.

Başını yaslayıp göğsüme uyuyakalırdın.
Öylesine yaşamın yakınında
Ve alabildiğine içinde aşkın
Öylesine çocukçana uyurdun.

Uyandığında
Şarkı söylerdin bana.
Şarkılarında büyürdü küçücük umutların
Senin umutların Mi-şi-ma.

Hatırlarsın
Kiraz toplardık Kiji-kava'nın kıyısında
Ben yaşamı anlatırdım sana yaşlı bir Budist rahibin ağırbaşlığında

Sen kiraz yerdin şımarıkça
Ve gülerdin Tokyo'lu bir geyşanın hoppalığında
Hep gülerdin
İnadına gülerdin Mi-şi-ma

Sen gittin gideli Mi-şi-ma
Boynu bükük kirazlar
Boynu bükük Fuji-yama
Ve daha sessiz akıyor Kiji-kava
Bense yalnızlığımla başbaşa
Yaşamın ortasından ağlamaklı kalakaldım
Mi-şi-ma.

Ah
Küçük ve zavallı kadınım
Zavallı Mi-şi-ma
Durupdururken
Va hakları yokken buna
Öldürdüler seni 945'in 6 Ağustosunda
Çocukları oyunlarında vurdu ölüm
Tam da sobe derken en küçükleri
Külleri savruluverdi havaya
Ya seni ne yaparken
Nerede Mi-şi-ma

Şimdi ne küçücük ellerin
Ne dudakların
Ne de gözlerin
Bir tek umutların kaldı bana
Umutların Mi-şi-ma

Bülent COŞKUN

göstermek"(s.136) olarak nitelendirir. Kendi yaşamında da eleştirmenlerin onu yıkmaya çalıştıkları dönemler olmuştur. Özellikle **Gazap Üzümleri**'nden beri...

Steinbeck; kimi mektuplarında toplumsal ilişkilerinde kimi yanlışlar yaptığını ileri sürecek kadar da içten davranır. Üç kez evlenir, sayısız kız arkadaşı olmuştur. Yine J. O'Hara'ya yazdığı mektubunda: **"Onlarsız yapamayacağım iki şey var. Kabaca söylersek: Yazmak ve kadın."** der (s.235). Her boşanışında evlenmemeyi düşünür, ama yapamaz. Kadın konusu Steinbeck'i çok yakından ilgilendirmiştir. Kadınları çok sevmesine karşın özellikle yakından tanıdığı Amerikalı kadınlar hakkında gerçekçi, acımasız, ama ileriye dönük doğruları uyarılar içeren yorumlar yapmaktan geri kalmaz: **"Amerikalı kadınlar yarı erkek yarı politikacıdırlar... Annelerince erkeklere saygısız olarak yetiştirilmişlerdir. O nedenle erkeklerle hep yarışma içindeler. Kazanamadıkları zaman sızlanırlar, hemen bir psikiyatra koşarlar. Amerikalı kadın kocasını kendisine uşak yapar, sonra da uşaklık ettiği için onu saygıya değer bulmaz. Amerikan evlilik yaşamı bir genelev kapısındaki paspas gibidir. Gitgide bir eşcinsel kuşak yaratmayı başaracaklar ve sonuçtan hoşnut kalmayacaklar. Kadınlarımızın gerçek yüzünü görüyor gördüklerimi beğenmiyorum. Çocuklarımı onların büyütmesini istemiyorum. Amerikan kadınlarının kocalarını ve çocuklarını iğdiş etmek gibi çok güçlü bir itkileri var."**(s.226 - 227)

Steinbeck, mektuplarından da öğrendiğimiz gibi, yaşamını yazarlığa, daha açıkçası insanlığa adamış, zamanını ve beyin enerjisini hep yeni ve doğru şeyler söylemeye harcamış, işini ciddiye alması, sevmesi ve işinin (yazarlığın) gereklerini titizce yerine getirmesiyle bütün genç yazarların örnek alabileceği özgün, evrensel sanatçılardan biridir. Mektupları da, insana saygı duyan, insanlar arası ilişkilerin adalet, sevgi, anlayış çerçevesi içinde daha güzel olabileceği umudunu yüreğinde hep canlı tutan, bugün bile Amerikan toplumuna aykırı düşen bir yazarın J. Steinbeck'in daha yakından tanınması için güzel bir kılavuzdur.

SEZGİ VE SEZGİCİLİK ÜZERİNE

Sevgi İYİ

Genel olarak "Sezgi", bilmeye ilişkin bir terimdir. Sezgi teriminin anlamına yönelik bu genel saptama onun günlük dilde ve yaşayıştaki yerine ve dile getiriliş biçimlerine bakılarak yapılabilir. Örneğin günlük yaşayışta, "sezgileri güçlü" birinden veya "altıncı duygu" olarak sezgiden ya da "sezgisel bir bilme"den söz edildiği görülür. Sezginin bu çerçevedeki anlamı ve neyle ilgili olduğu çoğu kişi için açık ve anlaşılırdır. Dolayısıyla, bilmeye ilişkin niteliğiyle sezginin günlük dilde ve yaşayıştaki yerinin herhangi bir şekilde sorgulanması da pek söz konusu değildir. Bunun nedeni aslında sezginin bu çerçevedeki yerinin ve sınırlarının genellikle belirgin oluşudur. Yani, hemen herkes sezmenin bu bağlamlarda neye ilişkin olduğu ve bir bilme yolu olarak nereye kadar götürüleceği konusunda açık denebilecek bir fikire sahiptir. Böylece sezginin, bu çerçevede kalan bir bilme etkinliği olarak yalnızca ilgili olduğu alanın içinde tutulduğu ve bir bilme yolu olarak bundan öteye götürülmediği gözlemlenebilir.

Günlük dilin ve yaşayışın sınırları içindeki kullanımında bir bilme etkinliği olarak yer alan ve adı geçen sezgi, bu sınırlar içindeki olağanlığıyla genelikle üzerine tartışma gerektiren bir görünüm taşımaz. Çoğu kişinin kullandığı ve onun bir tür bilmeye ilişkin niteliğini onayladığı bir terim olarak günlük dildeki "sezgisel bilme" doğal karşılanır. Ancak, bir tür bilme etkinliği olarak sezgi yalnızca günlük yaşayışta kendini göstermekle kalmamış, insanın başka düzeylerdeki bilme etkinliklerinde de bir bilme türü olarak ortaya çıkmıştır. Bu noktada, öncelikle üzerinde durulabilecek bilgi alanı felsefedir. Çünkü yüzyılımızın ilk çeyreğinde Bergson'un, "Sezgicilik" adı verilen ve yayıldığı dönemde geniş yankılar uyandıran felsefe anlayışı, bu açıdan göze çarpan bir örnektir.

Kendine özgülüğü içinde ilginç olan yönleriyle önemli ölçüde etki yaratmış bir felsefe görüşü olarak "sezgicilik", bilgi kuramsal bir felsefe tartışmasının zemini üzerinde oluşmuştur. Bergson'un sezgiyi, bir bilme yolu olarak felsefe anlayışının temeline koyması, onun felsefede bilgi sorununa tam anlamıyla çözüm getirmeyi amaçlamış olmasıyla ilgilidir. Böylece sezgiciliğin temelinde yer alan sezginin, felsefede bilgi sorununa çözüm arama girişimleri içinde ortaya atılmış bir bilme yolu olarak söz konusu edildiği görülür. Öyleyse, "bir bilme türü olarak felsefede sezgi nedir ve onun sağladığı bilginin başka tür bilgilerle ilişkisinde durumu nedir?" sorusunu Bergson'dan yola çıkarak araştırmak uygun olur. Bunun ardından sezgiciliğin tarihsel köklerine giderek tarih içinde hangi felsefe anlayışlarında yer aldığını da görerek bir değerlendirmeye gitmenin konuya daha açıklık getirici nitelikte olacağı beklenebilir.

Bergson'un, "felsefede bir bilme yöntemi" olarak sezgiyi koymasının ve onu geliştirmek istemesinin temelindeki ana çıkış noktası insanın bilme etkinliğine ve buna bağlı olarak ortaya koyduğu bilginin niteliğine ilişkin şu düşüncesidir: İnsan zihni olağan işleyişi bakımından aslında hep "göreli" bilgi üretir. Oysa insanın bundan farklı bir zihinsel etkinlik yoluyla "mutlak" olanın bilgisini elde etmesi olanaklıdır (1).

İnsanın bilgi üretme etkinliği, çeşitli yönleriyle öteden beri felsefede ele alınmış ana sorunlardan biridir. Dolayısıyla, genel olarak bilginin soruşturulması denebilecek bu yöndeki araştırmalar çok eskiye dayanır. İnsanın bilme olanağına yönelik olarak sofistlerde incelenmiş bilgi sorunu, tarih içinde pek çok filozofun ele alıp işlediği bir konudur. Konuya eğilen her filozof, ele alış tarzına bağlı olarak sorunu çözmeye çalışmıştır. "Deneyci" filozofların konuya tuttuğu ışıkla birlikte Kant'ın, insan aklının sınırlarını çizerek yaptığı "eleştiri"yle bilgi kuramına olan katkısı, bundan sonra felsefe yapmak isteyenler için biçimlendirici bir kaynak olurken yeni tartışmalara da yol açmıştır.

Ancak, Bergson, "Kant felsefesinden çıkmış olan 'bilgi teorileri'ni" benimsemez. Ona göre **Saf Aklın Eleştirisi** yalnızca belli bir düzenin, "bağlantısız" olduğu varsayılan "malzeme"ye nasıl katıldığını açıklar. Burdan hareketle Bergson, "Kantçılığın değeri"ni, onun bir doğa yanılsamasının, her türlü sonuçlarıyla bir sistem içinde açıklamış olmasında görür(2). Bergson, bilgi kuramsal nitelikli felsefe soruşturmalarının ağırlık kazandığı, bilgi üzerine araştırmaların verimli noktalara ulaştığı bir dönemde, insanın bilme etkinliğine ilişkin temel sorunun henüz çözülmemiş olduğu düşüncesindedir. Sezginin felsefede bir bilme yöntemi olması insanın bilme etkinliğinin ve neyi bilebileceğinin tam açıklanması için düşünülmüştür.

Sezgiyi hem bir bilme yolu olarak geliştirmek hem de insanın bilme etkinliğine ve sınırlarına bir açıklık getirmek amacıyla Bergson, insan zihninin bilme türünü ikiye ayırır. Birincisinde zihin, bilgi nesnesinin hep dışında kalır ve nesnenin yalnız-

ca çevresinde dolaşır. Zihnin hiçbir zaman bilgi nesnesinin içine giremediği bu etkinliğinin sağladı bilgi "göreli"dir. Böyle bir bilme, ister istemez bir görüşe ve "simgelere" bağlı kalır. Burada zihnin yaptığı işlem, ayrıştırmadır (analiz). Bilginin dışsal kalması ve "göreli" olması da bunun sonucudur. İkinci tür bilme etkinliğinde ise bilgi nesnesinin içine girilir. Bu bilme, "simgelere" bağlı kalan dışsal ve "göreli" bilgiden çok başka bir bilgiye ulaştırır. Bu başkalık, onun "mutlak" olanın bilgisini vermesinde kendini gösterir.

Bergson'un "mutlak" olanın bilgisine götüren bir bilme yolu olarak sezgiden söz edebilmesi, onun insan zihninin bilme etkinliğini iki yönlü bir işleyiş içerisinde ele almasına dayanır. Bu bakışa göre insan zihni bu tür etkinliğiyle dışarıya ve şeylere yönelir. Zihnin bu işleyişine Bergson zeka adını verir(3). Yaradılışımız gereği bizde ağır basan ve çok yatkın olduğumuz bu işleyişte zihin, bilgi nesnesini ayrıştırarak bilmeye çalışır (4). Buna karşılık, zihnin ikinci tür işleyişi, dışarıya ve şeylere değil, kendine doğru yönelir. Yani zihin burada kendine döner ve kendinden derinleşmeye çalışır. Zihnin bu yönelimine Bergson "felsefi sezgi" adını verir(5). Felsefede bir bilme "yöntemi" olarak sezgi yoluyla ulaşılması söz konusu olan şey "mutlak" olandır. Sezginin yöneldiği nesne ise iç yaşamda sürüp giden kesintisiz bir alkış niteliğindeki "iç süre"dir (6). Demek ki Bergson'a göre "mutlak" olana ulaşmanın yolu kesinlikle, içimizde akıp giden bir iç yaşantının bilinmesinden, onun bilgisinin elde edilmesinden geçmektedir. Öyleyse, Bergson'a göre bilgi konusunda asıl önemli olan şey, zihnin dış şeyleri bilmesiye ilgili bilgisel sorunların çözümünün aranmasından çok, varoluşu varsayılan "mutlak" olanın ne şekilde bilinebileceğini açıklayıcı bir bilgi öğretisinin kurulmasıdır. Bu açıdan, Bergson'un görüşünün bütününe, "mutlak" olanın bilinmesine ilişkin bir öğreti diye bakılabilir. Sezginin önemi de kendini bu noktada gösterir. Bir bilme yolu olarak buradaki özelliği ise onun, bilen zihnin, bilgi nesnesi olarak kendine yönelmesiyle işlev kazanmasındadır.

Bergson'dan geriye gidildiğinde, bilenin aynı zamanda bilgi nesnesi olarak kendine yöneldiği bilme tarzının başka örneklerine de rastlanır. Sezginin "sezgisel bilme" olarak felsefede ilk kullanıldığı yer Epikurosçu felsefedir. Burada kullanıldığı bağlamda "sezgisel bilme"de, bilgi nesnesinin bütününün bir anda kavranması (**athroa epibole**) söz konusudur. Bu, nesnesini parçalara ayıran ve bölen bilmeden **(Kata meros)** farklıdır. Ancak, felsefe tarihinde böyle bir bilme türüyle asıl karşılaşılan yer Yeni Platoncu düşünüştür. Bu düşünüşte "sezgisel bilme", "çıkarımsal bilme"den ayırdedilerek daha üst düzeyde bir yere konur(7).

Yeni Platonculuğun önde gelen temsilcisi Plotinos'a göre sezgisel bilme, yalnızca tinsel etkinlik alanında olanaklıdır. Bu açıdan sezgisel bilme, varlıkbilimsel bir çıkış noktası olan ve varolanların, hangi temelden ne şekilde varolduklarını açıklamayı amaçlayan Plotinos'un, bir bakıma amacı doğrultusunda gereksinim duyduğu bir bilme tarzıdır. Varolanların Bir'den (**Hen**) zorunlu bir oluş olarak taşmasıyla varolduklarının gösterilmeye çalışıldığı bu düşüncede, Bir'in bilinmesi ancak sezgisel bilmeyle (dolaysız görme) olabilir. Varolanlar, Bir'den taşarak ilkin **nous, nous**tan ruh, ruhtan da doğanın varolması şeklinde oluşurlar(8). Bu varolma süreci yukarıdan aşağıya doğrudur ve aşağıya inildikçe Bir'den uzaklaşıldığı için varlıkların varoluşunda bir düşme söz konusudur. Ancak, bu zorunlu oluş sürecinde varlık kaynağından uzaklaşan ve uzaklaştıkça eksilmeye uğrayan varlıklar, geriye, geldikleri kaynağa doğru dönebilme ve onu bilebilme olanağını taşırlar(9). Bir'den ilk çıkan **nous**un hemen yaptığı bir iş Bir'i temaşa etmektir. **Nousu nous** yapan bu temaşadır. **Nous**un özü, çıktığı kaynağı temaşa etmek olmakla birlikte, içine girilmiş bulunulan oluş sürecinde aşağıya doğru bir düşüşle ruh ve maddeye kadar inen tek tek ruhlar varolurlar. Maddeye kadar inen ruhun Bir'le ilişkiye girmesi daha güçtür. Çünkü maddeye kadar inmesi yüzünden Bir'le olan bağı zayıflamıştır. Maddeyle ilişki içindeki ruhun yükselmesi ise üç evreli ciddi bir çalışma sonucunda gerçekleşebilir. Birinci evrede ruhun maddesel şeylerden sıyrılarak arınması, ikinci evrede "kendini bilme"ye yönelmesi ve aydınlanması, sonuncuda ise Bir'le kaynaşması, birleşmesidir. Ruhun kendini bilmesi temeline dayanan bu kendine dönüşü, Plotinos'un bilgi görüşündeki ana çıkış noktasıdır. Belirlemiş olduğu varlık sıralamasında ruh ile doğa arasında bulunan bilen varlığın, yapısında bulundurduğu kendine dönebilme olanağını gerçekleştirmesi, kendini bilmek için zorunludur. Plotinos'un amaçladığı bilgi, kendini tam bilmedir. Bunun gerçekleştiği yer ise **nous**tur. Çünkü Bir'e doğru dönmek, Bir'i görmek ve onu temaşa etmek **nous**un özünden kaynaklanır(10). Kendini bilme temeline dayanan ve Bir'in temaşası olan bu bilmenin ruh tarfından gerçekleştirilmesi, ruhun, Bir'i görmek ve ona benzemek için yapması gereken salt düşünsel bir etkinlikle olabilir.

İnsanın bulunduğu noktadan bakıldığında ruh için henüz böyle salt düşünsel bir etkinlik olarak tam bilme söz konusu olamaz. Çünkü bu noktada ruh hem duyum bilgisine sahiptir hem de kullandığı kavramlardan dolayı düşünülür alana yönelik**tir**. Ruhun bu durumunda duyumlananlar ve düşünülenler ayrılığının yer aldığı bilmede, düşünülenle düşünenin birliği tam olarak sağlanamaz. Oysa Plotinos'a göre bilen öznenin asıl amaçlaması gereken bilme, düşünen ile düşünülenin birliğini gerçekleştiren bir etkinliktir(11). Bu anlamda bilme, bilenin kendini ve kendi kaynağını tam olarak ve doğrudan görmesidir. Bu, duyulardan bağımsız, salt düşünsel bir görmedir. Bir bilme tarzı olarak salt düşünsel görme daha önce Platon'da önemli bir işlevle karşımıza çıkar (Devlet, 511d). Platon'da yalnızca düşünülür şeylere yönelen "düşünceyle görme" (**noesis**) yoluyla felsefi bilgiye (epistеme) ulaşılır(12).

Bu benzerliğin yanısıra Plotinos'ta, Bir'in temaşası olarak görme diye belirlenen bilme ile Platon'daki düşünsel görme **(noesis)** yoluyla bilme arasındaki şu önemli farka dikkat etmek gerekir. Platon'daki düşünsel görmenin nesnesi "idealar"dır ve "idealar" varolanın bir türüne ilişkindir. Üzerinde durduğu bilgisel soruşturmalar Platon'u "idea" adını verdiği bir varolan türüne götürmüştür. Oysa

Plotinos'ta Bir'i temaşa eden salt düşünsel etkinlik olarak görmenin nesnesi, varoluşu varsayılan bir nesne olma durumundadır. Böylece sezgiciliğin İlkçağdaki en önemli kaynağı Yeni Platonculuktur.

Çıkarımsal bilmeden (**dianoia**) ayırdedilip bir bilme türü olarak İlkçağda sözü edilen sezgisel bilme, Plotinos'ta yalnızca **nous**ta gerçekleşen ve ruhun, yükselmek için onu amaçlaması gereken bir etkinliktir. Bu çerçevede sezgisel bilme, bir öğretide daha önemli bir işlevle karşımıza çıkar. Bunun yanında Boethius'un sezgisel bilmeyi, tinin herhangi bir birleştirme ya da bölme işlemine başvurmayan yalın kavrayışları diye görmesinde, Kuesil'i Nikolaus'un, düşünsel sezmeyi (**intellectualis intuitio**), herşeyin bir şey olarak görüldüğü en yüksek bilme basamağı saymasında sezgisel bilmeye ilişkin ortak bir nokta vardır: Sezginin doğrudan ve araçsız bilme olması. Sezgisel bilme ve soyutlayan bilme arasında sezgisel bilmenin nesnesinin niteliği bakımından bir ayırım yapan ve onun nesnesini şimdide ve gerçek olarak koyan Duns Scotus'ta ve sezgiyi bilginin başlangıç temeli olarak açık ve seçik kavramaya bağlayan Descartes'ta da aynı ortak nokta, yani doğrudan ve araçsız görme özelliği görülür(13).

Bu noktada, Bergson'a ve mutlak olanın bilinmesinde kullanılması gereken yöntem olarak sezgiye yeniden dönersek sezginin, "kendi süremizin" bize doğrudan doğruya verilmesinin bir yolu olduğu görülür (14). Böyle bir yol olarak sezgi, aynı zamanda düşünsel bir etkinliktir. Sezginin (**intellectual sympathy**), "kendisinde tek olan şey ile zamandaş olmak için bir nesnenin içine erişmeye yarayan bağdaşma"(15) olması ise onun, Plotinos'ta olduğu gibi bilen-bilinen ayrılığının ortadan kalktığı bir bilme tarzıyla ilgili yönünü gösterir. Ayrıca, "süre"nin, düşünsel bir etkinlikle doğrudan bilinmesi olarak sezginin, kavramlara ve simgelere başvurmaması(16) onun araçsız görme olan yanıyla ilgilidir.

Demek ki sezgi ve sezgisel bilme felsefede genel olarak, düşünmenin ya da zihnin doğrudan ve araçsız görmesini dile getiren bilme etkinliğiyle ilgili bir adlandırmadır. Bu bakımdan sezginin, bir bilgi türünün belirleyicisi olmaktan çok, bir bilme etkinliğinin özelliğine ilişkindir. Oysa sezgicilikte, sezginin ve sezgisel bilmenin bu özelliğinden çok, onu sınırlandıran belli türden tek bir nesnenin öne çıktığı görülür. Örneklerinde görüldüğü gibi onu mutlak ya da Bir olan böyle bir nesneye bağlı kılmak sezginin işlerliğini tek şeyde sabitleştirmektir.

SESİMİN GİZLİ GEÇİTLERİ

Kalınlaşır
Sesimin örgüsüyle duvar
Gider karşı balkonda
Düğme diken kadının
Saçlarına konar.

Kaç rengi soluyorum
Dalgalı karadeniz oluyor emine
Yeni kimlik çıkarıyor şimdilerde
Birden Roza geliyor, maria
Dönmüyormuş gibi dönüyor dünya
Susturamıyorum
Sesimin gizli geçitlerini.

Kızım oluyorum sonra
Rüya perisi
Onbeşli yaşlarda yaşarmış ancak
Şarkılı, türkülü, şiirli
Bir demet çiçek asıyorum
Gözlerimin dibine
Balıklar, kule böcekleri
Bir şey güneşlenirken beynimde
Anam çeviriyor çemberini.

Taş ayıklıyorum yenenden, içilenden
Kırık camlar, kırışık, bıyık
Hüznün yaşama aykırı seyri
Heybenin ön gözü ad soyad
Arka gözünde evren.

İlmekler atıyorum
Oğlunun ölüsüne ağlayan ananın
Şafağa dönen
Saçının her telinden

Arife Kalender ÖNEL

NOTLAR

(1) Henrl Bergson, Düşünce ve Devlngen, (çev: Miraç Katırcıoğlu), Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1986, s.215-216.
(2) a.g.y., s.85.
(3) a.g.y., s.42-43.
(4) a.g.y., s.218.
(5) a.g.y., s.67.
(6) a.g.y., s.241.
(7) Historisches Wörterbuch der Philosophie, Band 4 I-K (Hrsg.J.Ritter-K.Gründer)
(8) Elmer O'Brien, The Essential Plotinus, A Mentor Book, Published in the United States, 1964, s.107.
(9) a.g.y., s.163-169.
(10) Boğos Zekiyan, Hümanizm (İnsancılık) Düşünsel İçlem ve Tarihsel Kökenler, İnkılap ve Aka Kitabevleri Yelken Matbaası, İstanbul 1982 s. 80.
(11) Elmer O'Brien, a.g.y., s.170.
(12) İoanna Kuçuradi, Çağın Olayları Arasında, Şiir-Tiyatro Yayınları, Doruk Matbaacılık, Ankara, s.103.
(13) Historiches Wörterbuch der Philosophie, Band 4 I-K.
(14) Henrl Bergson, a.g.y., s.227.
(15) a.g.y., s.218.
(16) a.g.y., s.223-224.

BİLİNÇ GEZGİNİ

Berrin TAŞ

Bir olgunun varlığı onun doğru olduğunu göstermez.

•

Bir olgunun varlığı değişmeyeceği anlamına gelmez.

•

Sana kendini unutturana şöyle bir bak....
Nedir sende olmayan

Fırtınanın ortasında susmak en büyük çılgınlık olabilir, suskunluk yeni yaşamlar yaratmıyorsa.

•

Anlamak değiştirmiyorsa işlevsizdir.

•

Anlamak onaylamak değildir

•

Birine akıl vermenin sorumluluğunu taşıyamam yaşamı boyunca yanında olamayacağıma göre.

•

Yazarın görevi kendi aklının en iyisi olduğunu anlatmak değildir... insana kendi aklını kullanmayı öğretmektir.

Görebildiğin kadarını anlayabilirsin
anlayabildiğin kadarını bilebilirsin
bildiğin yaşamındır.....

Artık saldırmıyor olman savunduklarını dışsallaştırabildiğini gösterir.

•

Saldırılara katlanabilmenin sınırı düşüncelerinin ulaşabildiği yere kadardır. Saldırıları anlamanın bittiği yerde kendini yeniden gözlemelisin.

•

Yazgı tembelliğin gerekçesidir.

•

Alçakgönüllü olmak kişinin kendini yaşayamadığını gösterir.

Başarısızlıklarını başkalarına yüklemek kolaydır..... cesaretin varsa sorgula kendini.

•

Herhangi bir konuda düşünmemiş olmanın gerekçesi kimsenin itiraz edemeyeceği yuvarlak sözler etmektir. O sözler ki... seni anlatmaz kimi anlattığı da okuyanın becerisine kalmıştır.

Çözüm her soruna formüle edilebilecek hazır çare değildir...

Gerçek bilgelik bilgiyi kendinin kılmaktır.
Bu da bilinenler arasında seçim yapmayı gerektirir.

•

Bilgiyi içselleştirebilenler gerçek bilgelerdir.
Öyle ki her defasında onların hiçbir şey bilmediğini düşünerek kendinizi rahatlatmak zorunda kalırsınız.

•

Öğrendiklerini iç dünyasında sınamayan
bilgiyi bilmekle sınırlar.

Bilmek öğrenmek değildir.

•

Bilmek öğrenmeye doğru atılan bir adımdır.

•

Yaşamı kavramayan çok şey bilebilir ama öğrenemez.

Alçakgönüllülük cehaletin gizlenmesidir.

•

Kendini neden beğendiğini bilmeyen alçakgönüllüğün ardına sığınır.

Bilmekten kavrayışa ulaşmak samimi bir çaba ister, kavramak öğrenmektir.

Anlayan kavrayabilir.

Kendinden kokanlar düşünmekten hoşlanmazlar.

•

Sımsıkı sarıldığın düşünceler gerçekliği karşılıyor mu şöyle bir bak.... onları değiştirme aşaması ardından gelir

Ne öğrendiğine özen göstermek gerekiyor yanlışı içselleştirmek tehlikelidir çünkü.

•

İçselleştirilenleri sorgulamadan insanın değişebileceğine inanmıyorum.

İç dünyanın değişimi gerçekleşmeden değişmek olanaksızdır.

İçine ulaşmayan değişim biçimseldir ve yıkılmak zorundadır.

Çok bildiğini bana ispatlamaya çalışma....
Sen ne düşünüyorsun kendin için.

•

Yeni sorular sormak gerekiyor. Hiç soru sormamak düşünmeyi öğrenmemiş beynin dışavurumudur.

•

Sorular olmadan yanıtların bir işlevi yoktur

•

Yanıtların değişimi sorularla olanaklı....

RESMİNİ ÇİZEMEDİKLERİM

-"O güzel insana... Eylem'e"

I

Nicedir dost bir yüz karartmadı eşiğini kapılarının
Tedirgin geceleri var
Ürkek serçe uykularında
Sıtmalı bir vücut gibi titriyorlar
Uykuları ve ülkeleri
Tupac Amaru'nun kesilmiş bedenidir
Her gece "Dörtler" oluyor, yanıyorlar
Kinler çıkın edilmiş, bekliyorlar

II

Toprak tadında su çektiler
Toprak ananın memelerinden
Toprak topraktı
Yediverendi
Zagros bir tanrı gibiydi
Terli enselerine gölge serpen heybetiyle

III

Ne çare dörtnala ezdiler
Çim rayihaları bile
Götüremedi terkisinde ölüm kokusunu
Kiminin fildi
Kiminin de deve, tabansız
Oysa dillerinde yoktu:
Zulm, işkence, talan, mahpus
Dinlerinde de
Ve ganimete saymadı kardeşliği
Ne Büyük İskender
Ne de Saddam

IV

Ganimete saymadılar kardeşliği
Neden husumet
Neden kavga
Neden dövüş
Ya yeri midir hasat yerinde yangının?

Eşedikleri toprakta
Nifak boy verdi
Filizler yılan başı
Ama onlar yine beklediler
Tavlı ve yeni bir mayaya amade ülkelerinde
Kardeşliğin bir gün yeşermesini

V

Yiğitliğini en derin köklerinin dallandığı yürekleri
Kaç kez volkanlarca taştı da
Bir musona hazırlıksız
İhanetin yumruğuna savunmasız yakalandılar
Sahipsiz
Çiftsiz
Topraksız
Aç açık dağ eteklerinde
Bir dilim kuru ekmeğe kaldılar

VI

Nasırlı ayak izlerini
Paletler çiğner hergün
Yürür gider kirpikleri boyunca
Ayak diplerine atılan oğul
atılan kız kelleleri
Taşırır yoksul gözlerini de
İnadına ağlamazlar işte
Acıları
Yaşadıklarınca ağlasalar bitecek değil

VII

Ölüm,
Kan,
Gözyaşı...
Kanıksanmış,
Sıradanlaşmış...
Bir dost yüreğe,
Bir sazın köprüsüne sığınmışlar.
Öylece mağrur, ikirciksiz

VIII

Orda doğdu hepsi
Ama adı yazmaz kimliklerinde
Kucak kucağın mezarlarda yatıyor şimdi
Doğru telaffuz edenler

Bir mahşeri yaşamak için yine;
Biriktiler...

IX

Gel gidelim, hasetsiz, kavgasız günlere
Umuttan bir Nuh Tufanı yaratmışlar korku
coğrafyasında
Ümit var nehirler akıyor çırçıplak yüreklere, gidelim
Gece terk etmeyelim yarının şafağını

X

Yarının şafağında
Kırmızı bulutlar dağılsın avurtlarımıza
İrem bağında o sabah
Zulmün yitişini görelim, gidelim.

Selim TEMO

AÇIŞ KONUŞMASI

Sevgideğer Konuklar,

İnsancıl Kültür Sanat dergisinin Kültür Harekatı ana başlığı altında düzenlediği etkinliklerden ikincisini Öykü Fırtınası'nı açıyorum.

Dün Cumhuriyet gazetesinde okudum. Televizyona sözde güldürü dizileri hazırlayan Ali Poyrazoğlu, "bar tiyatrosu"nun tanıtımını yaptığı söyleşide televizyonun insan beynini süngerleştirdiğini söylüyordu.

Kültürde samimiyet dendikte karşımıza hep böyle sorunlar çıkıyor. Televizyonda insan beynini süngerleştirenler, günün birinde kalkıp "Efendim, televizyon... "diye başlayıp... konuşuyorlar.

Türkiye'de herbir işi bozanların bu bozukluktan yakınmalarını samimi bulmuyorum. Bu samimiyetsizlik bilinçsizlik değil. Tam tersi son derece bilinçli. Sen, yap et... ama eleştir.

Türkiye'de söylenmedik ne kaldı... yine de bir değişiklik olmadı... eski tas... eski hamam diyenlere bir önerim var. Önlerine bir kıl parçası koysunlar... küçük bir kıl parçası. Ondan sonra konuşsunlar, "Hadi kıl parçası kıpırda... durma... kıpırda hadi."

İnanın bana, o küçük kıl parçası bir milim bile kıpırdamaz.

Söylemek istediğim şu. Eylemsiz düşünce etkin olamaz. İşte bizler... **İnsancıl Emekçileri** bu yalın gerçekten yola çıktık... Yalnız televizyonda değil, bütün iletişim odaklarından insan beyninin süngerleştirildiği bir dönemde...

Her hafta cumartesi günü saat 11.00'de Felsefe Seminerleri her hafta cumartesi günü saat 15.00'de Okuma Tiyatroları hızlanan bu eylemli süreç içinde 7 hafta sürecek Kültür Harekatı...

Nedir yapmak istediğiniz. Sanat... bilim.... felsefe, uzun uğraşlar sonucu binlerce yılda oluşan insani kültür. Şimdi bizler binlerce yılda oluşan bu kültürün yıkılmak istendiği bir dönemde yaşıyoruz. Biz bu saldırıyı önce durdurmak... sonra da karşı saldırıya geçmek zorundayız.

Burda harekat... saldırı kavramlarını bilerek kullanıyorum. Bu kavramlar biraz... ya da bir hayli sert gelse de, ben, gerçekliği tam karşılayacak başka bir kavram bulamadım.

Bu ciddi... yıkıcı sorunla birçok insanın uğraştığını biliyorum. Bilinmeli. İnsani kültürün yıkıcı odaklarından biri televizyon. Bu durumda bile Sadri Alışık, bir programda "Bu soruna karşı napabiliriz" sorusunu gündeme getirdi. Çözüm için de bir anlamda sansür kokan büyük bir "edebi kurulu" önerdi. Bir başkası ise halk doğruyu... güzeli seçer dedi.

Bizler sansürü anımsatan her türlü eyleme karşıyız. ama halk doğruyu... güzeli seçer avuntusuyla da kendimizi aldatamayız.

İşte İnsancıl Kültür Harekatını bu düşüncelerle hazırladık. Bu harekatın her yerde büyük küçük demeden... iki kişi olsak bile başlatmalıyız... bütün ülkeye yaymalıyız. Çünkü bir çürüntüye gidiyoruz. Bu çürüntüyü ancak insani kültür harekatıyla durdurabiliriz.

Peki başarılı olabilir miyiz. Oluruz. Yerimizde oturmazsak oluruz. Ama bunun kolay olmayacağını... daha zor... çok zor olacağını bilmeliyiz... Basit ilkel bir şarkıcı burnunu düzeltirdiğinde... bu olay, bir mücadeleymişcesine basında duyurulur... Yıllarını insani kültüre veren bir kültür adamı hastanelerde inim inim inler, bu, küçük bir haber bile olmaz. Bizler burda bir moda gösterisi düzenleseydik yer yerinden oynardı.

Bütün bunlar insani kültür mücadelesinin zor... çok zor olduğunun göstergeleri. İşte bu zorluk, birçok insanı, insani kültür mücadelesinden uzak tutuyor. Bu uzaklık, insani kültürü yerlebir etmek isteyenlerin ciddi güvencesi.

Size durduğum noktada gördüklerimi özetledim. Bu özeti şöyle bitiriyorum. İletişim odaklarıyla... büyük paralarıyla... bütün kurumlarıyla insani kültürü yerlebir etmek isteyen saldırganlar... Saldırganların karşısında, insani kültürün temsilcileri bir avuç insan... İnsancıl Emekçileri, o bir avuç insanın bir bölümü... bir parçası... atılgan parçası.

Yenilir miyiz. Belki... Ama yenilgi güzel geleceğe giden yolu aydınlatan bir ışık olacak. Biz bu ışığı söndürmemek... söndürtmemek zorundayız. Hem geçmişin... hem geleceğin bize yüklediği insani sorumluluk bu zorunluluğun şartı.

Günün akşama dönüşmeye başladığı şu saatlerde ağır bir yenilginin habercisi değilim. Tam tersi. Bizler varsak... sizler varsanız... o başkaları da var. Hep birlikte insani kültür mücadelesini sürdürecek... İnsani kültürün yeşerdiği güzel bir dünya kurulacak... insan için...

Bizler... İnsancıl Emekçileri böyle bir dünyanın habercisiyiz.

Durduğum noktadan... bunu... güzel bir dünyayı görüyorum. Net. Kesin. Açık.

Dostlarım... Anadolu'nun çeşitli kentlerinde yürekleri bizlerle dolu sevgideğer dostlarım... Burdan size temiz merhaba diyorum.

Teşekkür ediyorum... hepinize.

Cengiz GÜNDOĞDU

EDEBİYAT DÜNYAMIZDA BİR GEZİNTİ

Zeynep ALİYE

Türklerin Karahanlılar yoluyla ilk kez İslamiyeti kabul ettiği 11. yüzyıldan başlayarak edebiyatımız İslamiyetin etkisi altına girmiş ve giderek İslami bir kimlik kazanmıştır. Tanzimata dek Ortaçağ İslam Dünyasının anlayışınca biçimlendirilen edebiyatımızda kadın yazarlara rastlayamıyoruz. Gerçi 15-16 yüzyıllarda Zeynep Hatun ve Mihri Hatun gibi şairlerden söz edilebilir ancak bunlar da saray çevresindedir ve sayıları biri ikiyi geçmez. Kadını toplum yaşayışından soyutlayıp küçümseyen, aşağılayan Türk-İslam Dünyası, edebiyat dünyasının kapılarını da kapatmıştır onlara.

1789 Fransız Devrimi'nin "eşitlik-özgürlük-kardeşlik" belgisi tüm dünyada yankılanmaya başladığında ülkemizdeki kadın hareketi de dolaylı olarak bundan etkilenmiştir. Osmanlı İmparatorluğu Tanzimat'la batılılaşma sürecine girerken ülkemizde ilk kez kadın sorunları dile getirilip edebi eserlerde işlenmeye başlanmıştır. Türkiye'nin öncü kadınlarından ve ilk romancımız sayılan, Muhadarat'ın yazarı Fatma Aliye, müzik yaparak yaşamını kazanma ve ayakta kalma savaşımı veren udi bir genç kadını anlattığı bu yapıtını 1892 yılında yazmıştır. Bu neredeyse esir alım satımının sürdüğü, toplumsal hakların çiğnendiği bir dönem için ileri bir adım sayılabilir.

II. Meşrutiyet'le birlikte Aile, Ayine, Paça Bohçası, Sukufezâr gibi yayın organları, Fatma Aliye, Halide Edip, Yaşar Nezihe, Makbule Leman, Emine Samiye, Suat Derviş, Şair Nigâr, Leyla Hanım, Müfide Ferid Tek gibi kadın şair ve yazarlar yapıdaki önemli değişikliklerdi. Saydığımız bu isimlerden kısaca söz etmek gerekirse: Yaşar Nezihe, Türkiye'de ilk işçi marşı şairi ve ilk işçi kadın şairimiz olarak anılır. Bir gazetede tefrika edilen Sultanın Karıları ve Kara Kitap'la (1920) sesini duyuran Suat Derviş, daha sonra toplumsal içerikli ürünler vermiş, ülkemizde Nazi propagandasının en yoğun olduğu dönemlerde anti-faşist bir edebiyat dergisi çıkarmıştır. Yeni Edebiyat adlı bu derginin yayımlanması, zamanında büyük tepkilerle karşılaşmıştır. Suat Derviş'in aynı zamanda Fransız edebiyat eleştirmenlerinin de övgüye söz ettikleri, romanları, piyesleri, çeşitli yabancı dillere çevrilmiştir.

Nigâr Hanım, şair olarak bilinir. Ancak düzyazı aşk mektupları, 3 perdelik "Çıkmaz Sokak" adlı oyunu (1912) ve "Elhan-ı Vatan" adlı düz yazıları onu aynı zamanda yazarlarımız arasına da sokmaktadır. Daha sonra Saz soyadını alan Leyla Hanım da öncelikle şairdir. 1920-1922 yılları arasında Vakit ve ileri gazetelerinde yayımladığı gezi anıları, harem ve saray anıları dikkati çekmiş, yazıları Çekçe, Fransızca, Almanca dillerine çevrilmiştir. Halide Edip 1908 yılından sonra dergilerde Halide Salih imzasıyla yazılar yayımlamıştır. Seviye Talip romanını 1909'da yazmış, Sinekli Bakkal'sa (1936) önce İngiltere'de İngilizce olarak basılmıştır. İlk romanlarında kadın psikolojisini ve aşk'ı işleyen Halide Edip daha sonraki yıllarda Türkçülük akımını benimsemiş, ürünlerini de bu doğrultuda vermiştir. Müfide Ferit Tek, Kurtuluş Savaşı'na kalemiyle katılan yazarlarımızdandır. Sonraki yıllarda o da Türkçülük akımının roman türündeki temsilcilerinden biri olarak çıkmıştır karşımıza (Aydemir-1918).

Halide Edip'le aynı kuşaktan, büyük ölçüde aynı kültür kaynaklarından etkilenen bir başka düşün kadını Sabiha Zekeriya Sertel'dir. Halide Edip gibi Amerikan kültürüyle yetişmiş olmasına karşın 1923 sonrasi eşi Zekeriya Sertel'le birlikte yayınladıkları Resimli Ay dergisinde kültür emperyalizmine karşı yazılar yazmış, bu yüzden Nazım Hikmet ve Emin Türkeçin'le birlikte yargılanmışlardır.

Yaklaşık bu dönemlerde Halide Nusret Zorlutuna, öyküleri, romanları ve mistik bir anlayışın yer yer egemen olduğu şiirleriyle sesini duyurmuştur. İlk eseri "Sisli Geceler" romanını 1922'de yayımlamıştır. Şükufe Nihal gene şiir-roman-öykügezi yazısı türünde eserler vermiş, ilerki yıllarında Milli Edebiyat Akımı'nın etkisinde kalmıştır. "Yıldızlar ve Gölgeler" adlı şiir kitabının yayımlanma tarihi 1919'dur.

Güzide Sabri, Muazzez Tahsin Berkand, Kerime Nadir, kolay okunur, çok satışlı aşk romanlarıyla ünlenmişlerdir. Kerime Nadir aynı zamanda şiir ve öykü dalında da eserler vermiş, 1937-1966 yılları arasında 35 romanı basılmış ve her biri tekrar tekrar basılan kitaplarıyla halkın en çok okuduğu yazarlardan biri olmuştur. Yazarın ilk romanı 1937'de yayımladığı Yeşil Işıklar'dır.

1930-1940 kuşağından Samiha Ayverdi, Cahit Uçuk, Adile Ayda, Safiye Erol, Lamie Balı, Melahat Özgü ilk akla gelen isimlerdendir. Safiye Erol'un kitap haline gelen ilk romanı Ülker Fırtınası (1939). Samiha Ayverdi'nin ilk romanı Aşk Bu İmiş (1938) yıllarında yayımlanmıştır. Samiha Ayverdi konularını "aile hayatı- toplum geleneklerinden alırken olayları çokluk din ve tasavvuf açısından değerlendirmiştir. Yazarın ayrıca anı, inceleme, yazı-yorum türünde ürünleri de vardır. Lamia Balı önceleri çocuk kitapları yazmıştır: "Onlar Ermiş Mura-

dına"(1935), Sonra radyo oyunları, romanlar kaleme almıştır. Melahat Özgü, Klasik ve Çağdaş Alman Edebiyatı (1946) üzerine incelemeler, ayrıca deneme ve eleştiriler yazmıştır gene bu dönemde. Cahit Uçuk, çocuk edebiyatına kazandırdıklarının yanısıra hikâye ve romanlarında günlelik hayattan kesitler üzerinde durur. İlk romanı (1936) Kirazlı Pınar, ilk hikâye kitabı Cennet Bahçesi (1967)dir. Cahit Uçuk, romanlarında gerçekçilikle romantizmin dengelenmesi örneğini vermiştir. Cumhuriyet öncesi doğumlu Peride Celal de o dönemde aşk ve serüven romanları yazıyorken süreç içinde çizgisini değiştirmeyi başarıp günümüzün önemli romancıları arasına girebilmiş bir kadın yazarımızdır.

Cumhuriyetten sonra doğan, Cumhuriyet eğitimi alan kuşakta Nezihe Meriç, günümüzün modern öykücülüğünün çekirdeğini toprağa atan kişidir belki de. İlk öykü kitabı Bozbulanık'ı 1953'te yayımlayan yazar çoğunu kadınların oluşturduğu kahramanlarının sıkıntılı kişiliklerini, çatıştıkları değer yargılarını, törelerle boğuşmalarını anlatır. Toplu yaşayışlarda bile boşlukta kaldıkları duygusunu taşıyan, iç yalnızlıklarını sürdüren genç kız ve kadınları şiirsel bir dille ifadede çok başarılıdır. Gene bu dönemde Zebercet Coşkun ve İlhan Önal tarihsel yoruma ağırlık veren yazarlar olarak görülürler. Aslında 50'li yıllar kadın yazarlarımızın oldukça az ürün verdikleri yıllardır. Öyküde Saadet Timur (Ulçugür) ve Aysel Alpsal'ı izlemek mümkündür. Aysel Alpsal'ın ilk kitabı Sıkıntı odası (1959)dır. 1973'te Alacakaranlık romanı tefrika edilmiştir bu yazarın. Müjgan Cumhur bu yıllarda inceleme-araştırma-bibliyografya çalışmalarıyla çıkmaktadır karşımıza. Nezihe Araz'sa şiir-biyografi-inceleme ağırlıklı ürünler vermiştir (Fatih'in Derunî Tarihi 1953).

Sonraki yıllarda Türk Edebiyatı'nda önemli konumlara gelecek olan Füruzan, Leyla Erbil, Sevim Burak da bu dönemde dergiler yoluyla seslerini duyurmaya başlamışlardır.

60'lı yıllara gelindiğinde Gülten Dayıoğlu, Sabahat Emir, Nursen Karas, Azra Erhat, Mübeccel İzmirli, Adalet Cimcoz, Nazan Güntürk'ün, Emine Işınsu, Meral Çelen, Ferzan Gürel, Sevgi Soysal, Sevda Şener, Afet Ilgaz, Nevin İşlek, Oya Baydar, Leyla Erbil ve Adalet Ağaoğlu ile karşılaşmaktayız.

Afet Ilgaz, kırsal kesimden kente göçüp orada uyumsuzluk gösteren insanların tedirginliklerini, düştükleri boşlukları, sığınacak yer arayışlarını anlatan hikâye ve romanlar yazmıştır. İlk hikâye kitabı Bedriye (1963)'te yayımlanmıştır. Azra Erhat gezi yazıları, denemeler, çeviriler, gazete yazıları ile sesini duyurmuştur. A. Kadir ile birlikte Homeros'tan İlyada'yı 1959'da çevirmişlerdir. Gülten Dayıoğlu'nun "Yunus Nadi Öykü Yarışmasında "ikincilik aldığı Döl adlı öyküsü, ilk kitabına da adını vermiştir (1970). Gülten Dayıoğlu çoğunlukla çocuk öyküleri ve romanları yazmıştır sonraki yıllarda. Sabahat Emir ilk hikâye kitabı "Ceviz Oynamaya Geldim Odana"yı aynı yıl yazmış (1964), daha sonra roman-inceleme-deneme tarzında eserler vermiştir. Edebiyata şiirle giren Mübeccel İzmirli yine bu yılların hikâyecilerindendir: Sabah Geçidi(1967). Yazar daha çok iç gözleme, iç monoloğa yaslanan, kişiliğini yitirmekten korkan, şüpheci-yardımsız insanın bilinçli ve bilinçaltı korkularını, yakınmalarını, zaman zaman başkaldırılarını anlatmıştır. Sevim Burak çoğu kadın olan kahramanlarının dış ve iç dünyaları arasındaki karşıtlıklarına eğilmiştir. Tatsız katı gerçekleri hayallerinde yumuşatmak isteyen kahramanların bilinçaltlarını dışa vurur. Yanık Saraylar'da(1965). Sevgi Sosyal şiirli, nükteli, rahat, canlı anlatımıyla hikâyeciliğimizde önemli bir yer edinmiştir. Tipleri çizmedeki başarısı, anlatımdaki değişken temposu, içinde büyük ümitler, garip tutkular, isyanlar taşıyan kahramanlarıyla, hayata direnme, yıkıldıkça toparlanma sembolü kahramanlarıyla döneminin sıradışı yazarlarından biri olmuştur. Nursen Karas şiirlerinin yanısıra ilk hikâye kitabı Sevgi-Sizler'i 1967'de yayımlamıştır. Adalet Cımcoz Alman edebiyatından B. Brecht, B. Traven, G. Büchner vb. çevirilerle tanınmıştır

Kafka'dan Milena'ya Mektuplar ile 1962'de T.D.K. çeviri ödülünü almıştır. Nazan Güntürkün öncelikle şair olarak bilinir. Ancak inceleme-deneme türünde de ürünleri vardır.

"A. Haşim'in Ruh ülkesi (1965)" Emine Işınsu, H.N. Zorlutuna'nın kızıdır. Edebiyata şiirle başlamıştır. İlk romanı Küçük Dünya'dır(1966). Radyo oyunları ve romanları vardır. Hikâye ve oyun yazarı Meral Çelen'le, konularını yaşadığı Söke kasabasından, oradaki kişilerin yaşantılarından alan Ferzan Gürel bu dönemin iki hikâye yazarıdır. Ferzan Gürel'in ilk kitabı "Evcilik Oyunu'dur (1962).

Leyla Erbil "Hallaç"ı 1961'de "Gecede"yi 1968'de yayımlamıştır. Behçet Necatigil Sözlüğü şöyle yazmaktadır onun adının karşısında:

"1950'den bu yana dilin oturmuş kelime hazinesi ve söz dizimi kurallarını değiştirerek kısıtlı toplum düzenine başkaldırma niteliğinde varoluşçu yöneliş ve temalarla yazdığı öykülerinde yeni bir biçim aradı. İlginç bir öykücü olarak karşılandı... "Leyla Erbil biçim ve dil bakımından yumuşak, burjuva ahlâk çöküntüsünü, türlü toplumsal yabancılaşmaları ustaca ve insancıl bir bakış açısıyla incelemiştir. Adalet Ağaoğlu oyunları, romanları ve öyküleriyle bu dönemin bir diğer önemli ismidir. İlk oyunu "Evcilik Oyunu"(1964), ilk romanıysa "Ölmeye Yatmak"(1973) yılında yayımlanmıştır. Yazarın derin gözlem gücü, özenli anlatımı, tip çizmedeki ustalığı, güçlü tekniği, içinde yaşadığı toplumun değişim grafiğini ve insanının yabancılaşma içindeki dramını, yalnızlığını yansıtmadaki başarısı onun günümüzün en önemli romancılarından biri olmasını sağlamıştır. Sevda Şener, Tiyatro üzerine inceleme-tanıtma ve eleştiriler yazmışıtr. İlk ürünü 1963'te yayımlanan bir inceleme: "Musahipzade Celal Tiyatrosu"dur. Münevver Ayaşlı, Osmanlı Sarayı'nda büyümüş olmasından gelen kültür birikimi yüklü eserleriyle adını duyurmuştur.

1970'lere gelindiğinde kadın yazarlarımızın sayısında öykü ağırlıklı bir artış gözlenmektedir. Bu dönem de verilen ürünlerde geçmiş yıllara göre hem nitelik, hem nicelik bakımından kayda değer bir gelişme görülmektedir Bu kuşak, kendisinden sonra gelecek 80'li kuşağı da etkisi altında alacaktır

70'li yıllarda ülkedeki toplumsal gelişme büyük bir ivme kazanmıştır. Ülke siyasal ve toplumsal açıdan çalkantılı bir dönem yaşamaktadır. De-

mokratik kadın örgütlenmeleri gecekondulara, fabrikalara girmiş, kadınlar alanlara çıkmış, birey olarak varolmaya yönelmişlerdir. Doğal olarak yazarlar da yaşadıkları toplumsal ortamdaki değişimleri, dönüşümleri, kadının toplumdaki yerini almak için giriştiği savaşımı ürünlerine yansıtmışlardır.Kadının birey ve insan olabilme, özgürleşme, kimliği bulma yönündeki çabaları, değişen dünya değişen ülke içindeki yeri ve konumunu, sorunlarını işlemişlerdir.

Dönemin başlıca yazarları Işıl Özgentürk, Sevinç Çokum, İnci Enginün, Nazlı Eray, Bilgesu Erenus, Füruzan, Füsun Akatlı, Ayla Kutlu, Pınar Kür, İnci Aral, Adile Ayda, Selçuk Baran, Serhat Kestel, Tezer Özlü, Ayşe Kilimci, Leyla Saz, Sennur Sezer, Berrin Taşan ve Tomris Uyar'dır.

Roman, hikâye, deneme, günlük türünde ürünler veren Tomris Uyar genellikle ekonomik sınıfsal sorunların baskısı altındaki kişilere eğildi, hangi sınıftan gelirlerse gelsinler, yaşadıkları baskılara boyun eğmeyen bireylerle onların uyumlu sınıfdaşlarının kişilik ve değer çatışmalarını işledi. "Öykülerinde değişken anlamlar gizleyen vurgulamalar kolaylıkla çözülemezler ve ancak bilincimizi yepyeni yorumlara vardırabilecek gerçekleri fısıldarlar bize." Tomris Uyar ayrıntıların ustasıdır aynı zamanda. Sevinç Çokum, büyük kentin orta halli ve yoksul kesim insanlarını konu edindi, onların çevre ve iş dünyalarını yansıttı öykülerinde: Bölüşmek (1972).

İlk hikâyesi Seçilmiş Hikâyeler dergisinde yayımlanan Füruzan, kişilerini, olayları, insancıl, abartmasız, iyimser bir bakış açısıyla saptayıp çözümler. Kısa ve uzun hikâyelerinin dışında romanlar, röportajlar, gezi yazıları yazdı. İlk hikâye kitabı Parasız Yatılı (1971) oldukça ilgi topladı. Füruzan'ın ilk romanı ise 47'liler'dir.

Serhat Kestel, ilk romanı "Korkunç ve Güzel"i 1970 yılında yayımlarken İnci Enginün, çeviri-inceleme-hikâye-biyoğrafi-derleme-oyun tarzında ürünler verdi.

Nazlı Eray ilk öyküsünü liseye yeni başladığında yayımladı: Mösyö Hristo(1959). 70'li yıllardaysa gerçekle gerçeküstü arasında köprüler kuran, masalsı öğelerle öykülerini besleyen bir yazar olarak edebiyatın anı-roman, oyun türlerinde de eserler verdi. Bilgesu Erenus "Evli Evine Köylü Köyüne" adlı oyunu ile TRT 1970 Sanat Ödülleri Yarışması'nda başarı ödülü kazandı. Eserindeki devrimci kimlikle ilgi çekti. Yazı hayatına çocuk edebiyatıyla başlayan Işıl Özgentürk daha sonra öykü-röportaj çalışmaları yaptı Füsun Akatlı'nın bu dönemin deneme yazarı ve eleştirmenleri arasında özel bir önemi vardır. 70'lerde çeşitli dergilerde yazıları ve "Niçin Diyalektik"(1977) adlı deneme kitabı yayımlandı. Ayşe Kilimci'nin "Yapma Çiçek Ustaları"(1976) Ayla Kutlu'nun ilk romanı "Kaçış" (1979) yine Pınar Kür'ün ilk romanı "Yarın... Yarın"(1976), yıllarında yayımlandı. Hikâyeci-romancı Tezer Özlü ilk hikâye kitabı olan "Eski Bahçe'yi(1978)"de, romanı "Çocukluğumun Soğuk Geceleri"ni 80 başında yayımladığında büyük ilgi gördü. İnci Aral 1977'den itibaren yayımladığı öykülerini "Ağda Zamanı"(1979) adlı kitapta toplarken Adile Ayda "Yahya Kemal'in Fikir ve Şiir Dünyası"nı yayımladı (1979). Selçuk Baran 70'lerin hikâyecisi ve romancılarından bir başkasıydı. İlk kitabı "Haziran" 1972'de yayımlandı

Aysel Özakın aynı dönemde hikâyeler ve romanlar yazdı. 1975'te yayımlanan "Gurbet Yavrum" oldukça ilgi uyandıran bir roman oldu.

70'li yılların iki şairi daha aynı zamanda düzyazı tarzında ürünler vermişlerdir: Sennur sezer gazete yazıları, kitap eleştirileri ve Gerçeğin Masalı (1979) adlı çocuk oyununu, Berrin Taşan İçerdeki Adam(1971) adlı bir oyun ve "Merzifonlu Şeyh Abdurrahim Rumi"(15 y.y) üzerine incelemeciniyayımlamışlardır.

1980 sonrası edebiyatımızda kadınları seslerini daha gür duyulduklarını gözlenmektedir. 12 Eylül'le oluşturulmak istenen suskun, kimliksiz, apolitik toplum çabaları belki de tersine tepmiştir. Geçmişle hesaplaşma, yiten değerlere tutunmaya çalışma, toplumsal yaşamda olup bitenleri alaya alma, anılara sığınma, içlenme gibi bir duygu karmaşası her yazarda farklı biçimde yansımasını bulmuştur. Öykü kahramanları da bundan nasiplerini almış ve geniş bir coğrafyaya serpilmişlerdir. Bu dönemde Feyza Hepçilingirler, Erendiz Atasü, Füsun Erbulak, Şükran Farımaz, Zeynep Oral, Tülay Bilginer, Nezihe Oruçoğlu, Ayşe Kulin, Semra Özdamar, Tülay Ferah, Buket Uzuner, Jale Sancak, Latife Tekin, Nursel Duruel, Gülderen Bilgili, Gülseli İnal, Zeynep Aliye, Süheyla Acar, Sezer Ataç Ayvaz, Ülkü Aren, Ayfer Coşkun, Nevra Bucak, Mine Saulnier, Renan Demirkan, Gönül Özgül, Lütfiye Aydın, Cemile Çakır, Feride Çiçekoğlu, Berrin Kırımlıoğlu, Nuray Tekin, Emel Ebcioğlu, Duygu Asena, Esma Ocak, YaseminYazıcı, Füruzan Toprak 80'den bu yana işleyen süreçte ürünler veren yazarlarımızdan birkaçıdır.

Şimdi başımızı kaldırıp çevremizdeki insanları gözlediğimizde Halide Edip'in Aliye'sini, Suat Derviş'in Zeynep'ini, Nezihe Meriç'in Boncuk Hanım'ını, Adalet Ağaoğlu'nun Kısmet'ini, Sevgi Soysal'ın Oyası'nı, Pınar Kür'ün Aysel'ini, Füruzan'ın Nesibe'sini, Peride Celal'in Dilber'ini ve daha nice öykü ve roman kahramanlarını görüyoruz. Bütün bu anlattıklarımızdan yola çıkıp da, Toplumda kendisine uygun görülen role başkaldıran, kadına gerçek kimliğini buldurtmaya yönlendiren, onu haketti̇ği yere oturtmak gerektiğini vurgulayan, yüzeysel çağdaşçılıkla geleneksel ve ilerici değer yargılarının çatışmasını ortaya koyan, kadın sorununun toplumumuzun bir sorunu olduğunu bunun çözümünün de ancak toplumsal değişimlerle, dönüşümlerle sağlanabileceğinin propagandasını yapanlar öncelikle kadın yazarlarımızdır..." gibi bir düşünceye kapılmak kuşkusuz çok saçma olur. Aslında kadın yazar-erkek yazar ayrımına girmekle en büyük yanlış yapılıyor kanımca. "Önce insan," değil mi esas olan?.. İnsanın insanlaşması yolunda hep birlikte verilecek savaşım... Estetik bir üretim biçimi, güzelliği hedeflemiş bir yaratıcılık olan sanat, müziğin notayla, resmin renkle yaptığı başkaldırıyı sözcükleriyle çığlık attırarak edebiyata yaptırmaktadır, yaptırmalıdır. Yoksa bir "Meryemce", bir "İrazca Nine", Bir "Pembe Kadın," "Sultan Gelin," bir "Cevahir'den," "Bedriye'den", "Leylim Nine'den", "Rosa'dan" daha az ya da daha çok bizim değildir.

HİKAYEMİZİN SON YİRMİ YILI HAKKINDA BİRKAÇ NOT

Necati GÜNGÖR

1960'lı yıllarda, Türkiye bir aydınlanma dönemi yaşadı. 1961 Anayasası'nın getirdiği göreceli özgürlük ortamında söz ve yazı özgürlüğünün sınırları zorlandı. Böyle bir ortamda memleket sorunları, geniş boyutlarıyla tartışılırken, paralelinde, memleket gerçekçiliğine kadar kökleri uzanan toplumcu gerçekçilik güç kazandı. Zaten 1940'lı yıllarda güçlü örnekler vermiş olan bu akım, 1950'li yıllarda DP'nin ülke üzerine çektiği kara örtünün altında kaybolmaya yüz tutmuştu. Nâzım Hikmet'ten Sabahattin Ali'ye kadar gerçekçi birçok ozan ve yazar gündem dışına çıkmışlar gibiydi!

Buna karşılık 50'lili yıllarda bunalımcı edebiyatın, varoluşçuluğun gündemi doldurmaya çalıştığını görüyoruz.

1960 sonrasındaki özgürlük ortamı -dünyanın değişen koşullarıyla birlikte- toplumcu gerçekçi akımı, bunalım edebiyatının önüne geçirdi. Altmışlı yıllarda, özellikle dönemin ikinci yarısından sonra, çıkış noktası varoluşçuluk olan bazı yazarlarımızın da, güçlenen toplumcu gerçekçi akım yönünde tavır aldıklarını gördük. Bu da, kuşkusuz olumlu bir gelişmeydi.

Ülke gerçekleri ve gerçekçiliği güç kazanınca, söz konusu dönemde, hikâyemizin kahramanları da değişim gösterdi. İşçiler, köylüler, öğretmenler ağırlıklı bir kahraman kimliğiyle ortaya çıktılar. Nâzım Hikmet'in deyişiyle, "Destanımızda yalnız onların maceraları vardı; Neden? Çünkü işçiler, köylüler tarihsel geleceği belirleyecek olan toplumsal dinamiklerdi. Öğretmen de, aydın kimliğiyle onların bilinçlenmesine yardımcı bir öğe idi!

12 Mart faşizmi sırasında, bu toplumsal dinamiklere olan inanç pekişti. Bu süreç içinde yazılan öykülerde "aşk" tema'sı hemen hemen hiç işlenmezdi. "durup ince şeyleri anlamaya" hiç vaktimiz yoktu da ondan... Aşk küçümsenen bir olguydu. Cinsellik, büsbütün tabu niteliğindeydi. Yazılsa bile, tepkiyle, eleştiriyle karşılanıyordu. Sanırız, o yıllarda topluluk önüne çıkmış yazarlarımızın bu bağlamda ilginç anıları, gözlemleri vardır. Kimi yazarlarımızın, sayıları biri ikiyi geçmez, üstüne basa basa "aşk" konularına dikkati çekmeye çalıştıklarını anımsıyorum.

Yukarıda da belirttik, 1970'li yıllara vardığımızda, kimi varoluşçu yazarlarımız, ozanlarımız, gereksiz bir telaşla, toplumcu gerçekçi treni yakalama gayreti içine girdiler. Yapay birtakım tiplemeler soktular öykülerine. İnandırıcılığı zayıf örnekler verdiler. Bu alanda, zaman zaman alevlenen tartışmalara tanık olduk. Sözgelimi, bir apartman kapıcısının devrimci tavır koyup koyamayacağı, sınıfsal köken itibariyle devrimci niteliklere sahip olup olmadığı tartışmaları yapıldı... Bu günlerde, geçmişe doğru baktığımızda belki komik gibi gelebilir bu türden tartışmalar Ama o dönemde, eskilerin deyimiyle, "Kemali ciddiyetle" yapılırdı bu tartışmalar.

Bütün koşullanmışlığına karşın, zengin bir dönemdi geçmiş yirmi yıllık dönem. Hiç olmazsa, tartışılacak konular vardı, diye düşünüyorum. Hikâye sanatı ciddiye alınıyordu. Sayısız hikâyeler yazılıyordu, yayımlanıyordu. Hikâye okunuyor ve konuşuluyordu. Bugünkü gibi kısır bir ortam değildi. Hikâye, edebiyat dergilerinin temel öğelerindendi! Yirmi yılın sonunda bir süreç kapandı. Halk; işçiler, köylüler gündemden düştü. Dünyada sosyalist sistemler çöküş sürecine girmişti. Göz açıp kapama hızıyla bir sistem çöküşü yaşandı. Hep birlikte gözlemledik bunu... Aydınların, sanatçıların rüyaları da birlikte yıkıldı tabii! "Yarınlara selam olsun!" diyenler, dönebilecekleri köşelere çekilir oldular. Aydın bunalımı, aşk, cinsellik gibi izlekleri, geçmiş zaman içinde yiten değerlere yanma izledi. Bazı temalar üzerindeki tabular kalktı, iş, tecimsel boyutlara vardırıldı bu kez.

Son yirmi yılda, şöyle bir gözden geçirin, yazarlarımızın meslekleri de değişti. Değişmesin demiyoruz, yanlış anlaşılmasın. Eskiden öğretmen yazarlar mı ağırlıktaydı; şimdilerde "reklamcı" yazarlar çoğunluk kazanma yolunda!

Eskisi kadar hikâye gündemi doldurmuyor dedik... Evet, eski ustalar suskunluğa sürüklendi genellikle. Kimileri, yazarlığın başka alanlarına, söz gelimi senaryo yazarlığına kaydı. Senaryo yazmasınlar mı? Elbette yazsınlar. Ama neden hikâye de yazmasınlar? Sorun burada. 12 Eylül uygulamalarından traji-komik öyküler çıkarmaya çalışanlar oldu. Günceli yazarak gündemde kalmayı deneyenler oldu. Ama eski şevkle, eskisi kadar ilgiyle okunmadı, üzerinde durulmadı, konuşulmadı. Konular hızla eskiyordu çünkü...

Günümüz yazarının en önemli sorunu belki de bu: Hızlı değişime ayak uydurabilme becerisi!

Yeni yazarlar ortaya çıktı. Özellikle, son yirmi yılda kadın yazarlar kesiminde bir patlama görüldü. Yepyeni duyarlıklar, yeni yeni konular getirdiler edebiyatımıza, bu yazarlarımız. Ne var ki, aralarında özgünlüğünü kurtaranların sayısı pek fazla değil. Kimileri, eski ustaların gölgesinde, kimileri yenilik aşkına yalnızca biçimsel oyunlar ardında...

Bir de eski ustalar var: Muzaffer Buyrukçu, Tarık Dursun gibi... Onlarsa inançlarını yitirmeden habire yüzümüzü ağartmaya çalışıyorlar...

ÖYKÜCÜLÜĞÜMÜZ (1923 - 1970)

Kemal ATEŞ

Türk edebiyatında 2. Meşrutiyet'e dek "öykü" romanın gölgesinde kaldı. Cumhuriyet'in ilanından birkaç yıl önce ölen Ömer Seyfettin'le Türk öykücülüğü emekleme döneminden kurtuldu, ilk kez bir yazar için tek yazı alanı oldu. Osmanlı döneminde (Tanzimat ve Serveti Fünun Edebiyatında) "hikâye" sözünden çoğu zaman "roman" anlaşılırdı. Samipaşazade Sezai'nin Alfons Daudet'nin etkisiyle yazdığı **Küçük Şeyler** (1982) bizde Batılı anlamda öykünün başarılı ilk örnekleri sayılırsa da, "küçük roman" gibi anlaşılan "öykü" Osmanlı döneminde romandan fırsat buldukça yazarların bir "ara ürünü" gibi görüldü. Ancak Cumhuriyet'e yakın yıllarda öykü Ömer Seyfettin gibi bir ustanın hüneriyle on binlerce okur buldu, okur yazarın pek kıt olduğu o dönemde.

Cumhuriyet yazarlarının başlangıçta iki büyük ustası vardı Türk edebiyatında. Biri Ömer Seyfettin, öteki Refik Halit Karay... Ömer Seyfettin "edebiyat dili halkın konuştuğu dil, yani Türkçe olmalı" dedi, bunu söylemekle kalmadı, bu yolda ilk başarılı örnekleri de o verdi. Çok değişik konulara yönelen Ömer Seyfettin'in öyküleri içinde bugün en çok çocukluk anılarından yola çıktığı öyküleri beğenilir. Öyledir de... Çünkü "idealize edilmiş kahramanlar" dönemidir o dönem. Çocuklar, çocukluk dönemi idealize etmeye en uygun dönemdir. Çocukluğa özgü temiz, saf, içten özellikler Ö. Seyfettin'in kişiliğine uygun düşer.

Dilimizin, edebiyat dilinin Türkçe olması gerektiğini ilkin Ö. Seyfettin gösterdi ama, Türçenin tadını, keyfini çıkaran ilk öykücü, belki de ilk yazarımız Refik Halit Karay'dır. Özellikle deyim zenginliğiyle büyük bir dil olma özelliğini kazanmış Türçenin bu yanını, yani "deyim zenginliğini" ilkin onda görürüz.

İşte Cumhuriyet dönemi öykücülerinin işini kolaylaştıran, yolunu açan bu iki büyük ustadır. İyi bir öykü yazarının sayısı on bini aşabileceek bir okur topluluğu bulabileceği önce bu yazarlarla anlaşıldı.

Hemen bunlardan sonra Memduh Şevket Esendal... "Olay" ilk kez öyküde bu yazarla törpülendi. Öykü gündelik yaşayışın içine girdi. Gündelik yaşayışın canlı, gerçek çizgileri girdi öyküye. Yaşayan, canlı insanlarla insan kadrosu çeşitlendi. Anadolu insanının dili Nâbizade Nazım'dan sonra Memduh Şevket Esendal'la ilk kez öykümüze yansıdı. Anadolu ağızlarının söz verimlerini öyküde ustaca değerlendirdi.

Sonra öykücülüğümüzün büyük ustası Sabahattin Ali... Refik Halit Karay'la başlayan "memleket edebiyatı" S. Ali'nin elinde "toplumcu gerçekçi" çizgiye ulaştı. Bu yazarımızla yeni bir okul gibi "hapishane" gerçeği ile tanıştı Türk öyküsü. Anadolu insanını her türlü sorunu, gerçeği toplumumuzdaki önemli çelişkiler çok çarpıcı tablolar halinde onun öykülerinin başlıca malzemesi oldu.

1950'li yıllara girerken, Samim Kocagöz, Orhan Kemal, Fakir Baykurt, Zeyyat Selimoğlu gibi yazarlar kimi öykülerinde kendi yaşamlarından kesitler yansıtarak, kimi öykülerinde de kırsal alan emekçilerinin yaşamına, oradan da büyük kentlere doğru işlenmemiş konularla çıktılar karşımıza. Bir yandan önemli yurt gerçekleri yazılırken, bir yandan da öykünün önemli olaylar ardında koşmak olmadığı düşünüldü, söylendi. Öyküde olay enikonu törpülendi.

S. Ali dedik... Onun hemen yanında anılan Sait Faik... İki ayrı öykü tarzının temsilcisi olarak bu iki değerli yazarın kişiliğinden yola çıkarak öykücülüğümüzde 40 yıllık bir cepheleşme yaşandı. Oysa bu iki yazardan sonra Türkiye'de öykü fışkırdı adeta. Türk öykücülüğü S. Ali ya da Sait Faik çizgisine bağlanamayacak denli zenginleşti.

Hâlâ, bugün bile bir yazar, yalın söyleyişe, toplumun sorunlarını öne çıkaran tema ve kişilere, gündelik kelime dağarcığına, somut gerçeklere bağlıysa, S. Ali çizgisine bağlanır; buna karşılık, kişisel duyarlığın, soyut düşüncenin, ruh çalkantılarının, şiirli anlatımını girift cümle yapılarının görüldüğü öyküler de "soyutçu okulun" ürünlerinden sayılır. S. Faik çizgisine bağlanır. Bu cepheleşme 40 yıl sürdü, bu iki çizgi Orhan Kemal, S. Kocagöz, F. Baykurt, S.K. Aksal, N. Cumalı, Haldun Taner, A. Özyalçıner, Erhan Bener, Füruzan, M. Seyda, Bekir Yıldız gibi yazarlarla çoktan aşıldı, zenginleşti. Bu yazarların her biriyle Türk öykücülüğüne ayrı bir tat ve zenginlik geldi.

1970'li yıllara gelinirken bu cepheleşme kâh tavsadı, kâh yeni adlar önü sürülerek alevlendi. Bir ara Bekir Yıldız Bilgi Karasu bu cepheleşmede odak noktası haline getirilmek istendi, olmadı... Olmazdı da... Artık öykücülüğümüzün bu zenginliği ve birikimi içinde kimse kimsenin postuna oturtulamayacağı gibi, kimse kimsenin de temsilcisi olamaz.

1950'li yıllarda başlayan bu çeşitlilik nasıl sağlandı, hangi koşullardan güç aldı?

— Bu yıllar iç göç olayının hızlandığı, büyük boyutlara ulaştığı yıllardır. Göçle, ulaşım ve iletişim araçlarının ve eğitim koşullarının değişmesiyle Anadolu'daki zengin insan mozayiğini Türk yazarı daha iyi gördü ayrıca bu gelişmeler sanatı belli merkezlerin tekelinden kurtardı.

— Cumhuriyet dönemine özgü ve özellikle 1961 hareketiyle gelişen düşünsel ve siyasal hareketler sanatı, dolayısıyla öyküyü de etkiledi.

— Bilimsel araştırmalarla çağdaş Türk edebiyatını besleyecek gelenek araştırıldı. Batılı anlamda öykü bizde yenidir. Ancak bizim çok eskilere giden bir öykü anlatma geleneğimiz

SEVMEK Mİ: KAFİYE YOKSUNU!

seni sevmek:
eski masalar sandalyeler kıyıdaki görüntüler
otel odaları ve yanlış adresler

seni sevmek:
tıkanmış serüvenlerin boğuntusu
aldatılan yüzlerdeki tiksinti

seni sevmek:
lekeli saatlerin ayarı
kedi köpek sesleri ve çelişkiler yumağı

seni sevmek:
balerinin ayaktırnakları kollarındaki kelebek
uçan kuşların kanat çırpışları

seni sevmek:
kirli denizlerdeki balıkların yorgunluğu
dengede günler ve çarmıhta iki ihtiyar sevimliliği

seni sevmek:
yanılgılarıma eşdeğer duygular karmaşası
tatsız bir günün arkasına saklanan kaktüs dikeni

seni sevmek:
kafiye yoksunu amatör ruh acı gerçek
şiddetli çarpışma ve şekilsiz buluşma

seni sevmek:
yatağımın kıyısındaki boşluk
eyleme yönelemeyen düşler senfonisi

seni sevmek:
gereksiz bir uğraştan elde edilen sonuç
intihaçlara açılan kapıların gıcırtısı

Alaattin TOPÇU

var. Masallarımız, halk öyküleri, meddah öyküleri.... ve Fuat Köprülü'nün "Türk edebiyatı bir yana, Dede Korkut Hikâyeleri bir yana" dediği Dede Korkut Öyküleri düşünülürse köklü bir öykü anlatma geleneğimiz olduğu sonucuna varabiliriz... Hatta Türkçenin yazılı ilk belgeleri Göktürk Yazıtlarını bile (8.yy) öykümüzün değilse de, öyküleme geleneğinin en eski ürünü saymak pek yanlış olmaz. Bu köklü gelenek Cumhuriyet döneminde araştırıldı, öykücülerimiz bu kaynaktan da yararlandı.

— Dil olarak İstanbul Türkçesinin zenginliğine Anadolu ağızlarının söz verimleri katıldı.

— Köy yaşamı (kimi zaman tekrara, şematizme düşülse de) köyün içinden çıkan yazarlarla anlatıldı. Burada yeri gelmişken şunu da belirtelim ki, "şematizm" köy kökenli yazarlara özgü bir kusur değildir. Fakir Baykurt, Ümit Kaftancıoğlu, Talip Apaydın, Başaran, O. Kemal'in deyişiyle "yaşayarak yaratılan" gerçekçiliğin iyi ürünlerini verdiler.

— Kimi öykücüler, ironiyi, mizahı farklı tonlarda kullandılar.

— Kimi öykücüler "zamanı" farklı kullandı. "Dış zaman" olabildiğince kısaldı, daraldı, neredeyse "bir anlık" zaman dilimine dek indi.

— Ritim değişti.

— Montaj, çerçeve anlatı, geriye dönüş vb. tekniklerden yazarlar farklı biçimlerde yararlandılar.

— "Olay" tamamiyle atılmadı, ama her yazar farklı biçimde törpüledi olayı.

— Öykünün ağırlık merkezi yayıldı. Olay, tip, espri, ironi, günlük yaşayış aynı haklarla ayrıcalıksız girdi öyküye. Kimi yazarlar bu öğelerin hiçbirine ayrıcalık tanımadı. Yani öykünün ağırlık merkezi yayıldı, çarpıcı bir son çarpıcı bir tez ardına düşmekten giderek vazgeçti öykücülüğümüz.

— Dış ve iç... İşte öykünün tekniğini belirleyen iki önemli öğe... Her yazar iç ve dış arasındaki dengeyi farklı biçimde kurdu, bu ikisinin dengesi demek olan ritmi farklı biçimde yakaladı. Kimi yazar dışa, yani çevreye, sokağa, eşyaya, harekete önem verdi. Kimi allegoriye.

Sözgelişi, bir Sait Faik'teki dış öğe ile S. Kudret Aksal'daki dış öğe zenginliği aynı değildir, çok farklıdır.

— Saik Faik öyküdeki geleneksel düzeni, disiplini bozdu. Çocuksu, naif kişiliğiyle yaptı bunu. Sait Faik canının istediğini istediği yerde söyledi... Bunu becerdi de... Oysa onun çizgisinde sanılan çoğu yazar söyleyecekleri için hep bir sıra kolladı.

Sonuç olarak şunu söylemek isterim: 1970'li yıllara gelinirken, Türk öykücülüğü, kimse kimsenin temsilcisi olamayacak denli çeşitlendi, büyüdü, serpildi. Geniş ve çok renkli bu mozayik görüntüsünü kazandı.

YARARLANILAN KAYNAKLAR:

Taylan Altuğ, "Küçak Bir Burjuva ve Aydının Uzayan Günleri", Yazko Edebiyat, Nisan 1981

Hikmet Dizdaroğlu, "Yöresel Öyküler", Varlık Dergisi, Ekim 1972

Talat Sait Halman, "Hikâye Üzerine Soruşturma", Varlık Dergisi, Temmuz 1971

İ. Güven Kaya, "Orhan Kemal'in Romanlarından Kesitler", Varlık Dergisi, Haziran 1979.

Mehmet Seyda, "Türk Roman ve Öyküsü", Gösteri Dergisi, Haziran 1985

Sennur Sezer, "Çağdaş Hikayeciliğimizde Masal Öğeleri", Yazko Edebiyat, Kasım 1980.

YAŞAMIM VE ÖYKÜM

Adnan ÖZYALÇINER

Çocukluğum İstanbul'da Haliç'in üstündeki tepelerde bir mahallede geçti. Ben Haliç'i fabrikalarının düdük seslerinden tanıdım. Sabah karanlığında Edirnekapı surlarına yakın mahallemizin yokuşlarından Haliç'e akan işçi kalabalığından. Onların adım seslerinden. Daha boş olan sokakların kaldırımlarında büyüyen, yankılanan, uykularımıza sıçrayan konuşmalarından.

Babam da bu içlerinden biriydi. Ben, fabrika düdüklerine uyandığımda o çoktan yola koyulmuş olurdu. Annemi ayakta bulurdum. Belki kerevetin üstünde sabah namazını kılarken görürdüm. Küçük ve tek odada başka yer yoktu. Odanın tabanını iki yer yatağı kapatırdı. Biri annemle babamın yattığı yatak. Öteki kızkardeşimle benim yattığım daha küçük yatak. Bu sırada güneş hafiften ışımaya başladı. Ben güneşe gözümü kırpıp yeniden uyurdum.

Uyandığımda ortalık iyice ışımış olurdu. Annemle babamın yattığı yatak toplanmış yüke kaldırılmıştır. Boşalan yerde pompalı bir gazocağında buharını salarak bir çaydanlık kaynamaktadır. Kahvaltımız kerevet üstünde bizi beklerdi. Zeytin, ekmek ve çay. Şeker bulunmadığı için çayı kuru üzümle içerdik. Annem, nedense üzümlere hiç dokunmazdı. Çayını ufak yudumlarla bize gülümseyerek içerdi.

Mahallemizdeki evlerin çoğunluğu tahtadan, yıkılmaya yüz tutmuş şeylerdi. Beton ve taş evler çok azdı. Bu evlerdeki tek sevincimiz hepsinin bir bahçesi oluşuydu. Mahallemizde büyük evler de vardı. Üç katlı, dört katlı, boyaları dökülmüş de olsa, eski konaklardı bunlar. Ağaçlıklı, geniş bahçeleri olurdu. Gene iki bölüklü dedikleri büyük tahta evler bulunurdu. Bunlar, bir zamanlar, paşaların, ağaların evleriymiş. Şimdi içlerinde bizim mahallenin insanları oturuyordu. Her odada bir aile. O yüzden geniş sofanın sonundaki yüznumara ortaktı. Bir de en alt kattaki malta taşlı büyük mutfak. Bu yüzden annem bizi, odanın ortasında çinko bir leğenin içinde yıkardı. Annemle babam ne zaman nasıl, nerde yıkanırlardı hiç bilmiyorum. Ara sıra uykumun arasında çinkonun üstüne dökülen suyun tıpırtısını duyardım. Yağmur yağarken de benzer bir tıpırtı yankılanırdı uykumun arasında. Ama o zaman annemle babam yataklarında uyuyor olurdu. İki tıpırtıyı birbirinden ayırdetmeyi bir süre sonra öğrendim. Çinkonun üstüne dökülen suyun tıpırtısını duymadan önce annemle babamın yataklarında fısıltıyla konuştuklarını, neden sonra, anlayabildim. Su döküldüğü sırada da yataklarının boş olduğunu görecektim. Zaten öyle gecelerde suyun sesi kesilir kesilmez fabrika düdüklerinin çaldığını duyardım. Yağmurun tıpırtısını dinlediğim gecenin sabahında düdük sesleri ya çok az yankılanırdı ya da derin bir uykuda olduğumdan ben duymazdım.

Gündüzleri annem, kerevetin üstüne yerleştirdiği bir el makinesinde amerikan bezinden don, gömlek dikerdi çarşıya. Beyaz iş deniyordu buna. Tanesi ya da çifti bilmem kaç kuruş. Gözleri bozmaktan öte bir yararı olmuyordu. Annem, gecesini gündüzüne katarak çarşıya ne kadar iş götürürse götürsün, gözlerinin feri ne kadar kaçarsa kaçsın pazardan alıp getirdiği yiyeceklerde bir artış olmuyordu. Patlak biberlerle, çürük kavunların yerine sağlamları gelmiyordu. Onun için annem Karagümrük pazarına hep akşamları giderdi. Son kalan yiyecekleri ucuza almak için. Çünkü dünyada savaş vardı. Ekmek karneyleydi. Yeterince ekmek bulunmuyordu. Bulunmayan her şey karaborsada satılıyordu. Fiyatı birkaç misli. Fabrikası kapandığından babam işsiz kaldı. Usta bir demirciyken evine, çocuklarına ekmek getirmek adına, dokumacı çıraklığıyla yeni işine başladı. O da bin güçlük, bin torpille. Daha önce işten haksız olarak atıldıklarını kanıtlamak, haklarını almak için başvurdukları İşçi Bürosu babam İşçi Borusu derdi. Hiç okuması yazması yoktu- bir güvence sağlayamıyordu. Ama o direnmesini biliyordu.

Karamürselli olduğundan Karamürsel Fabrikasına kayrılarak alınan babam, çok geçmeden, usta bir dokumacı olup çıktı. Ben o yıllarda ilkokula başladım. Savaş sürüyordu.

Tramvay caddesini o yıllarda tanıdım. Adı, Fevzipaşa caddesiydi. Ortası ağaçlıklı. İki yanından tramvay geçiyordu. Bu caddede büyük apartmanlar vardı. Dört, beş katlı beton yapılar. Her katında bir aile oturuyordu. Üç dört odası, bir de salonu vardı. Yüznumarası. banyosu, mutfağı hepsi içindeydi. Caddedeki bu apartmanların birinde bir akrabamız oturuyordu. Onlara gittiğimizde görmüştüm içlerini. Caddede büyük camekânlı pastaneler, renk renk şekerlemelerle, çeşit çeşit pastalar, çukulatalar gördüm. Ne evler, ne şekerlemeler bizim sokaktakine benziyordu. Bizim sokaktaki bakkalda bembeyaz peynir şekeriyle boyalı leblebi şekerinden başkası bulunmazdı. Üstelik sokak da dükkan da caddeninki gibi ışıklı değildi. Boylalı leblebi şekerlerinin renkleri o yüzden mi uçuk görünüyordu yoksa?

Görünüşteki bu ayrım, yaşayanlarını da birbirinden ayıracaktı. Eşya insan ilişkisini ilk ayırdedişim diyebilir miyim buna? Bilinçli olarak ayırdedi-

DUYURU/ÇAĞRI
BAT'MAN'A GİDECEK SANATÇI GRUPLARI

Petrol -İş Sendikası Batman Şubesi'nin 7-8 Ağustos Cumartesi-Pazar günleri düzenleyeceği Kültür-Sanat Şenliği'ne katılacak gruplar belli olmaya başladı.

İki gün sürecek etkinliklere katılacak olan müzik, tiyatro grupları, ressamlar, fotoğrafçılar, karikatüristler ve kültür merkezleri arasında şimdilik belli olanlar şunlar:

Komel Ressamlar Birliği, Grup Kızılırmak, Yenigün Müzik Topluluğu, Koma Dengé Azadi, Strana Hévi, Serora Nat, İnsan Hakları Derneği İstanbul Şubesi Kültür Komisyonu, Halk Kültür Derneği, Genç Ekin Sanat Merkezi, Ankara Magma Sanat Grubu, İnsancıl Dergisi'nden Cemile Çakır, karikatürist Halil İncesu, Doğan Güzel, Ertan Aydın ve Latife Geçkin, Haydar Bayar, Fevzi Kurtuluş, Çiçek Ayyıldız.

Program kapsamında ayrıca; Muş'dan fotoğrafçı Adem Sönmez'in, İstanbul'dan Ulaş Ak'ın fotoğraflarından oluşan sergi açılacak ve bir grup AFSAD, İFSAK ve ZFG üyesinin fotoğraflarının yer aldığı "MADENCİ ve ZONGULDAK GREVİ" başlıklı dia gösterisi yapılacak.

Etkinlik programını hazırlayan İnsan Hakları Savunuculuğunda Sanatçı İnisiyatifi; sanatın kardeşlik, özgürlük, barış çağrısını her koşulda sürdürmek, Kürt tarih ve kültürünü yakından tanımak ve kültürlerarası önyargısız ilişkiler için amatör-profesyonel, insan haklarına saygılı tüm sanatçıları Batman Şenliği'nde birlikte olmaya çağırdı.

Batman'a gidecek gruplar Petrol-iş sendikası şubesi tarafından konuk edilecekler.

Hazırlıklar ve katılım konusunda ayrıntılı bilgi Pazartesi-Çarşamba günleri saat 18.00'den sonra İnsan Hakları Derneği İstanbul Şubesi'nden (244 44 23) alınabiliyor.

Programa yeni katılımlar konusunda önümüzdeki günlerde ek bilgiler verilecek.

İnsan Hakları Savunuculuğunda Sanatçı İnsiyatifi

şim bu dönemde olabilir. Bu ayrımı ilk sezdiğimde ufacık bir çocuktum.

Dayım bahriye askeriydi. İzinli geldiğinde üstü çukulatalı içi sarı kremalı pasta getirirdi bana. Ben, kapının önünde pastayı yerken öteki çocuklar, karşımda hem yalanırlar hem de beni iğrendirmek için içindeki tatlı kremanın çürük patatesten yapıldığını anlatırlardı. Kıskançlıklarından öyle söylediklerini bildiğimden aldırmaz, pastamdan öncekinden daha büyük bir lokma ısırırdım. Dayım beni, izinli olduğu pazarlar, gezmeye götürürdü. En çok Çarşamba'ya Sultanselim camisinin avlusuna götürürdü. Fethiye sırtlarına çıkardık. Buralardan Haliç görünürdü. Bu sırtlar esintili olurdu. Oraya bizim gibi başkaları da gezmeye gelirdi. En çok mısır severdim. Dayım kızarmış mısır alırdı. İki elimle sıkı sıkı tutar kimseye vermezdim. Dayım, gene bir pazar günü beni gezmeye götürdü. Ama bu kez kenti bir uçtan öteki uca dek dolaştık. Bostancı'ya, dayımın emirerliğini yaptığı amiralinin köşküne gittik. Kenti bir başından öteki başına ilk görüşüm, ilk algılayışım böyle oldu. Anacaddeyi, caddenin tramvaylarını, apartmanları, dükkânları, Galata Köprüsü'nü, vapurları, Kadıköy'ü, Kadıköy'ün yanları açık yazlık tramvaylarını, -kenarları tenteliydi, içeri gölge veriyordu- Suadiye'yi, köşkleri, köşklerin rengarenk çiçekli, gölge veren büyük ağaçlıklı bahçelerini, Bostancıyı, gittiğimiz Paşa köşkünü -Kaptanın Köşkü diyordum ben ona böyle tanıdım. Kendi sokağımın, mahallemin dışındaki bu cennet görünümünden öylesine başım dönmüş olmalı ki Kaptanın köşkünün bol ağaçlı bahçesine varır varmaz, havuz başındaki şezlongta uyuyakalmışım. Uyandığımda başucumda peri kızları kadar güzel iki sarışın kız duruyordu. Karnımın acıkmış olduğunu söyleyerek sahanda pişmiş yumurta yedirdiler. Ardından önce biri sonra öteki, kucağına alarak, öperek, severek bakkala götürdüler. Çukulata, şekerleme aldılar. Kucaklarından indirmeden köşkü gezdirdiler. Sayısız odalar gördüm. Belki on odalıydı köşk. Banyoları boydan boya aynalıydı. Yüznumaraları ak mermerden. Su muslukları altın sarısıydı. Her musluktan açınca gürül gürül su akıyordu. Bu koca köşte, paşa, hanımı, iki kızıyla ailenin hepsi dört kişiydi. Herkese birer, ikişer, üçer, nerdeyse dörder oda düşüyordu. Her birinin yüznumaraları, banyoları da ayrı mı oluyordu anlayamadım. Bu, benim için bir düştü. Çünkü mahallemde ne bu köşkü görebilirdim, ne de beni kucaklayıp öpen sarışın kızlar vardı. Bizim mahallenin kızları ya da benim tanıdıklarım, gördüklerim hep esmerdi, kara saçlıydı. Onlara biraz yaltaklanacak olsam, beni sevmelerini istesem, "hadi ordan pis" diyerek bana kızıp azarlarlardı.

İlkyaz gelince kırlara çıkılırdı. Oturduğumuz mahallenin çevresi hep kırlıktı. Mahalle içinde olanı Draman sırtlarından Edirnekapı surlarına kadar dayan Kurdağa kırlığıydı. Mahalleli kadınlar burada ebegümeci, labada, hindibağ toplarlardı. Biz, uçurtma uçurup oyun oynardık. Kavçuk savaş araçları için tüketildiğinden hiçbirimizin lastik topu yoktu. Kağıttan top yapıp oynardık. Bir yerlerden ele geçirilmiş bir tenis topu biz deniz topu derdik- bulduğumuzda aramızda paylaşamazdık. Bunlar tenis kortlarında kullanılıp ıskartaya çıkarılmış toplardı. Ama bizim işimizi görürdü. Biz emeği zor bulurken onlar kavçuk topları bile bir iki kez kullandıktan sonra sokağa atabiliyordu. Bu toplar, tek tük de olsa doğrudan mı elimize geçiyordu, yoksa eskiciler toplayıp mı bize satıyordu hiç bilmiyorum. Kurdağa kırına akşamarı serinlemek için ailece çıkılırdı. Asıl, geniş kırlık Surların dışındaki Bayrampaşa kırlığıydı. Pazar günleri öbek öbek insanlarla dolardı. Yaygılar yayılır. Marul tarlalarından taze taze koparılmış marullar, bir kır kahvesinin önündeki büyük yalaklı çeşmede özenle yıkanıp yenirdi. Çevrede dut ağaçları vardı. Yeni silkelenmiş parmak büyüklüğündeki beyaz ve kara dutlar renk renk tablalarda satılırdı. Dutların üstü tülbentle örtülü olurdu. Üstleri gelinciklerle süslenirdi. Mevsim ilerlediğinde gene Sur dışında Rum mezarlığının yanındaki geniş alana mısır tarlasına gidilirdi. Burada onlarca kazanda mısır kaynatılırdı. Hem mısır yer, hem serinler, hem piknik yapardık. Maltepe ve çevresi üzüm bağlarıyla ünlüydü. Annem, babam, ben, kızkardeşim üzüm bağlarına hiç gidemedik. Halamın Maltepe'de köş sahibi tanış-

ları vardı. Ondan dinlerdik. Bağda, istediğim kütükten istediğim salkımı kesip önüme getirirlermiş. Buğulu buğulu olurmuş taneler. Orada hem yenilir, içilir hem de eğlenilirmiş.

Yazları Florya'ya gidilirdi. Florya'nın kırlıklarında ağaç altlarında tam bir kır eğlencesi yaşanırdı. Kırda pişirilecek etler Küçükçekmece'den alınırdı. Kadınlar, ateş yakmak için hazırlık yaparken erkekler trenle Küçükçekmece'ye taze et almaya giderdi. Kimileri et almak için payton tutarlardı. Babam, trene binmez payton da tutmazdı. Kendisi gibi pehlivan yapılı birkaç kişiyle "geze geze" giderdi. Bir gün, payton tutarak gidebilseydi beni de bindirirdi. Etler gelip kadınlar, onları pişirmek için hazırlanırken erkekler, donca açıktan denize girerlerdi. Biz de kıyıda küçük dalgacıkları kovalar, kumla oynardık. Annelerimiz denize girmezdi. Oysaki bizim kaçamak girdiğimiz çakıl taşı dolu, yosunlu kıyıların bitişiğindeki ince kumlu plajlar mayo giymiş kadın ve erkeklerle dolup taşardı. Siyah yekpare mayoları içinde kadınlar, dal gibi görünür, kumlarda salına salına yürürlerdi. Yüzleri pespembe ışıl ışıl, dudakları kıpkırmızı olurdu. Saçları kısa kesilmiş ya da arkada toplanmıştır. Bunlar da sanki deniz perileridir. Annelerimizse o sırada ateşin başındadır. Çömelmiş, entarisinin eteklerini bacaklarının arasına sıkıştırmış, bacaklarının üstünde yaylana yaylana ateşi üflemektedir. Saçları yemenilerinin altından fırlamış, yüzleri odun ateşinin isinden kapkara olmuştur. Öyle de olsa ben annemi severdim. Mavi gözlerinin ışıltısı yer yer karalanmış yüzünü aydınlığa boğar, elmacık kemiklerinin üstü al al olurdu. Benim için o, bütün perilerden daha güzeldi.

Yazın çoluk çocuk gidilen bir yer de Adalar'dı. Hangisine gidilirse gidilsin çamlıklara çıkılırdı. Vapurlar giderken de gelirken de çok kalabalık olurdu. O zaman mevki farkı vardı. Onun için vapurun burnu ile ön güverte tarafı denize iyice gömülür, kıç tarafı deniz yüzeyinden biraz kalkık olurdu. Çünkü birinci mevki ile lüks kamara kıç taraftaydı. İkinci mevkiye göre tenhaydı. Biz, Büyükada'ya dayıma giderdik. Dayım orda manavdı. Yörükali'ye çıkar, dildeki çamlıkların altına kilimlerimizi seredik. Dayım, dükkandan meyva, öteberi getirirdi. Hep birlikte yerdik. Sonra kadın erkek, çoluk çocuk hep birlikte bir yardan aşağı iner, bir kuytuluktaki küçük bir ayazmaya giderdik. Ayazmanın içerisi iyice karanlıktı. Suyu buz gibi olurdu. Şeker gibi de tatlıydı. Kana kana içerdik. Ben hep tuzlu denizin kıyısından kaynayan bu şeker gibi suya şaşar kalırdım. Sorduğumda: "Tanrı vergisi" derlerdi. Dayımla babam kayalıklardan denize girerdi. Tam ortada, güneşin gözleri kamaştırdığı yerde iki küçük noktacık olarak yitip giderlerdi. Biz o zaman yarı gerisin geri tırmanıp yerimize giderdik. Neden sonra dayımla babam, denize girdikleri yerin tam tersi yönden Yörükali Plajı açıklarından üstlerinden sular damlaya damlaya iki güleç adam olarak yanımıza gelirlerdi.

Babam bir gün şöyle dedi:

"Bundan sonra pikniklerde gezintilerde yaya kalmak yok. Hem gezip eğleneceğiz, hem para kazanacağız."

Annem:

"Nasıl?" diye sordu.

Babamın cevabı kesindi:

"Senin çeyiz sandığını marangoza götürdüm. Ondan bana güzel bir boya sandığı yaptı. Pazarları onunla gezinti yerlerinde ayakkabı boyayıp para kazanacağım. Sizleri de dilediğiniz biçimde eğlendireceğim."

Annemin çeyiz sandığı ceviz ağacındandı. Marangoz da çıkan tahtaya yazık olmasın diye boya sandığını irice bir şey yapmıştı. Üstüne boya avdanlıkları yerleştirilince, değil bir yerden bir yere götürmek, yerinden kımıldatmak mümkün olmadı.

Bu olaydan kısa bir süre sonra babam öldü. O öldükten sonra savaş da bitti. Babamın ölümündem bir yıl sora ben ilkokulu bitirdim. Eyüp Orta Okuluna yazıldım. Eyüp'te halamın yanında kalmaya başladım. Okumama o yardımcı oluyordu. Annem gene eski mahallemizdeydi. Kızkardeşimle o küçük odada kalıyordu. Hafta tatillerinde ben yanlarına gidiyordum. Annem, geçimini çarşıya çorap ütüleyerek sağlıyordu. Ben yazları, eczacı çıraklığı, bakkal çıraklığı gibi işler yapıyordum. İstanbul Erkek Lisesinde okuduğum yıllarda yazları, Büyükada'da, dayımın manav dükkânında çalışarak geçirdim. Kendime de anneme de bir katkı oluyordu bu.

Delikanlılığa adım attığım yıllardı bu yıllar. Pazar gezintilerimi, mahalle arkadaşım Ayhan'la sürdürdüm. Pazar gezintilerimde gene yaya kaldık. Denize artık donla girmiyorduk. Güzel mayolarımız vardı. Ama gene de plajlara pek sokulamıyorduk. Kırk yılda bir plaja gitsek bile gradrobta soyunuyorduk. Çakıllı, taşlı, yosunlu kıyılardan denize girdik uzun süre. Kentin bütünü artık bizimdi. Vapurda lüks mevkide oturabilir, en lüks lokantaya girebilirdik. Paramız yetiyordu. Girince ne yapacaktık, bize nasıl bakacaklardı diye düşününce oralara gitmiyor, o tür yerlerde oturmuyorduk. Beyoğlu'ndaki ayakçıyı, Sultanahmet'teki, Galata'daki şarapçıyı seçiyorduk. Bu seçim, bir yaşam biçimiydi.

Liseyi bitireceğim yıl annem öldü. Üniversiteyi çalışarak okudum. Dergi, kitap dağıtıcılığı yaptım. Elimde ağır dergi, kitap paketleriyle bütün İstanbul'u bayi bayi, dükkân dükkân dolaştım. Birçok yazar, şair arkadaşımı bu yıllarda tanıdım. Üniversite kantinlerinde, Yenikapı kahvelerinde, Beyazıt'ta Çınaraltında, Beyoğlu meyhanelerinde buluştuk. Sanatsal, siyasal eylemlerde bu yıllarda buldum kendimi. Hep birlikte A dergisini çıkardık. Hep birlikte yürüyüşlere katıldık. 28 Nisan olayları oldu. 27 Mayıs'ı gördük. 1959 yılında Cumhuriyet gazetesindeki düzeltmenlikle düzenli bir işim oldu. 1960'da ilk öykü kitabım çıktı. Bir kaç yıl sonra Üniversiteyi yarıda bırakarak 1964'te askere gittim. Askerliğimi, Doğu Anadolu'da, Bitlis'in Ahlat kazasının bir dağ köyünde yedeksubay öğretmen olarak yaptım. İstanbul ve Ankara'dan sonra Anadolu'yu ilk görüşümdü bu. Anadolu insanını kendi çevresinde, kendi yöresinde ilk tanıyışımdı. 1966'da askerden İstanbul'a döndüm. Gazetedeki işime devam ettim. 1967'de daha önceden şair arkadaşım olarak tanıdığım Sennur Sezer'le evlendim. Sennur'u çok sevdim. Karım, arkadaşım, yardımcım oldu. Kavga ettik, barıştık. Sevgimiz eksilmedi. Gün geldi çocuklarımız oldu. Biri kız, biri oğlan. Yaşamı seven biri olarak onları da çok sevdim. Sennur, şiir yazdı. Ben öykü. Kitaplarımız yayınlandı. Çocuklarımız

BİR HÜZZAM ŞARKI

deniz görkemiyle kükrer
gün gelir
inan aslan

bozkırların yüreğinde
ağaçlanır
"üç fidan"

can tadında yemişleri
emzirir
kan renginde çiçekler

gün gelir
mayıslar arınır
utançlarından

bir hüzzam şarkıyla tüter
sigaram

"böyle mi esecekti
son günümde bu rüzgâr"

ağaçlarım dillenir
ses verir
üç yürekten

"ömrümüzün son demi.."
ilkbaharımız bizim

Bilal KAYABAY

büyüdü. Biz yaşlandık. Acı, tatlı, gülünç, ağlamaklı birçok olay bizi yoğurarak bugüne getirdi. Doğayı, insanları sevdiğim için yaşamayı sevdim. Olduğu gibi. Karşılık beklemeden. Değişen ve değişmeyen birçok şey oldu. Ben hep değişende değişmeyeni yakalamaya, bulmaya, ortaya çıkarmaya çalıştım. İnsanda, toplumda ve edebiyatta. Toplumu da değiştirmeyi istedim. İnsanları da.

Benim için önemli olan kimin için yazdığımdır. Bu ne için yazdığımı da açıklar. Onun için ilk yazılarımın ana başlığı Kenar Mahalle'den Notlar adını taşır. Bu benim baştanberi size anlatmaya çalıştığım çocukluğumla gençliğimi yaşadığım mahalle. Mahmut Makal, Bizim Köy'ü yazdığında köyün geriliğini, yoksulluğunu yazmıştı. Benim mahallem de koskoca kentin ortasında geriliği, yoksulluğu, yoksunlukları ile yanıbaşındaki uygarlıktan payını alamamış insanların yaşadığı bir yerdi. Bu yüzden uygarlığın eşit olarak bölüşülmediği, yöneten yönetilen çelişkisinin yaşandığı bir kenti anlattım. Bu İstanbul'du ve benim mahallemdi. Bu çelişki, büyük bir kent olarak anlattığım İstanbul'da yaşanmıyordu yalnız. Benim anlattığım büyük kent, bütün Türkiye'ydi. Doğu Anadolu'yu gördüğümde, yaşamalarını izlediğimde, insanlarını tanıdığımda, bunu daha açık olarak anladım. Kentteki yoksunluklarla köydeki yoksunluklar arasında bir derece farkı vardı elbet. Batı'yla Doğu arasında da öyle.. Ama paylaşılan yazgı aynı yazgıydı. Ezilen sınıf olmak yazgısı. Kentte de köyde de pek değişmiyordu bu. Bunun ayırdına varmak benim için çok önemli oldu. Bunu da yaşadıklarımdan çıkardım.

Kim için ve ne için yazmak önemli olduğu kadar nasıl yazmak da önemlidir. Yazdıklarını yandaşı olduğun kesime en etkili biçimde ulaştırmak için hazır kalıplar yetmez. Onun için 1950 kuşağı yazarları olarak biz, birçok gerçekçi yazarımızı fotoğraf gerçekçisi diyerek suçladık. Kalıpçı anlatımlarına karşı çıkıyorduk. Anlatılanlar gerçek olmasına karşılık kalıpçı bir biçimde anlatıldığından gerçek ortaya çıkmıyordu. Belirmiyordu. Beni ilk etkileyen öykücü, kalıpçılıktan uzak anlatımıyla Sait Faik oldu. Saik Faik de İstanbul'u anlatıyordu. İstanbul'un Burgazadası'nı, Beyoğlusu'nu. Burgazadası'nda anlattığı insanlar, ekmek parası peşindeki balıkçılardı. Burgazadası'nın yaz kış çilesini çeken insanlar. Esnafı, yerli halkı. Yazlıkçıların köşklerini, kotralarını hiç anlatmadı. Beyoğlu'ndaki kahvelerle meyhaneleri buradaki insanları anlatıyordu. Hatta Fatih'i, Karagümrük'ü, benim mahallemi de anlatmıştı. Adapazarı'nı, Sakarya'yı anlattığında da köyleri, köylüleri, ırgatları anlattı. Burada anlatmayı seçtiği kişiler kadar anlatış biçimi de benim için önemliydi. Dili kıvraktı. Anlatımı görüntülemeye dayanıyordu. Orhan Kemalde benim yazarım oldu. Önce Cibali'yi, Haliç'i, ordaki fabrikaları, fabrika işçilerini anlatışı beni çekti. Belki de edebiyatımızda ilk kez anlatılıyordu fabrika işçileri. Orhan Kemal de Cibali'de oturdu uzun yıllar. Cibali fabrikasının hemen arkasındaki bir tahta evde. Anlattığı kahramanlarla aynı yerde yaşadı. Yaşadıklarını anlattı. Anlatımı katı ve sertti. Yanısıra en karanlık ortamda bile ışık sızdıran bir yumuşaklığı da taşırdı. Umutlu, aydınlık bir yanı vardı anlatımının. Bir de Haldun Taner ilgimi çekmişti. İstanbul'u, İstanbul'un orta kesim insanlarını yarı alaycı bir tonda anlatışından etkilendim. En acıklı olaydaki gülünç yanın bile insanı nasıl düşündürebileceğini anladım. Acıklı bir olaydaki gülünçlüğü ortaya çıkarmak alay etmek anlımanı gelmiyordu her zaman. Benim anlattığım insanların yaşadığı, yaşayacakları çelişkilerde de gülünçlükle acıklılık içiçeydi hep. Bugün yaşadığımız toplumsal, ekonomik, insansal çelişkilerde durum aynı değil mi?

Ben yaşadıklarımı, yaşadığım gibi anlattım. Öyle de anlatmayı sürdüreceğim. Gülünçlü, acıklı, gerçek, düş diye ayırmadan. Bugünü anlatırken geçmişi, geçmişi anlatırken geleceği unutmadan. Hepsi içiçe. Tıpkı yaşamda olduğu gibi.

ÖYKÜCÜLÜĞÜN VE ÖYKÜ YAYINCILIĞININ SORUNLARI

Öner YAĞCI

Önce kendimi tanıtmak istiyorum. Çünkü medyanın yazın dünyasında kurmak istediği egemenliğin yaygınlaştığı bir dönemdeyiz ve biliyoruz ki medya kendi istedikleri dışında yazarların okurlarıyla buluşmasını engelleyen bir sistemi oturtmaya çalışıyor. Bu sisteme karşı çıkmanın, aynı zamanda edebiyatı da savunmak olduğunu düşünüyorum. **İnsancıl**'ın estirdiği fırtınaların da bu bilinçle gerçekleştirildiğinin ayırdındayım. Basımevlerini ve kâğıt stoklarının yüzde doksan dokuzuna sahip olan tekeller, ne yazık ki toplantı salonlarının ve kürsülerinin de yüzde doksan dokuzuna sahipler. (Günümüzün önemli iletişim araçlarını televizyonu, radyoyu hiç katmasak bile.) Böyle olunca, her salon ve her kürsü bizim açımızdan çok büyük önem taşımalı. Burada bana konuşma olanağı sağladığı için **İnsancıl**'a teşekkür etmek istiyorum ve bu etkinlikerin sanata layık bir inatla sürdürülmesini diliyorum.

Öğretmen okulu öğrenciliği yıllarımdan beri yazın yaşamının içinde olmaya çalışıyorum. Önce bir okur, sonra da bir yazar olarak yaşamımı güzelleyen yazın eyleminde dolu olmaya çalışıyorum. 1974'ten beri **Türkiye Yazıları, Yeni Toplum, Yeni Adımlar, TÖB-DER** dergilerinde, 1984'ten sonra da **Düşün, Yarın, Bilim ve Sanat, Abece, Öğretmen Dünyası, Varlık, Eylül, Kıyı, Çerçeve, Anadolu Ekini, Karşı, Damar, İnsancıl, Pir Sultan, Cumhuriyet Kitap, Yaba** dergilerinde yazılar yazdım. Cezaevinde yazdığım **Kardelen**'de, bir çocuğun gözüyle 12 Eylül'le hesaplaştım. Bu yapıtım 1986 Akademi Kitabevi Roman Başarı Ödülü'nü aldı ve 1987'de yayımlandı. Yakında 8. basımı yapılacak. İkinci romanım **Turnalar**'ı da 1987'de yayımladım ve bu romanımda 12 Eylül'ün acısını çeken tüm insanlarımızın yaşamlarından kesitler sundum. 1988 Madaralı Roman Ödülü'nü alan bu romanımın da bu yıl 7 basımı yapılacak. 1968 kuşağını ve 1971 mücadelesini destansı bir havada anlatan üçüncü romanım **Gökyüzüne Akan Irmak** 1989'da yayımlandı ve onun da bu yıl 5. basımı yapıldı. Romancılığımı inatla sürdürmeye çalışıyorum. Geçimimi de yayımcılıkla sağlamaya çalışıyorum.

Tanışmış olduğumuza göre konumuza gelebilirim. Bir okuyucu, bir yazar ve yayıncı olarak tüm aşamalarıyla öykücülüğümüzün sorunları üzerine düşüncelerimi ve çözüm önerilerimi aktarmaya çalışacağım.

Öykücülüğün sorunlarını aşama aşama aktarmak istiyorum.

Önce öykünün yazılması sorunu var. Sonra öteki sorunlar geliyor: Yayımlatma, değerlendirme, dağıtılma, tanıtılma, eleştirilme, okuruna ulaşma, okunma, tartışılma sorunları... Yani bir öykücünün -ki bundan sonra yazar diyeceğim, çünkü bir öykücü ile yazının bir başka dalında yaratıcının sorunları pek farklı değil- sorunları çok.

Bir yazarın karşısına çıkan ilk sorun "yazma" sorunudur.

Niçin yazacaktır bir yazar?

Yazdığını yayımlamakta, okuruna ulaştırmakta sıkıntılar varsa niçin yazsın? İçinde bulunduğumuz koşullarda yazma coşkusunu nasıl sürdürsün? Yazının hakemliğini medya üstlenmişse, yazın dışı kaygılar yazın dünyasına egemen olmuşsa ve yazın üreticilerinin yapıtları yok sayılıyor, görmezden geliniyorsa yazar niçin yazsın? 60 milyonluk ülkede 2-3 bin basılan bir kitaptan nasıl coşku payı çıkarsın kendine yazar, nasıl keyif alsın bundan? Can güvenliğinin bile olmadığı; temel insan haklarının bile yok edildiği; kültürsüzlüğün, yozluğun, kozmopolitizmin, soysuzluğun egemen olduğu bir düzenin oturtulması için korkunç operasyonları ve insanımızı "yeni dünya düzeni"nin sömürü kaynağı bir parçası olarak ilkel ve bayağı bir düzeyde yaşatmak için toplumsal düzenlemeler yapıldığı; dinsel gericiliğin beslenerek toplumun ortaçağ karanlığına yönlendirildiği; eğitim ve sağlıktan başlayarak eşitsizlik ve adaletsizliğin dayatıldığı; örgütsüz yaşamaya zorlandığımız koşullarda, bir yazar yazma eyleminin amacına ulaşamıyorsa, yazdığı ses getiremiyorsa, çünkü sesini ulaştıramıyorsa, çünkü sesini boğuyorlarsa, niçin yazsın?

Biliyoruz, yazar inatçıdır, inatçı olmak zorundadır. Sabırlı ve kararlı olmak ve sorumluluğunun bilincini hep diri tutmak zorundadır.

Bu gerçeklikle ilk sorunu aşan ve bunca kötü koşula karşın bir ses olmayı başarıp yazan bir yazara gelelim şimdi.

Yazılan bir yapıt ne yapılacaktır?

Yayımlanacaktır elbette.

Nerede?

Günümüz iletişim araçlarından başlayarak bakalım:

En önemli iletişim aracı, biliyoruz televizyon. Milyonlarca insana ulaşıyor. Hem şimdi resmisi var, özeli var, istemediğin kadar kanalı var. Var ama yazdığını yayımlatma olanağı var mı? Medyayla içli dışlı olan, medyayı oluşturan, medyaya hizmet eden, medyanın yerleştirmek istediği düzenin doğrultusunda üretim yapan ve bunu için de asla yazar olamayan "yazarlar"a açıktır yalnızca televizyonların renkli ekranları. Yazar olmayanlar diyorum, çünkü sisteme boyun bükmek yazarlık onuruyla bağdaşmayan bir davranıştır. Bu dediğim, elbette bir genelleme. Ve elbette, sistem kendilerine aykırı gelse de gerçek yazarları zaman zaman ekrana çıkartmak zorunda kalıyor. Sistemin kendi çelişkisinin sonucu olan bu durumu bir "istisna" kabul ederek genel yargımı ifade ediyorum: Televizyon ekranları bir yazarın okuruyla buluşmasını ve değerlendirilmesinin bir aracı olamamaktadır ne yazık ki. Bu sonuç politik ve sistemli bir sonuçtur.

Radyolar için de anı şey söz konusu. Özeliyle resmisiyle böyle bu. Devlet ve tekeller, doğaları gereği kendilerine "muhalif" olan yazarlara bağırlarını niçin açsınlar? Demin de

söyledim. "Bazen" açmaları, kendi çelişkilerinden kaynaklanmaktadır. Bir de güçsüzlüklerinden ve yazarların gücünden.

Sonra gazeteler geliyor.

Biliyorsunuz, çoğunda kültür-sanat sayfası bile yok. Bir kısmında birer, ikişer sütünluk yerler ayrılıyor bazen. O da, medyanın istediği sanat dallarıyla ya da sanatçılarla ilgili haberler, duyurular için. Birilerini övgüler düzmek, birilerini starlaştırmak, birilerinin elinden tutulduğunu duyurmak için gereksinimleri vardır da onun için bu birkaç sütun ayrılır bazen. Yoksa alanı boş bırakmış olurlar ki, bu da hiç gelmez işlerine. Tam sayfa ayıran **Cumhuriyet** bile yakın zamana kadar (son yönetim değişikliğinden söz ediyorum) sözde modernist, medyatik, sözde seçkinci yöneticilerin elinde kötü bir kültür oluşumuna hizmet etti. Yeni yeni olumluya gittiğini söyleyebilirim. Elbette yine de yetersiz, çünkü **Cumhuriyet**'in tirajı, hele son ansiklopedi savaşından sonra 3.5 milyonda 50 bin desek, yüzde bir buçuk civarında. Kısacası gazetelerden de bir umut yok denilebilir, ya da küçük bir umut söz konusu edilebilir ancak.

Aşkın Ayrancıoğlu,

Haftalık dergiler son yılların etkin yayın organları. Magazinle haberi bütünleştiren ve yaşamı magazinleştirerek sunan bu dergiler (**İkibine Doğru** dışında) bilinçli bir yayın yapıyorlar. Elbirliği etmişler gibi tv'nin ve medyatik basının gerçekleştirmeye çalıştığı doğrultuda birilerini öne sürmek, birilerini yaldızlamak, pazarlamaktan başka işlevleri yok kültür alanında. **İkibine Doğru** bile politikadaki farkını kültür alanında koyamadı. Sanki sihirli bir el tarafından organize ediliyormuş gibi medyatik yapılanmada yerini aldı. Zaman zaman gerçekleşen doğru çıkışları da genel yanlışları arasında kaybolup gitti. Bu aykırı, sıra dışı, çıkışları da olmasa **İkibine Doğru**'nun kültür sayfalarına bu derginin parçası demeye bin tanık gerekiyor. Diğerlerini kolaylıkla anlıyorum ama **İkibine Doğru**'nun kültür sayfalarındaki bu politikasızlığı ya da medyanın politikasına boyun eğişini doğrusu anlamakta güçlük çekiyorum. Demek oluyor ki, gerçek bir yazarın haftalık haber dergileriyle de okuruna ulaşma şansı çok zayıf.

Aylık dergilere geliyorum.

Bunlar da çok önemli. Çünkü sistemli bir biçimde yaşamın her alanını kucaklıyorlar. Hiçbir alanı boş bırakmıyorlar. Kültüre ağırlık verenlerinde kültür politikaları oluşturuluyor. Starlaştırılacak olanlar buralarda saptanıyor. Artık işi bitmiş olup tüketilmesi gerekenler de buralarda tüketiliyor.

Kültür ağırlıklı olanları aylık dergilerin birinci dilimini oluştururlar. Lüks kâğıtlar, lüks baskılar, renkler, büyük fotoğraflarla içeriği boşaltılmış bir üründür sundukları. Bunlar yaşamın diğer alanlarında (ama dikkat edin hiçbir alan boş bırakılmamak koşuluyla) boy gösteren ve tekellerin hem rekabet içinde hem de birlikte sürdürdükeri yayımlar (örneğin spor, sinema, av, burç, örgü, kadın, erkek, çocuk, turizm, sağlık, eğitim, dağcılık, ulaşım, silah, otomobil, fal, moda antika, oyuncak... dergileri) -dikkat edin felsefe yoktur ve bir başka koldan da dinsel yayınlar çılgın bir hızla yaygınlaşmaktadır.

-tekeller adına bir kültür atağı gerçekleştirmekte ve ülkemize layık görülen yeni düzenin oturmasına kendilerince katkıda bulunmaktadır. Bu kültür atağı, ulusallıktan, ulusal değerlerimize sahip çıkmaktan, çağdaşlıktan, emeğin aydınlı savaşımından, insanın yaşamla ilişki ve çelişkisinden uzak bir yazını, kültürü pompalamayı sürdürüyor.

Bir başka bölümdeki dergiler, yine tekellerin organı olmakla birlikte belli bir dengeyi ve düzeyi tuttumak kaygısıyla yayın yaşamlarını sürdürüyorlar. Katkıda bulunan kişilerin konum ve tavırlarına göre bu dergiler zaman zaman yazınımıza önemli katkı olabiliyorlar ama zaman zaman da medyanın dayatmalarına boyun eğiyorlar.

Bir başka bölümde de Anadolu dergileri diyebileceğimiz dergiler var. Yazarların asıl somut ve sıcak ilişki kurduğu dergiler bunlardır. **İnsancıl**'dan **Karşı**'ya, **Kıyı**'dan **Damar**'a, **Evrensel Kültür**'den **Yaba**'ya Anadolu'nun, İstanbul'un, Trakya'nın birçok yerinde amatörce ya da profesyonelleşme ataklarıyla yayınlarını sürdürme çabasındadır hepsi. Binbir

sorunlarına karşın çıkmaya çalışırlar. Kimi batar yeniden çıkar, kimi batmama savaşı verir. Yaşama, finanse edebilme, okuruna ulaşma, dağıtılma sorunlarından dolayı da ülke çapında belirleyici ve etkin olamazlar ve ancak savunulacak mevziler olarak kabul edilmelidirler. Güçleri ve çevreleri oranında ancak yazarla okuru buluşturabilme şansına sahiptirler.

Okuma günleri, söyleşiler, edebiyat toplantıları gibi etkinliklerin de yeterli bir ses olma, aktarılma aracı olamadıklarını belirtirsem, bir yazar için, ürününü bir yerlerde sunma ve geniş okur yığınına ulaşma, onlarla kaynaşma şansının çok zayıf olduğunu bir kez daha söylemiş olurum.

Bu kaygılardan sonra bir öykü kitabının yayımlanma sorununa geliyorum. Ne yazık ki, zorunlu olarak ticari kaygıların asıl alındığı, yaşam savaşının verildiği bir yayın ortamındayız. Sanat ürününün de her şey gibi metalaştırıldığı bu koşullarda, birer kültür kurumu olması gereken yayınevleri, bu özeliklerinden önemli ödünler vermek zorunda kalıyorlar. İkinci plana düşen kültür hizmetleri nedeniyle de var olan yazın üretme potansiyelini ancak küçük bir kısmına yardımcı olabiliyorlar. Ki bunları da bir bakıma "şanslı yazarlar" kabul etmek gerekiyor. Ayrıca tekelleşmekte olan yayıncılık olayına baktığımızda bu şansın da giderek azalmakta olduğunu saptamamız gerekir.

Diyelim ki yazdı ve yayımlattı bir yazar, sorun bitmiyor elbette. Dağıtılma sorunu var, dağıtımcı almak istemiyor dağıtılamıyor. Dağıtımcı dağıtsa kitapçı almıyor, kitapçı alsa okur almıyor. Okur niçin seçsin de alsın ki bu kitabı? Onu koşullayan, "şunu al, bunu oku" diye durmaksızın beynine medyatik ürünler şırıngalayan bir sistem var çünkü, iletişim araçları var. Bunlardan yararlanmayan bir yazara niçin ulaşmak istesin okur?

Ürünün tanıtılması olayındaki gerçekliği biraz önce anlatmıştım. Böyle olunca bir kırılma daha başladı demektir. Medyanın, yalnızca belirlediklerini öne çıkaran, duyuran, alkışlayan tanıtımı asıl belirleyici oluyor. Bu tüketilmeye karşı direnme odaklarının güçlendirilmesi zorunludur. Bu nedenle Anadolu dergilerinin dayanışmasına gereklilik hatta zorunluluk vardır. Ekonomiden aldığı güçle kültür alanında da güçlü olan medyaya karşın güçlerin ve olanakların birleştirilesinin yolları aranmalıdır. Yerel yönetimlerin kültürel çalışmalarına omuz verilmeli ve buralar birer kültür alanı, kürsüsü haline getirilmelidir. Kültür örgütlenmeleri **Türkiye Yazarlar Sendikası, PEN Yazarlar Derneği, Edebiyatçılar Derneği, Dil Derneği, Eğitimcilerin Sendikaları, Dernekleri** arasında geniş işbirlikleri kurulmalı, bu demokratik kitle örgütlenmesi ağı ile, bu kültürel erozyonun, yozluğun, kirliliğin, bizi sanatsızlığa götürmekte olan medyatik sanatın saldırısı durdurulmalıdır. Bu yoldaki ısrarlı bir çaba ile ancak yeni uç veren sanat insanlarımızın köreltilmelerinin önüne geçebiliriz ve unutturulmak istenilen kültürel değerlerimizi sahiplenebiliriz. Siyasal dergilerin de kültür alanının savunulması konusunda duyarlı davranmalarının sağlanması için uyarılması sanat emekçilerinin bir başka önemli görevi olmalıdır.

Sonuç olarak yazarın yayıncıyla, yazmayla, dergilerle, dağıtımla, kitapçılarla, yani okura ulaşmayla ve tanıtımla ilgili gerçekten aşılması zorunlu sorunları var önümüzde.

Karamsar değil iyimser bir tablodur çizdiğim. Çünkü sanat inatla ve savaşımla güzeleşir. Sisteme karşı bir yazının oluşturulması elbette kolay değildir. Eğer biz şimdi yazmayı inatla sürdürmezsek, ilerde konuşma şansımız bile kalmaz. Yaşamdaki kirlenmeden elbette sanat da payını alacaktır ve biz bu kirliliği de yaşamı düzeltmekteki inancımızla yenmek zorundayız.

Dinlediğiniz için teşekkür ediyorum.

VE İNSANLAR GELECEK

her taraf işgal altında
"insanlar lâfla, domuzlar patatesle besleniyor"
delik demirler her tarafa saldırıyor
insanlar işgal altında
ağlıyor insanlar
ve aç mezarı yoktur diyor birileri
olur mu canım
sen rus havyarı yerken
fransız şampanyasıyla kıçını yıkarken
olur mu canım
anasının memesinde süt bulamayan bebe
black lebel'in kentinde doğsaydı
mermi pazarlayan babası olsaydı
ağlar mıydı
gece karanlık, gece dünden de karanlık
çöl fırtınası ağızlarına burunlarına doluyor
üşüyorlar, doymuyorlar
kumları haşlayacak bir damla su bile yok
insanlar aç mezarına giriyor
ve çikolata ve kahve ve muza
çürümüş çiçekler
özgürlüklerine kavuşuyor sınırlarını yalayarak
ve avratlarını pazarlıyorlar özgürlüklerine
ardından ateşe veriyorlar korunmasız yapayalnız
şimdilik yapayalnız bırakılmış çocukları
ama insanlık sıkışıyor, sıkıştıkça büyüyor
ve insanlar gelecek
patlayacak insanlar bir yerde
işte o zaman aç mezarı olmayacak
işgal bitecek
baba'ların terörü kalmayacak...

Nurettin KURTULUŞ

ÖYKÜ DALINDA TIRMANAN ÇOCUK

Osman ŞAHİN

Üç tuşlu trompetin tuşlarına basarak senfonik bir parçayı çalmak, sahnede tek başına konser vermek gibi, ya da, yüz metreyi otuz-otuzbeş adımda koşarak, bir solukta ipi göğüslemek gibi zor bir iştir öykü yazarlığı. Çok özveri, çalışma, beceri, yetenek ve zaman yer

Bir olayı öyküleştirmek istediğimden, anlatımını, dilini, kurgusunu nasıl yazacağım, öyküye nasıl yedireceğim diye günlerce düşündüğüm olur Öykü çekirdeğinin bilinç altımda kuluçkaya yatması dır bu. Bu dönem bazen aylarca sürebilir Konuyu yorup kurtlandırmamak için yazmayı erteleдiğim, öyküyü anlayışıma yakın arkadaşlarıma öyküyü anlatarak, onların tepkilerini aldığım böylece bir tür sesli karalama yaptığım olur Bununla da bitmez, akla hayale gelmiyecek yokuşlar çıkar karşıma; örneğin, çok istediğim halde öyküye bir türlü başlıyamamak, başladığım öyküleri istediğim biçimde bitirememek gibi korkular alır içimi. Bir de, o güne değin okuduğum, yazdığım öykülerin çoğu kalemimin ucuna gelip üşüşerek, henüz doğmaya çalışan öyküyü gölgelemek, onun özgürlüğünü bozmak isterler Etkilerinden kurtulabilmek için kafamdan kovar bir süre dışlaştırmaya çalışırım onları

İlk yazımda öykü kolay kolay çıkmaz bende ortaya. Yeteneksizliğime kızarım. Kendimle olan barışım bozulur, bayrağım yarıya iner, tıkanır kalırım Ya çay yapar içerim, ya da kendimi sokağa atarım.

Birol Üzmez

Çokluk sabahları yazarım. 6,30 da kalkar eşofmanlarımı giyer üçbin metrelik sabah koşusuna çıkarım. Soğuk duşumu alır, kahvaltıya oturur, gazetemi okurum. Saat 8,30 da işe gidermişim gibi çalışma odama çekilirim. Bu bende yaz kış hiç şaşmayan, yıllardan beri süregelen bir çalışma biçimidir.

Bazen kimi öykülerimin girişi hoşuma gider, sonrası gitmez. Hoşuma giden yanların dürtüsüyle bir sonrasının üstesinden gelmeye çalışırım bu kez. Bazen de öykünün başı, ortası yoktur, finali aklımdadır Finale gore öykünün girişini, ortasını yazarım. Minareyi yukarıdan aşağı yapmak gibi zor bir iştir bu da. Öyküleştirmek istediğim tarihsel bir olaya dayanıyorsa, ele alacağım tipler, yıllar önce yaşamışlarsa, düş gücümle takvimleri aşar, yıllar ötesinin gizemine gidip gelmeye, o eski insan kimlikleriyle bir yakınlık kurmaya çalışırım.

Öyküyü oluşturacak olan sözcüklerin içimin kanallarından süzüle süzüle kağıtların üstüne akması başlar sonra. Kağıt yüzlerinin öykü sözcükleriyle dollenmesi, tohumlanmasıdır bu. Kimi sözcükler vardır, aşınmış, yaşlı olmalarına karşın doğal tazeliklerini korurlar, yaşamın özünü içlerinde taşırlar, güçlü, sağlam ve ışıltılıdırlar Kimi sözcüklerse genç ol-

malarına karşın güçsüz, soluk, renksiz ve hasta doğarlar. Sağlıkları öykünün iklimine ayak uyduramaz. Bu nedenle bir çok sözcüğün kanına girer, siler atarım. Öykü dalının büyüyüp gelişebilmesi için bu acımasız budama şarttır. Bu yüzden her öykü yazışımda kendimi öykü dalında durmadan tırmanmaya çalışan haylaz bir çocuğa benzeterim.

İlk dökümü sıkılan bir üzüm suyuna benzetirim. Üzüm suyu içilebilir ama şarap tadı vermez pek. Sözcüklerin ayıklanması, dilin cilâlanıp işlenmesi, öykünün şiirsel, coşkulu tadlarla beslenmesi, üzüm suyunun kağıttan kabının içinde mayalanıp şaraplaşması gerekir yani. Bu nedenle dile, anlatıma aşırı özen gösteririm. Bayat, hantal anlatımlardan kaçınır, halk dilinin besleyici büyük gücünü öykülerine yedirmeye çalışırım. Öykülerimin ülkemize özgü bir kan bağı, kan gurubu, ışığı, ayarı, ısısı, nemi olsun isterim. Hani nadide yetişen çiçekler olur, belli bir ısıda ve nemde yetişirler, öyle. Öykülerimde yer alan insanlar ülkemizin bir parçası olduğu kadar dünya insanlığının da bir parçasıdırlar. Bir yapıtın kökleri kendi toprağında ne kadar ağırsa başkalarının toprağında da o kadar ağır olacağı düşüncesindeyim. "Yalnız olduğunuz ya da üzüntüyle çöktüğünüz zaman halka dönün, kendinizi başkalarına verin," diyen ünlü Çaykovski örnektir buna. Çaykovski, halk müziği temalarını senfonilerinde başarıyla işlediği içindir ki, dün olduğu gibi bu gün de dünya Çaykovski müziği dinliyor.

Bir de bir yazar neyi iyi biliyor yazıyorsa, onu yazmalıdır kanısındayım. Okura bir saygıdır bu. Çok iyi bildiğim kırsal kesim insanlarımızın öykülerini yazmaya çalıştım bu nedenle. İstanbul'da doğmuş büyümüş bir yazar, nasıl ki Pera'dan (Beyoğlu), Boğaziçi'nden, adalardan, kentin gürültülü meydan ve caddelerinden, parklarından, büyük iş hanlarından, yakınlarının yaş günü partilerinden, alış veriş ettikleri mağazalardan, babalarını iş çevrelerinden etkileniyor, onları yazıyorlarsa, ben de bana kan veren, beni emziren kırsal insanlarını yazmaya çalıştım. Çünkü her pınar, kaynağını, suyunu, kendi dağına düşen yağmurdan ve kardan alır, beslenir. Ayrıca ülkemizde milli gelirden en az pay alan, sömürülen, aldatılan, yalan söylenilen, çağdaş kültürlerin en altında kalan kırsal kesim insanlarının sorunları bilinçaltımı sarsan, etkileyen büyük alanlar olmuştur hep. Filme çekilen yirmiden fazla öyküm de de böyle olmuştur bu. Ama hep kırsal kesimi yazacağım gibi bir saplantı içinde değilim. Elimin altındaki dört kitaplık öykü dosyamdan ikisi kenti anlatan öykülerden oluşmaktadır.

Bunu niye yazdım? Son yıllarda illa ki kentlerdeki küçük burjuva 'entel'lerinin bunalımlarını, cinselliği öne alan öykülerini, romanlarını yazmak zorundaymışız gibi moda bir dayatma anlaşıyı gelişti. Kırsal kesim insanları milli gelirden çok az pay aldıkları için, onların dünya görüşlerinin de kazandırdıkları para kadar az olduğu sanılıyor olmalı ki, edebiyatları da, edebiyatçıları da küçümseniyor, gözardı ediliyor. Bir öykünün, romanın nereyi anlattığı, kimleri yazdığı değil, nasıl yazıldığı önemlidir bence. Günümüzde usluluğu seçenler, medyaların atına binerek rahatlarına bakanlar, her yazdıkları büyük başyapıtlarmış gibi öne çıkarılanlar, kurulu düzene uygun, yasaiçi sanatçı olmayı yeğleyenler çoğunlukta. Sahte, kısır sevgilerin ortamında vicdanlarını susturanlar, kuşkusuz bu durumlarını medyaların hayır dualarına borçludurlar. Bu yetenekleri yüzündendir ki, holding dergilerinde, tv.lerde, çok sayfalı gazetelerin kültür sanat sayfalarında bol resimli haberlerinden geçilmiyor. Zaman da şimdilik onlardan yana görünüyor. Atın önüne etin, aslanın önüne otun atıldığı eski masalların gerçeğe dönüştüğü günümüzde kimse beni yazma eylemine de zorlamıyor. Osman Şahin bir kitap yazsın da okuyalım diye bekleşen duyarlı okur kitleleri de yok. Ama olsun, ben yine de zamanımdan, uykularımdan, sağlığımdan çalarak, arkadaşlık ve aile ilişkilerimin bozulması pahasına kendi yarattığım öyü kulvarında koşmayı

YENİ DÜZEN AYNASI

Dişli çark
Hoyratlığı beslemek için dönüyor
Çıkarı baştacı etme yolunda
Çevriliyor dümenler
Kan oluyor gözyaşı oluyor kirli para
Nesne yerleşiyor insanın sedirine
Durmadan körleşiyor ufuksuz bakışlar
Kimseler duyumsamıyor
Yangının bacayı sardığını
Açlık korku arındırmacı şiddet
Yayılırken dünyaya
Çığlıklar isyanlar el ele
Umutlar sürümede zincirlerini
Utanç ve eziklik sürgününde
Derinlerde bir homurtu bir fokurtu
Kimler ekiyor hoşgörü tarlasına
Yalanın ve kinlerin tohumlarını
Yoksula dargelirliye
Bir yangın yeri olmuş vitrinler
Sevgiler sevinçler çoktan karışmış izlere
İnsanlık sırtına geçirmiş alevden hırkasını
Aşkın baharıysa daha açmadan solmuş
Sus tatlı yaşam sus
Çok uzaklardan sırıtıp
El sallama umarsızlara.

Mehmet AYDIN

ÖYKÜ VE GERÇEKLİK

Cemile ÇAKIR

İnsanlar yıllar boyu gerçekliğin peşinden koşuyor. İlk kez felsefeyle uğraşmaya başlayan insan dünyada gerçekliğin ne oldunu sorgulamakla başlamış işe. Elindeki bilgi olanaklarıyla da çeşitli yanıtlar bulmuş. Nedir gerçek?

Kimi filozoflar Herakleitos gibi, gerçekliği akıp giden bir değişim olarak algılarken, kimi filozoflar da gerçekliği idealar dünyasında aramış. Demiş ki duyulur dünyanın ötesinde bir idelar dünyası var, gerçeklik o idealar dünyasının bilgisine varmaktır. Her varlığın bir ideası vardır, o ideadan pay aldığı ölçüde gerçeğe yaklaşır. Zaman ilerledikçe Anselmus gibi filozoflar çıkmış, asıl gerçekliğin tanrısal gerçeklik olduğunu söylemiş, kimileri ise gerçekliğin bilinemeyeceğini, insanın bu gerçeklik bilgisine asla ulaşamayacağını söylemiş.

Fizikteki gelişmeler, bilimlerdeki gelişmele bize gerçeğin tek, değişmez ve durağan olmadığını göstermektedir şimdi. Tek ve durağan bir gerçeklik yoksa, gerçekliği anlatmak, sanatta, öyküde gerçekliği yakalamak nasıl olacaktır.

Bir yazar, bir şair, öykücü ya da romancı bir filozof gibi yaklaşmak zorunda kalmıştır gerçeğe ve gerçekliğe.

Önce sorulması gereken soru yaşamın gerçekliği nedir, ikinci olarak da bu gerçeklik sanatta nasıl kendini bulur?

Bir örnek geliyor aklıma. Diyelim ki Beyazıt Meydanı'ndayız ve bu meydanın öyküsünü yazacağız. Üstelik gerçekliğe uygun bir öykü olacağı savıyla yola çıkıyoruz. Nasıl yazacağız Beyazıt Meydanını, nasıl bakacağız her gün yüzlerce insanın geçtiği bu meydana. İşte burada bile çok belirgin bir ayrım gündeme gelecektir.

İslamcı bir yazar, her şeyden önce camiyi görecektir. Diyecektir ki, işte müslümanlığa yol açıcı bir eser, işte şurada duran cami. Ama insanlar bu değerin anlamını kavramaktan uzak, hepsi dinden çıkmış, hepsi şeytana uymuş, hepsi kafir olmuş. Bunlara karşı cihat açmak gerekecektir.

Böyle diyen öykücü, eğer bu meydandan bir öykü çıkarmak isterse bu gerçeklik üzerine oturtacaktır öyküsünü.

Irkçı, faşist bir öykücü Beyazıt meydanındaki camiyi, üniversiteye bakacak, işte diyecek, benim ulu atalarım böylesine muhteşem yapılar yapmış, benim ulu soydaşlarım, rusların zulmünden inim inim inlemiş, gelmiş burada kurtuluşu bulmuş. Şimdi ben Türk ulusunun sonsuza dek kalıcılığını sağlayacağım. Burada bana yukarıdan bakan şu turistlere Türklüğün gücünü göstereceğim.

Böylesi düşüncelerle öykü yazmaya oturduğunda Türklerin ne denli güçlü olduğunu gösteren öyküler yazacaktır.

Küçük burjuvanın yapay duyarlıklarıyla öykü yazan biri ise meydandan geçen insanlardan birini alacaktır ele. Ona soyut, bütün ilişkilerinden, bütün gerçekliğinden arınmış sevgiler üstüne, bütün bağlantılarından koparılmış barış üstüne, soyut insanlık, soyut özgürlük üstüne laflar ettirecektir. Ne olduğu belirsiz bir sevgi arayacaktır. Öykü kahramanı, ne olduğu belirsiz, hangi toplumsal ilişkilere oturduğu, kimin yararına olduğu kestirilemeyen barışa övgüler düzecektir.

Postmodern öykücü ise önce camiden bir parmak sürecektir, sonra kuşlardan, sonra insanlardan, sonra ağaçlardan, sonra hepsini iyice birbirine karıştıracak, okuyanın ne olduğunu anlayamadığı bir bulamaç çıkacaktır ortaya. Okur da bu öykü karşısında ürküyle geri çekilecek, kendisinin ne kadar cahil, ne kadar anlayışı kıt bir okuyucu olduğunu görerek bu peygamber öykücüye hayran hayran övgüler sıralayacaktır.

Gerçekçi öykücüye gelince,O her şeyden önce baktığı meydanın, meydandan geçen insanların, binaların, ağaçların bir tarihsel süreç olduğunu, dünden yarına geçen bir çizginin yalnızca bugünkü anını değil, dünü ve bugünü de gösterdiğini bilecektir.

Bu meydanı dünün ve yarını nasıl olabilir ki. Gerçekçi bir öykücü bilir ki bir zamanlar bu kent bir imparatorluğunu başkentiydi, ondan önce de bir başka imparatorluğun, ondan önce de başka başka uygarlıkların. O bu meydanda bütün o uygarlıkarın izini görecektir. O zamandan bugüne nelerin kalıp, nelerin kalmadığını da görecektir.

O bugünün yaşamını, hangi ilişkilerin toplumsal yaşa-

mı belirlediğini de bilecektir. O köşede duran panzerlerin ne anlama geldiğini bildiği gibi kuşlara yem satan yaşlı kadınların hangi duygulardan geçimini sağladığını da bilecektir.

O yine bilecektir ki bu seyyar satıcılar neden bu meydandadır, neden zabıtalar onlarla başedememektedirler, neden gittikçe sayıları daha da artmaktadır.

O yine bilecektir ki şu romen kadınlar, şu eski doğu blokundan gelen insanlar, hangi değişimlerin etkisiyle satabilecekleri her şeyi böyle pazara çıkarmış, eşyaların yanında hangi ilişkiler sonucunda kendi bedenini de satışa çıkarmaktadırlar.

O bir ayna değildir bir fotoğrafçı da. Aynanın ve fotoğrafın yapabileceği, yalnızca gördüklerini olduğu gibi yansıtmaktır. O gördüklerini değil, gördüklerinin arkasındaki ilişkilerin belirlediği gerçeği yansıtacaktır. O şunu demeyecektir "Bu seyyar satıcılar da amma da pis. Bak yere tükürüyor, zaten bunlardan adam olmaz, yürümesini bile bilmiyor." O seyyar satıcıyı böyle kılan ilişkileri bilecektir. Bir ayna gibi yansıttığınızda, bir fotoğraf gibi bire bir anlatmaya kalktığınızda bazen gerçekçi olmayabilirsiniz. Olsa olsa naturalist olursunuz.

Bir başka tavır da şudur. Bir öykücü olayın örgüsünü kurar, geliştirir, anlatım oldukça gerçekçidir. Neredeyse ayrıntıda herşey gözünüzün önünde canlanıyormuşcasına gerçekçi olabilir, ama öykü gerçekçi olamayabilir. Gerçeklik bir noktada zedelenmiştir. Bu da kurulan gerçeklikte bakış açısının, sunulan bildirinin gerçeği olmadığıdır. Örneğin gerçekmiş izlenimi veren olaylardan çıkarılarak Türklerin çok üstün insanlar olduğu sonucuna varmak gibi. Hatta belki tekil bir örnekte bu gerçekleşmiş, yaşanmış bir olay olsa bile.

Bir başka yönü ise salt ayrıntıların gerçekliğiyle yetinmektir. Salt ayrıntılarda oluşturulan gerçeklik de öyküyü gerçekçi kılmaya yetmez.

Kimi kez tersi doğru olabilir. Öykücü gerçeküstücü bir yaklaşımla gerçekliği daha da belirginleştirerek sunabilir. Beyazıt meydanını insanların kendi bedenlerinden birer parçanın alınıp satıldığı bir meydan olarak sunabilir, ama anlatımın gerçeküstü yanı, öykünün gerçekliğini bozmaz. Hatta daha da belirginleştirip, daha da çarpıcı kılabilir.

Ama bu her zaman gerçekçi öykünün gerçeküstücü anlatımla yazılacağı, gerçeküstücü anlatımla yazılan öykülerin de her zaman gerçekçi olacağı anlamına gelmez. Kimi zaman bunlar tersine de dönebilir.

Öykü ve gerçeklik ilişkisinde belirleyici olan nokta yazarın gerçekliği nasıl kavradığıdır, onun bakış açısıdır, onun ideolojisidir. Her sanatçı, her yazar, öykücü, şair, ressam bir filozoftur aslında. O da yaşama sorular sorar, gerçekliğe sorular sorar, verdiği yanıtlara göre de kendi yerini belirler. Nasıl ki çağlardır filozoflar gerçeklik karşısında verdikleri yanıtlara göre saflarını belirlemişlerse.

Şimdi ben gerçeklik karşısında kendi tavrımı belirleyenin ne olduğuna Yılmaz Güney'in **Sürü** filminden örnek vermek istiyorum. Sürü filmi gerçeklik karşısında sanatçı tavrı açısından oldukça iyi bir örnektir. Yılmaz Güney bu filmde neleri değerlendirmiştir diye sorduğumda karşıma çıkanlar.

Birincisi Yılmaz Güney toplumsal olarak sınıfsal yapıyı iyi belirlemiştir. Toplumsal olarak çöken sınıfsal yapıyla gelişen sınıfı belirlemiş. Gelişen sınıfın burjuvanın- karşıtını geliştirmesini belirlemiş. Bu sınıfların insan tiplerini şematikliğe düşmeden incelemiş. İlişkileri, aşkları, şehri, yaşamı bu ilişkiler üzerine oturtmuş.

Bir de oluşturulan öykünün kendi iç gerçekliği vardır. Öykü kendi iş gerçekliği içinde bir bütün oluşturur. Bu bütünün de birbirini bütünler olması gereklidir. Birbirini yaralar biçimde oluşturulan öykü, anlatmak istediği, bildirimi doğru olsa bile, kendi iç gerçekliği sağlanamamışsa gerçeklikle doğru bağlantı kuramamış demektir. Öykücü öylesine geliştirir ki öyküsünü, olayın gelişimi onun söylemek istediğinin tersini bile söylüyor olabilir. Bu da öykünün sağlam bir kurguya oturtulamadığının göstergesidir.

İkinci önemli nokta öykünün kendi iç gerçekliğinin tutarlı bir yapıda oluşturulmasıdır.

Elbette öykünün daracık alanında öykücüden istediğimiz bunların hepsini vermesi değildir. Bu kimi zaman olanaksız olabilir. Ama öykücünün yaşamın diyalektiğini kavrayıp kavramadığıdır önemli olan. Gerçekliğin akıp giden ırmağına doğru bakmasını bilen öykücü bir perdeyi bile yazarken bu bakış açısını gösterebilir öyküsünde, hatta alabildiğine gerçeküstücü, olması olanaksız olayları anlatsa bile.

Önemli olan gerçekçi bakış açısıdır, oluşturulan olay örgüsünün birebir gerçeğe uyup uyamayacağı değil.

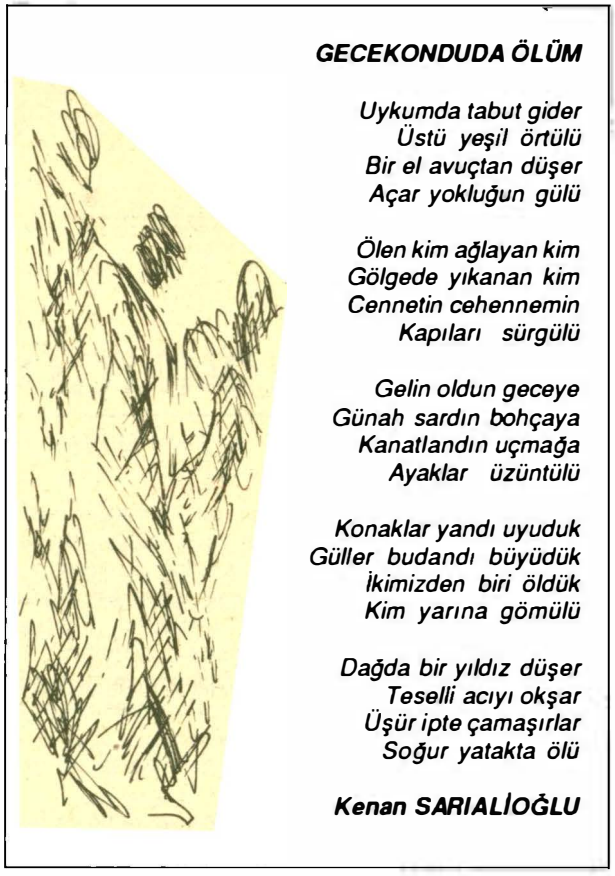

GECEKONDUDA ÖLÜM

Uykumda tabut gider
Üstü yeşil örtülü
Bir el avuçtan düşer
Açar yokluğun gülü

Ölen kim ağlayan kim
Gölgede yıkanan kim
Cennetin cehennemin
Kapıları sürgülü

Gelin oldun geceye
Günah sardın bohçaya
Kanatlandın uçmağa
Ayaklar üzüntülü

Konaklar yandı uyuduk
Güller budandı büyüdük
İkimizden biri öldük
Kim yarına gömülü

Dağda bir yıldız düşer
Teselli acıyı okşar
Üşür ipte çamaşırlar
Soğur yatakta ölü

Kenan SARIALİOĞLU

ÖYKÜ

ER MEKTUBU (GÖRÜLMEMİŞTİR)

Hayati AZİM

Tanıştığımız gün dikensiz bir gül vermiştim sana; kırmızının en koyusundan, kadife yumuşaklığında... üstelik kokuyordu. İnan bana Ece; dalından ben koparmamıştım onu, dikenlerini ben kesmemiştim. Her görüşmemizde bir gül getireceğim demiştim. Sonraları unuttuğumu sandın. Ah Ece ah! Unutur muyum hiç.

Kuşatmadayız Ece. Gece sessizliğinde ilerliyoruz bir ağacın arkasından, kayalıklardan. Penceresinden ölgün ışıklar dökülen bir ev var az ilerde.

Parkam ateş olup yapışmış sırtıma. Yanıyorum Ece. Yanıyorum.

Çimenleri ezmeyin yazılı parklara uzandığımca boylu boyun yatıyorum bir kayanın döşüne. Papatyaları düşünüyorum sonra... papatyaları. Bağdaş kurup otursam, bir taş örsem altın sarısı saçlarına. Gelene değin büzüşürler değil mi Ece?

Parmağım tetikte, üşüyor ellerim. Bir bilsen nasıl üşüyor hem de. Dokunsam, çatıdan düşen buz sarkıtları gibi çatlayacak. Dereler gibi kanayacağını sanma sakın. Hani gül getirmemiştim diye hüzünlenmiştin ya evlilik yıldönümümüzde. Çimen yeşili gözlerinden iki damla yaş süzülmüştü yanaklarına. İşte öyle kanayacağını sanıyorum parmaklarımın.

Gitmeseydin deme Ece! Ben kendim gelmek istemedim ki buraya. Getirdiler, gitmek istemiyorum diyemedim sadece. Diyemedim işte Ece, diyemedim.

Henüz toprağa gömülmemiş, iki boyumdan büyük kanalizasyon boruları vardı hani. İlkin orada öpmüştüm seni. Nasıl da utanmıştın, ateşler fışkırmıştı çillerinden. Duruyor mu o borular öylece? Bir de koştuğunda ateşler boşanırdı yüzünden. Yenikapı sahilinde dalgalarla yarışırdık. Bilmez miyim tazı gibi koştuğunu. Yetişemezdim sana, durur beklerdin.

Postallarım ayağımı vurdu. Canım acıyor Ece.

Evliliğimizin ikinci yıldönümü. Yine gül getiremedim. Anımsar mısın Ece? Kristal taşlı ve uzun kuyruklu gelinlik istiyorum diye tutturmuştun. Bu akşam da giydin mi gelinliğini? Salondan yatak odasına uzandı mı kuyruğu, gök kuşağının tüm renkleriyle parıldadı mı?

Gece karanlık Ece, gecede yıldız yok.

Düğün-dernek derken yiyecek birşeyler almayı nasılda unutmuştuk, aç kalmıştık ilk gecemizde. Sakın yine aç kalmayasın Ece. Bir arkadaşım göndermişti, sadece şampanyamız vardı o gece. İlk kez şampanya içiyorduk; bardağı çabuk yetiştirememiştim, halıya taşmıştı. Sonraları halıya birşeler döktüğümde hep kızdın bana. O gece kızmamıştın Ece, bir güzel gülmüştük.

Çay bahçesinde çocuklar gibi bilek güreşine durmuştuk. Bahçenin denize ve yola bakan yönünü sarmaşıklarla hanımelleri kapatmıştı. Kimseler de yoktu sanki, görmezler demiştik. Jimnastiğe gidiyordun o ara... Devirebilirdim bileğini ama istememiştim bunu. Sadece, garson bizi gördüğünde çok sıkılmış, berabere kalalım demiştim. Yine öyle tüm sıcaklığınla tutuversen ellerimi.

Bir kez de vurmuştum sana. Sahi!? Neden, veya nasıl vurabilmiştim? Sen de kedi gibi çizmiştin kolumu. İşte bak! İzi hala duruyor. Öpüyorum tırnaklarını öptüğümce. Bir kez daha vurabilir miyim ki Ece! Aynı akşam mıydı, yoksa başka bir zaman mı? Tüm hırsımla çay barağını yere vurmuştum hani. Sonra sen, evde ne kadar bardak varsa hepsini getirip teker teker çalmıştın yere. Demli bir çay koysan diyorum. Evde bardak var mı Ece?

Bir o yandan, bir bu yandan kurşunlar kulağımı tırmalıyor. Önümdeki kayadan sekti birkaçı. Kürtçe konuşmalarla bağırtılar duyuyorum aradabir. Bense, yıldızları kondurmak istiyorum geceye ve basıyorum tetiği gökyüzüne.

Kurşun sesleri kesildi nicedir. Şafak söktü. Artık camları ve kapısı yok bu küçük evin. Ölgün ışıkları da süzülmüyor, duvarları delik deşik. Barut kokuyor sabah. İlkin ben giriyorum geceden de soğuk bu eve. Donup kalmış yüzleriyle umarsızca bakıyor dört kişi. Bir tek sen... inliyorsun. Bu sen olamazsın Ece! Ece! Ece! Yaralı mısın? Aç gözlerini, aç! Bana öyle bakma Ece! Sana kurşun sıkabilir miyim ben? Gelecektim, gün sayıyordum, neden geldin ki Ece? Hem sen kürtçe de bilmezdin!

— Hey sen! Aptal aptal dikilme orda! Götür koy onu da diğerlerinin yanına!

Güneş sarısı saçlarını siyaha mı boyadın Ece, çillerin, çimen yeşili gözlerin nerde?

YILDIZ GÜNCESİ

Cengiz GÜNDOĞDU

29 Mayıs Cumartesi

Aylar... aylar sonra bir cumartesi günü ilk kez evdeyim. İyi miyim. Bilmiyorum. Epey uyumuşum. Çerden çöpten bir ülkede elli yıl yaşamak kolay değil... Dün Cağaloğlu'ndan taksiyle çıkarken... "Türkiyeli Müslümanlar"ın yaktığı gazeteler... taksi, dumanların içinde ilerliyordu yavaş yavaş... Sürücü kaygılı "Nolacak bu ülke" dedi. Sustum. Yanıt vermedim.

Çöl fırtınasında yaşıyoruz. Cehalete karşı elele vermeliyiz... kaç kez söyledim bunu. Luther bizde reformcu diye belletilir. Oysa "Zibidi astrolog" diyordu Kepler'e. Susturmak isteyenlerden biriydi Kepler'i... Bugünün de Lutherleri var. Bir şiir tartışmasında nasıl suçladılar **İnsancıl Emekçileri**'ni bugünün Lutherleri...

Yorgun ama güzel geliyordum dergiye... Salı, çarşamba, perşembe, cuma... dört gün gençlerleydim. **Mimar Sinan Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Sinema-Televizyon** bölümündeydim. Ne arıyordum orda. Bu kez konferans değil. Ülkü Uzun'un **Dönüş** adlı filminde oynadım.

Nerden çıktı bu. Bir yerden çıkmadı. Oyunculuğum da var benim. Çerçöp dünyada kapamıştım o defteri. Gençler rica edince gittim oynadım. Kızı evden kaçmış felçli bir babayı oynadım. Devlet Tiyatrosu'ndan Sevinç Hanım anayı oynadı. Necla evden kaçan kız... **Kartal Sanat Tiyatrosu**'ndan Küçük kızımı da Gülten...

Burda işin önemli yanı oyunculuğum değil, gençlerin özverisi. Filmi Ülkü Uzun yönetti... senaryoyu da Ülkü yazmış. Serdar Pehlivanoğlu kamera yönetmeni. İbrahim Türk, İzzet Arslan, Aslıhan Erverdi, Soykut Turan, Muhammet Bölükbaşı, Cem Fahri Polat, filmin çekiminde ne gerekiyorsa ciddi bir özveriyle koşuşturan gençler.

Dört gün gençleri seyrettim. Film güzel olsun diye oflamadan puflamadan dekor yaptılar. Işık düzenlediler. Bir köşeye çekilip filmi daha güzel nasıl yaparız diye tartıştılar.

İnsani özveri beni etkiler... Dakikaların parayla alınıp satıldığı bir toplumda genç insanların insani özverileri yüreğimi serinletti.

Hepsi işin bilincinde... naptıklarını biliyorlar. Son gün "Bu özveriler nereye kadar sürecek" dedim. "Götürebileceğimiz kadar götüreceğiz" dendi. İşin zorluğunu anlattım. Biri "Siz varsınız ya... şunca yıl bozulmadan yaşamışınız" dedi.

Bozulmadan yaşamak... Benim yetişme dönemimde bozulmanın etkisi azdı... Belki ondan bozulmadan gelebildim.

Bunu söyledim. Gülüştük...

Gençlerle güzel dört gün yaşadım. Koşuşturmaları... tartışmaları... gülüşleri. Hepsini sevdim. Umarım hepsi böyle kalır. İnsani dünya kuruluşunda insan için... güzellik için mücadele eden insan emekçisi olurlar.

Çekim sırasında Lütfi Akad'la da tanıştım. "Lütfi Akad geliyor" dendikte... ilk gün... birden **Beyaz Mendil**'i düşündüm. Güzel bir filmdi... Sinema koltuğunda genç bir insan... yıllar sonra bir film çekiminde rastlaşma...

Rastlantılarla dolu garip bir dünyada yaşıyoruz.

30 Mayıs Pazar

Esenköy... Bugün geldim öğle üstü... Doğruca Sevgili Ceviz Ağacı'na... özlemişim. Yeşil yeşil olmuş... Dokundum... kokladım.

Bilirim. Hep bekler beni güzelliğiyle... Bilir bir gün çıka geleceğimi özlemle.

Öğlen yemeğinde dostlar... Nurettin... Kemal... Nurettin, bu yıl çay bahçesini açmayacakmış. Kemal mide rahatsızlığı geçirmiş... Bunu duyunca sızladı yüreğim. Ne çok seviyorum Kemal'i...

Kemal kurban için koyun satıyor şimdi. Yemekten sonra koyunları görmeye gittim. "Ne kadar bunlar" dedim. İkibuçuk milyonmuş. "Aman Kemal, şunların arasına gireyim beni de satın" dedim.

Şimdi gece. **İkiz Çınar Çaybahçesi**'ndeyim. Yeni açılmış burası... Karşıda dalgakıran... solda... ilerde Armutlu'ya giden yol... Bahçede gerçekten ikiz çınar var. Biri sağa, biri sola gidiyor.

Yıllardır Esenköy'e gider gelirim ikiz çınarı görmemiştim. Görmem de mümkün değildi. Bir evin bahçesiymiş burası. Bu evlerin önü denizdi... yol yoktu. Geçen yıl liman için yol yapıldı... denizsiz kaldı evler... Denizsiz

kalan evlerden birinin bahçesi çaybahçesi olmuş bu yıl.

Gece... Esenköy... **İkiz Çınar Çaybahçesi**... Solda uzakta Armutlu'dan gelen araçlar... bir görünen, bir kaybolan ışıklarıyla... sonra yıldızlar gökyüzünde... Dalgakıranda deniz feneri... yanmıyor. Mehtap arkada... göremiyorum. Hissediyorum... dağların orda olmalı.

31 Mayıs Pazartesi

Oturduğum yerden gördüm olup biteni. İnek sallana sallana geldi. Evin kapısında durdu. Seslendi. Kapı açıldı. Bir kadın aldı götürdü ineği... İnekle kadın... giderken düşündüm. Benim de böyle bir evim olsaydı... bir de ineğim. Akşamüstü gelseydi... seslenseydi... alıp götürseydim... Böyle düşünürken dostları da kaçırmamalı... Uzaktan seslenişler... ne güzel...

— Merhaba
— Merhaba
— Hoşgelmişin
— Sağol
— İyisin

Ali dişlerini çektirmiş. Bayram sonrası takma diş yaptıracakmış... Bayan öğretmen, ders geçme sisteminin kaç kez değiştiğini anlatıyor... Masada dostlar... yolda dostlar... Akşam oluyor... ıhlamur kokuyor... yan gelmiş oturuyorum. Böyle otursam diyorum. Hep... ıhlamur kokulu akşamüstleri merhaba desem gelip geçen dostlara.

1 Haziran Salı

Bugün öğleden sonra biraz uyuyayım dedim. Uzandım, tam dalmak üzereydim bir gürültü... gök yıkıldı sandım. N'oldu dememe kalmadan bir gürültü daha. Gök gürlüyormuş. Olur, demek bulutlar geldi yeri göğü birbirine katacak az sonra derken bir gürültü daha. Uyumak mümkün değil. Kalktım baktım. Yerle gök birleşmiş. Bir ordan... bir burdan uzun şimşekler... camları titreten gürlemeler... Hadi bakalım nolacak dememe kalmadı... yağmur değil, dolu. Şaştım kaldım... Esenköy saniyede evine kapandı. Kediler, köpekler tavuklar, horozlar hep kaçtı...

Dolu... derken yağmur... sonra gürleye gürleye gitti bulutlar. Hemen giyindim bulutların ardına düştüm... Yetişemedim... yetişemeyeceğimi biliyordum. Baka kaldım giden bulutlara. Düşkün yürüyüşle döndüm köye. Yürürken düşkün... "Buyursana abi" dediler. Baktım muhallebici... yeni açılmış. Güzel tavuk göğsü varmış... Girmedim. "Sonra gelirim" dedim. Yürüdüm. Tavukgöğsü... geçip giden günleri düşündüm.

Cennet Pınar'da dostlarla bayramlaşma... Dolu konuşuluyor... derken çoktandır görmediğim bir aile. Bugün gelmişler. Yenimahalle'de oturuyorlarmış...

Esenköy'de de Yenimahalle var... Eskiden yürürdüm oraya kadar... birkaç ev vardı... "Yenimahalle'de oturuyoruz" dediler ya, canım sıkıldı. Sahte bir gerçeklik mahallenin yeniliği. Çabucak köhnedi orası... adı kaldı. Belki orda yeni yoktu... hiç yoktu. Karanfil de yoktu... kır çiçeği de. Hiç olmadı. Ben uydurdum... Yürür giderdim sabahları. Düşler kurardım yürürken. Dağların üstünde bir pınar... kır çiçekli... Bir bisikletim vardı... dağ yollarında giderdim hızla. Gece yarısı tirenlerine binerdim. Berbat kahvahtılara kızardım. Kızmalıydım. Kızmak güzelikti. Şimdi kızmıyorum berbat kahvaltılara. Hiç... önüme ne konursa yiyiyorum.

Belki yaşamadım. Uydurdum. Yaşadım... yaşıyorum sandım... O aile ayrılırken Yenimahalle'ye çağırdı beni. Gelirim demedim... Sonra köyün muhtarı geldi Zeki Bey... Ordan burdan konuştuk... köyün sorunları... çöp... su...

Akşam balkonda yemek... güzel bir buluta baka baka... Hiç kıpırdamıyordu bulut. İyice baktım. Kendini ele vermeden gidiyor. Saniye kaçırmamalı. Yemeği bıraktım. Biçim değiştire değiştire gitti bulut. Bilinen bir gidiş değildi ama. Giderken dağıldı. Eridi... Sen orda bulut yok mu diyorsun. Vardı. Ben gördüm. Orda bir bulut vardı. Gitti. Dağıldı, ama izi kaldı. İçimde.

Cigara içerken yemekten sonra gökyüzüne baktım. Yoksa bulut yok muydu orda... ben mi uydurdum. Ne diyorsun...

Peki ama içim niye dolu.

2 Haziran Çarşamba

Betül Çotuksöken'in **Ortaçağ Yazıları** adlı eserini okudum. Şimdi düşüncelerimi söyleyeceğim. İlkin şu. Biz henüz karanlık çağdan çıkamadık. Yirminci yüzyılda insanlığın aydınlıkçı atılımlarını yadsımıyorum. Aydınlıkçı atılımlardan gurur duyuyorum... seviniyorum. Ama aydınlıkçı atılımlara karşın karanlığı yırtamadı insan.

Abelardus 12. yüzyıl düşünürü. Betül Çotuksöken şöyle diyor. Abelardus için "Tartışmacı tavrı, bilinen anlamlarla yetinmeyişi, her dinsel anlatımın çok anlamlılık taşıdığının bilincinde olması, inanca dayalı önermelerin taşıdığı çelişkiler onu sürekli aramaya, yenilikler bulmaya itmiştir"

İşte bu yüzden ciddi tatsızlıklar yaşıyor Abelardus. Şu işe bakın, sekizyüz yıl sonra, tartışmacı tavrım, bilinen anlamlarla yetinmeyeşim... çok anlamlılığa farklı bakışım nedeniyle ciddi tatsızlıklar yaşadım... yaşıyorum. Bazen çekip gitmeyi düşünüyorum bu yüzden. "Hazır kalıplarla... önyargılarla... ötedenberi yargılanmadan benimsenmiş yaftarla" düşünmüyorum diye, bunca sövgüye... bunca hakarete katlanmanın ne anlamı var diyorum.

Yirminci yüzyıl böyle olmamalıydı. Karanlığı yırtabilirdik. Aydınlık bir çağı başlatabilirdik. Bakın, yine yüzyıllar önce Francis Bacon ne demiş "Soy, ırk idollerini yerlebir edeceğimize, bu idolleri pekiştirmeyi ilericilik sanıyoruz. Her idolin üstelik insanı sömüren sınıfa olumlu katkı olduğunu bir türlü kavrayamıyoruz."

Betül Çotuksöken'in eseri ilk elde böyle bir üzüntü yarattı bende. Bacon'ın... Abelardus'un aydınlık çizgisini sürdüremedik... yirminci yüzyılı, insan için insanlığın başlangıcı yapamadık diye. Balkonda oturuyordum. Bulutlar gidip geliyordu... ben, Betül Çotuksöken'i düşünüyordum. Kapı çalınsa... açsam bir de baksam Betül Çotuksöken... balkonda otursak felsefe konuşsak... Hep felsefe konuşacak değiliz ya... ordan burdan da konuşuruz... Betül Çotüksöken, Türkiye'de insan için mücadele edenlerin... aydınlık... özgür bir dünya için yaşayanların umudu... dayanak noktası. Şundan ötürü böyle düşünüyorum... Herke-

sin üstünden yürüyüp gittiği katılaşmış... taşlaşmış toprak bir yol düşünün. Hiç kimsenin derdi değil bir yol nerden geliyor... nereye gidiyor... altı ne... üstü ne... Betül Çotuksöken elinde kazmayla geliyor... derin vuruşlarla katılaşmış... taşlaşmış yolu canlandırıyor.

Betül Çotuksöken'in vuruşları umut... sevinç yaratıyor... bizim vurdum duymazlığımız umutsuzluk... üzüntü yaratıyor...

Betül Çotuksöken şöyle diyor Orta Çağ için "Ülkemizde bu döneme karşı takınılan tavır, hep kestirmeden, toptancı ve dolayısıyla da yüzeyseldir.(...) İnsanlık tarihinin bu dönemi sadece ders kitaplarında yer alan üç beş sayfalık yüzeysel ve bulanık bilgilerle geçiştirilmeyip, derinden incelenmeli, her yönüyle belirgin kılınmalıdır. Böyle bir çaba, zamanın bilincinde olan tek varlık olarak insanın vazgeçilmez bir görevidir."

İşte bizler, yıllarca yıllarca bu görevden alıkonduk. "Ders kitaplarında yer alan üçbeş sayfalık yüzeysel ve bulanık bilgilerle" insanlığın yüzlerce yılını biliyoruz sandık. Vazgeçilmemesi gereken bu görevden vazgeçtiğimiz için bugün her alanda yobazlar çıkıyor karşımıza... her alanda. İnsanların önüne üç sayfalık mutlakı koyacaksın... mutlakı ezber geçene geçer not vereceksin... Bu yöntemle yobaz yetişir her alanda. Biz bunu yaptık. Yobaz yetiştirdik. Düşünün... şiirin doruğu nedir diyorum... bunu açıkla diyorum, adam sövüyor.

Şunu görüyorum. Bilimsel düşünceden... felsefi düşünceden şiddetle kaçan, bilgilenmemek için ciddi bir direnç gösteren bir toplumda yaşıyorum. Betül Çotuksöken böyle bir toplumda, bilgilenmeyi, insanın vazgeçilmez görevi sayıyor. Böylece insana yeni bir anlam katıyor. Cehaletle... yobazlıkla mücadelede Betül Çotuksöken'in insana kattığı bu anlamı önemli buluyorum. Betül Çotuksöken insana kattığı bu anlam doğrultusunda Ortaçağ denilen dönemi didik didik ediyor. Üstelik doğru bir yöntemle. Ortaçağ tarihi bir süreç. Bu süreci, doğru irdeleyecek bir yöntem gerekir... öncesiyle sonrasıyla... Betül Çotuksöken'in yöntemi böyle. Ortaçağı irdelerken İlkçağa iniyor... dolana dolana yaşadığımız döneme kadar geliyor. İşte bundan ötürü Betül Çotuksöken'in eseri, insanın felsefi kalkışmasının serüveni. Bu serüven, o böyle dedi... bu şöyle dedi biçiminde olsaydı son derce tatsız felsefe tarihi olurdu. Betül Çotuksöken olup bitenleri doğru algıladığı için insanî süreçleri hemen yakalıyor... oralarda verilen mücadeleyi keskin vuruşlarla gösteriyor insana. Sözgelimi, Betül Çotuksöken'e göre "yeni oluşan theoris'larda aklın doğruları ile inancın doğrularının sınırları belirginleşmeye, örtüşmeye başlaması" yine insan aklının başarısı.

İşte bu, benim insani süreç dediğim nokta. Betül Çotuksöken bunu doğru saptıyor. Peki, biz, bu başarının hangi noktasındayız. Bunu ciddi bir biçimde düşünmek zorundayız.

Betül Çotuksöken Ortaçağ girerken şöyle diyor. "Önceleri gizilgüç durumunda olan artık yeni" denilen bir biçime ve hatta içerikte nasıl ortaya çıkmıştır, "yeni"yi nasıl oluşturmuştur. Onu "yeni kılan" ne olmuştur, üzerinde durulması gereken, her şeyden önce budur"

Türkiye'de "yeni" olduklarını söyleyen sanatçılara soruldu. Sizi "yeni kılan" nedir. Hepsi kızdı. Çünkü yeni, onlar için ezberdi.

Betül Çotuksöken devam ediyor. "Kesin, hiç kuşku götürmeyecek denli belirgin, değişmez yargılamalardan kaçınmak artık bir görev oluyor bizler için" diyor... böylece Türkiye'nin despotik kültür ortamına ağır darbeler vuruyor. Durmuyor. Bir kez daha vuruyor... bir kez daha vuruyor. Şöyle "İnsanlık, sayısı belki Bacon'ın saptadıklarından çok daha fazla olan ama hepsinde ortak nitelik olarak yerini dilde bulan idollerden çok çekmiştir ve çekmektedir de. (...) idola'nın kaynağı inanılana, benimsenilene mutlak bir değer yüklemekten başka bir şey değildir temelde. Asıl kaçınılması gereken de budur, Renaissance'ı sürekli kılmanın yolu, idolleri, önyargıları ortadan kaldırmaktan geçer"

Betül Çotuksöken bilinen anlamıyla nesnel değil. Bizde nesnel dendi mi olup bitenlerden uzaklık... olup bitenlerle ilgilenmeme anlaşılır. Bu anlamda Betül Çotuksöken son derece öznel. Eserin güzelliği de burda. Betül Çotuksöken, sözgelimi Ortaçağ'da bir üniversitede Anselmus'la kıyasıya tartışıyor. Bu tartışmalarda Betül Çotuksöken'in insan anlayışı ortaya çıkıyor.

Betül Çotuksöken insana bir süreç olarak bakıyor. Olup bitmiş bir yaratık değil insan. Olup bitme noktasında insanlaşma duruyor. Betül Çotuksöken insanı bu noktada durdurmak isteyenlerle mücadele ediyor. Çünkü insanlaşmada bilgilenme son derece önemli. İnsanlaşmayı durdurma, bilgilenmenin önüne geçmekle başlıyor. Bilgilenme mutlak hakikatı buldum dememekle başlıyor.

Betül Çotuksöken insan dendikte çok anlamlı bir varlık düşünüyor. Tek anlamda saplanıp kalınan Türkiye'de Betül Çotuksöken'in bu görüşü son derece aydınlatıyor.

Sevgideğer okurlarım... yol arkadaşlarım bilir. Ben, sanatçıların... düşünürlerin insan görüşüne önem veririm. Bir şair... bir yazar... bir ressam... bir düşünür, ne yazarsa yazsın, bütün yazdıkları önünde sonunda insan nedir sorusuna bir yanıttır... bir açımlamadır... Bizim sanatçılarımızın... yazarlarımızın çoğu, insana nesne diye bakar. Bu görüşe göre insan denen nesne, sistemin imkanları içinde bir varlık alanı oluşturur... sistem aracılığı içinde değer kazanır.

İşin tuhafı hiçbiri böyle düşündüğünü bilmez insan dendikte. Ama bütün yaratıları... şiirler... öyküler... romanlar... filmler... bunun böyle olduğunu gösterir. Sanatımızın... ideolojimizin insandan kopukluğu bu yüzdendir.

Ortaçağ Yazıları'nı okurken de Betül Çotuksöken'in insana nasıl baktığını araştırdım. Bilgilenme... çok anlamlık yeterli değildi benim için. Çünkü insanın bilgilenebilmesi... çok anlamlılığı oluşturabilmesi için, birilerinin onu kurması... inşa etmesi değildir önemli olan. Önemli olan insanın... eyleyen... düşünen insanın, kurması... inşa etmesidir... İnsan dendikte hemen bunu düşünmeliyiz. Sen evde otur, biz yaparız... sen, bizi seç, biz seni mutlu ederiz... biz güzel şiir yazarız... biz güzel roman yazarız... biz doğru yazarız, sen, bizi oku, insan ol görüşü, insanı tek anlamlı dar bir varlık alanında hapsetmektir. Bu sistemin istediği... sistemin işine gelen insan görüşü. Betül Çotuksöken net bir şekilde insa-

nın, sistemle nedensellik bağını kırıyor... insan için "tarihin yapıcısı insan" diyor. Devam ediyor "İnsanlığın geçmişinde yer alan bir kesitin yeni boyutlarını keşfetmeye çabalıyoruz, yeni içerikler buluyoruz ve bu bulduklarımızla bir kez daha ve yeni bir gözle kendimizi de keşfediyoruz. Bunu yaparken de salt soyut, kuramsal açıklamalarla yetinemeyiz, üstelik theoriz ile praxis'in birlikteliğinin bilincinde olan bireyler olarak..." Böylece Betül Çotuksöken, yarımcı yaşayanlara... yalnız theoriyle... ya da yalnız pratikle... ağır darbeler indiriyor.

Bir noktayı daha belirtmeliyim. Kimi yazarlarımızda anlam belirsizliği görürüm. Bu ya kasten yapılır... ya da sorunu anlamamaktan. Nedir bu dendikte, bilgili... kuşatıcı görünmek için çok anlamlılık derler. Çok anlamlılık kasıttan ya da bilgisizlikten çıkmaz. Çok anlamlılık bilgiden... açıklıktan doğar. Betül Çotuksöken işte tam bu noktada, sistemin kapalı anlatımını kıran açık bir anlatımla felsefeyi insana götürüyor.

Betül Çotuksöken insan için felsefe yapıyor.

Gece... balkonda... Betül Çotuksöken'i düşünüyorum. Bir kadın... bir anne Betül Çotuksöken. Kimbilir nice zorlukları aşa aşa geldi bugüne. Felsefe diye safsata yapılan bir ülkede yaşıyor... bir tek gece yıldıza bakmayanların şiir yazdığı bir ülkede yaşıyor Betül Çotuksöken... Üzülüyorum. İnsan için felsefe yapan bir insan emekçisinin çok canı sıkılacak... çok üzülecek. Bunun için üzülüyorum.

Karanlık bir çağda yaşıyoruz. Böyle bir çağda insan için mücadele etmek insan için direnmek acı veriyor bana. Hadi ışıklarını söndür... sende karanlığa gir diyorum kendime. Betül Çotuksöken'i düşünüyorum... **Ortaçağ Yazıları**'nı... Felsefede bir güzellik yaratıyor bu eser. Üzülüyorum. Ama biliyorum bu güzellikte aydınlanacak insan.

5 Haziran Cumartesi

Geçen gece pasta yedik... limonata içtik. Bu küçük şölen arada sırada karısını sille tokat döven bir erkeğin yeni yaşı içindi. Pastayla limonatayı, kocasından arada sırada sille tokat dayak yiyen kadın ısmarlamıştı. Pastayı gövdeme indirirken sağ yanımda oturan Zeynep'in annesine baktım. Hiç sakıntısız pastayı indiriyordu gövdeye. Birden hanımefendinin doğum günlerimde bana pasta ısmarlamadığı geldi aklıma. Ben, annemin etkisiyle, daha 1958'lerde, şimdi savunulan kadın haklarını savundum... bu yüzden o yaşta alaya alındım... kadını küçümsemediğim için erkek arkadaşlarımca küçümsendim... Tabiî bunu bir karşılık gelsin diye yapmadım. Ama dövülen... küçümsenen kadını... dahası böylesi davranışlarla ezilen birçok kadını... kocasına pasta ısmarlar görünce... hele önceki gece gülme aldı beni... kocasından sille tokat dayak yiyen kadının ısmarladığı pastayı gövdeme indirirken... hemen bir maraza çıkarıp, sağ yanımda oturan hanımefendiye sille tokat girişmeyi düşündüm. Böyle yaparsam gelecek yaş günümde kocaman bir pastayı güle oynaya gövdeye indirebileceğim düşüncesi kesinleşti.

Herkes bir model... davranış modeli geliştirir, şu ya da bu biçimde ödüllendirilen modeller topluma yayılır. Ödüllendirilmeyen modeller sıkışır. Sözgelimi, dayak yiyen kadın, pastayı yedirirse, bu model topluma yayılır. Hiçbir ideoloji... kadın hakları için verilen mücadelede bir milim ilerlemez.

Ben o kadını... o erkeği kınamıyorum. Bu bizim toplumsal gerçekliğimiz. Ben, elini masaya kadın hakları diye pat pat vuran ama toplumsal gerçekliğimizin modelini pekiştiren kadınları eleştiriyorum.

Onları gördüm... tanıdım. Onların yüzünden toplumsal gerçeğimiz... erkeğin kadını dövmesi... değişmedi... Pekişti... Toplumsal gerçeklerden kopuk kadın hakları ideolojisi, bir yaşgünü pastasının içinde eridi.

Kadınlar gerçek kuvvetlerini bilseler... bu kuvvetleriyle toplumsal gerçekliğimizi pekiştiren modellere yüz azdırsalar bakın neler değişir Türkiye'de. Ama onlar, meyhanelerde... barlarda ha bre kadın hakları diye kadın döven alkoliklerle tartışırlar.

Pasta yerken bunları düşündüm... limonata da içiyorum. Senin dedim kendime, modelin geçerli değil Türkiye'de. Hiçbir doğum gününde pasta ısmarlanmayacak sana... Olsun dedim... yaşgünü pastası için kadın dövülmez dedim.

Pastam bitmişti. Biraz daha istedim. "boşver dünyayı sen mi değiştireceeksin" diye çağırıştırıp duruyordu biri. Adama "İyi ki doğdun" dedim. Dövdün dercesine. Öbürü... kadın hakları savunucuları benim doğum günümü çoktan unutmuşlardı. Oburluğum tutmuştu... biraz daha pasta... bir limonata daha... Sonra cigara... Limonatanın üstüne cigara iyi gitti. Aslında ilkelerim doğrultusunda davransaydım o pastayı yememem gerekirdi. Pastayı görünce, ilke milke şurda dursun dedim... Kadın hakları savunucuları meyhane meyhane fink atarken bir ilke uğruna pastayı geri çeviremezdim.

Toplumsal gerçekliği pekiştiren kadın hakları savunucuları, şu işi isterseniz tane tane konuşalım.

Limonatanın üstüne cigara iyi gidiyor.

6 Haziran Pazar

İstanbul'dayım... tatil iyi geçmedi benim için... Esenköy gitgide bozuluyor. Kapitalistleşme insani değerleri yerlebir ediyor. Bunu görüyorum. Kapitalistleşmede tek değer para oluyor. Buna ciddi bir şekilde üzülüyorum. Karanlığa gidişi nasıl durdurabilirim... karanlığa giden yolu nasıl değiştirebilirim diye düşünüyorum.

İnsancıl'da verdiğimiz mücadeleyi hızlandırmalı diyorum. Ama bunun için, iş dolanıp gelip paraya dayanıyor. Canım sıkılıyor. Nerden... nasıl para bulmalı. Kültürel örgütlenme sağlanabilseydi bugün çok ileri bir noktada olurduk. Şimdi karanlığa... çürüntüye gidiyoruz.

Ciddi bir sıkıntıyla günler boyu bunları düşündüm. Bugün Türkiye'de herkes, bilmeden bile olsa metalaşmanın saldırısından rahatsız. Basından... aydınlardan herkes umut kesmiş. Günü kurtarma aymazlığı herkesin gözünü kör etmiş. Bu düşüncelerle geçti günler.

Cuma günü Seyfi Bey geldi... eşi Nevin hanım... çocukları Asuman... Ertunç... Sevindim. Onlar gitti Halit Efir'le eşi Reyhan... sevindim. Cuma gecesi Kemal Küçük, Çamlıbel'e götürdü bizi. Rüzgardan uçmasın diye masaları tuta tuta rakı içtik. Halit Efir oldukta kimse yüz azdıramaz. Napar yapar güldürür insanı Halit. Öyle oldu. Güle güle çenelerimiz ağrıdı.

Şimdi İstanbul'dayım... evde... Betül Çotuksöken'in Ortaçağ adlı eserini okurken tuttuğum notlara bakıyorum. Şöyle diyor Betül Çotuksöken "Her filozof 'insan nedir' sorusunun yanıtını arama çabasındadır her şeyden önce"

Betül Çotuksöken felsefenin insanla ilgili anlamını derinleştiriyor. Bu son derece önemli. Herbir etkinlik, bilinçle... hızla metalaştırıyor... herbir işin, insanla ilgili anlamı sıfırlanıyor. Böyle bir dönemde Betül Çotuksöken, felsefenin insanla ilgili anlamını derinleştiriyor.

Bunun zorluğunu biliyorum. **İnsancıl Emekçileri**, yıllardır sanatın... kültürün insanla ilgili anlamını derinleştirme mücadelesi veriyor. Bu yüzden ağır hakaretlere uğradığımızı... nasıl alaya alındığımızı **İnsancıl**'ın sevgideğer okurları... yol arkadaşlarımız biliyor.

Burda önemli bir noktanın bilinmesini isterim. **İnsancıl Emekçileri** karşı görüşlerle mücadele etmez. Öyle olsaydı, karşı görüşlere **İnsancıl**'da yer verilmezdi.

Önemli nokta. **İnsancıl Emekçileri**, sanatın... felsefenin... özetle kültürün insanla ilgisini sıfırlamak isteyenle mücadele ediyor.

Sanılmasın Betül Çotuksöken'in bütün görüşlerine katılıyorum. Hayır. Ama bu önemli değil. Hiç. Burda işin önemli yanı, Betül Çotuksöken'in, felsefenin insanla ilgili anlamını derinleştirmesi. Türkiye, aydınlığa bu yoldan çıkacak. İşte para bunun için gerekli. Belli ölçüde para olsa, bir eseri, yüzbin kişiye götürürdüm...

Bunun sıkıntısını yaşıyorum. Felsefede... sanatta, felsefenin... sanatın insanla ilgili anlamını derinleştiren eserlerle Türkiye'nin yolunu değiştirebiliriz.

Sıkıntılı bir bekleyişle durduğumuz yerde duramayız. Hep birlikte karanlığa gidiyoruz. Aydınlığa gitmenin... makas değiştirmenin yolunu yordamını bulmalıyız. Bulmak zorundayız. Mutlaka.

Betül Çotuksöken'in **Ortaçağ Yazıları**'nı yüzbin kişi okumayacaksa, bu, aydınım diye ortalıkta dolaşan insanın utancı olmalı.

İnsanı, bir kez daha utanmaya çağırıyorum.

7 Haziran Pazartesi

Biliyorsunuz **Türk Dili Kurumu** çökertildi. Türk Dil Kurumu çökertilirken, kendilerine bilim adamı diyen bütün Prof. Dr'lerin çökertilen **Dil Kurumu** yerine kurdurulan **Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu**'nun başına oturdular. Şimdi bu kurula bağlı çalışan **Türk Dil Kurumu** var. Kurumun bir de dergisi. Derginin adı **Türk Dili**... **Türk Dili**'nin 497. sayısında bir yazı. **Batı Kökenli "Ön Ek"lerin Türk Dilinde "Kelime" Olarak Kullanılması.**

Yazıyı okudum. Düşündüm. Kendime sordum. Nedir bu. Yazı mı. Hayır. Peki ne. Bu cin taifesinin ölümdansı. Şimdi burda cin taifesinin ölüm dansından alıntılı örnekler göstermeyeceğim. Çünkü cümleler 60-70 kelimeden oluşuyor... Cin taifesinin ölüm dansı, katlettiği Türkçenin mezarı başında şu dilekle bitiyor. "Türk dili "mega" ve benzerlerine değil, Türkçenin kendi mantığına, yapısına saygı gösterilmesine, kendisi araç yapıldığı, kullanıldığı sürece Türkçe düşünülmesine, bunun bilincine sahip olunmasına, özentisiz bir özenle Türkçe sevgisine gerek duymaktır."

Önce şu. Böyle sevgiye karşı çıkıyorum. Bu sevgi hem de başkalarının geliştirdiği... beslediği... söz gelimi bir konuyu kesip yemeye benziyor. Çünkü ölüm dansını yaptıran kişi Türk dilini yemek için seviyor... geliştirmek için değil.

Türk dilini seven biri 60-70 kelimelik karmakarışık bir yapıyla cümle kurmaz. Söz gelimi, bitmez tükenmez kelimeli bir cümleden şunu öğreniyorum "Türk dilinde tarih içindeki varlığı süregelirken" birden bire bu dil yeni bir din benimsiyor... sonra "içine girilen İslam medeniyeti dolayısıyla" yine birdenbire Farsçanın, Arapçanın bazı edatlarıyla "karşı karşıya gelinen" bazı edatlarıyla... tam burda nitelikler... kalıp yapılar... dersek...

Sevgideğer okurlarımdan özür diliyorum. "İçine girdiğim cümlenin içinde karşı karşıya geldiğim boğulma durumunun halinde kullanılmıştır" Bakın bende şaşırdım.

En iyisi, ben, bildiğimce konuşayım. Türkçeye ölüm dansı yaptırtan Doç. Dr. Halil Ersoylu, sen Türkçeyi bilmiyorsun. Bilmediğin dili sevemezsin. Bilmediğin dilde düşünemezsin. Bir örnek veriyorum. Türkçede "bilince sahip olunmaz" Böyle dendikte o kişi için Türçe bilmiyor... Türkçeyi sevmiyor... Türkçe düşünmüyor denir.

Üstelik senin dilin geçersiz Bay Doç. Dr. Senin dilinle gerçekliğin milimi bile anlatılmaz.

Türk Diline üzülüyorum. Ama acımıyorum. Türk Dil dergisine üzülüyorum. Ama acımıyorum. Doç. Dr. Halil Ersoylu'nun öğrencilerine hem üzülüyorum hem acıyorum. Çünkü onlar bu dille giderlerse "tarihin içine" "edebiyatın içine" giremeyecekler... "hayatın dışında" kalacaklar. Bu ne demektir. Doç. Dr. Halil Ersoylu'nun öğrencileri, aşklarını... dostluklarını... bu öfkelerini... sevinçlerini dillendirmeyecekler. Bu yüzden bunalıma girecekler. Hayatın dışında sistemin nesnesi olacak her biri. Çünkü dil, araç ya da amaç değil. İnsanı var eden ciddi bir etkinliklik. Doç. Dr. bu etkinliği sıfırlıyor. Bunun için acıyorum o öğrencilere...

Doç. Dr. Ersoylu ya Türkçe öğren... ya hocalığı bırak.

7 Haziran Çarşamba

Geçen gün bir dost... bayram sonrası... **İnsancıl**'a geldi... kırmızı güllerle. Sevindim. Sevinirken birden Nitter'i düşündüm. "Gülleri toplarım / kor kırmızı kan kırmızı gülleri" diyor. Fahrettin K. Nitter Gözlerine Saparım adlı şiirinde...

Neden Nitter'i düşündüm kırmızı gülleri görünce... Dün gece bir kez daha okudum Nitter'in şiirlerini (Korkarım Ele Verecek. Anadolu Ekini Yayınları Ankara 1992)

Kaçgun döneminde yaşıyoruz. Kırmızı güller kırımlı. Nitter böyle bir dönemde kan kırmızı güller topluyor. Kırmızı güller toplayan Nitter, şiirin insanla ilgli anlamını derinleştiriyor. Bakın nasıl. Biliyorsunuz sistemin yazarları... şairleri...düşünürleri... liberaller, insanın öfkelenmesini... kızmasını... sinirlenmesini istemiyor. Onlara göre öfkelenecek... sinirlenecek bir durum yok ortada. Onlar... sistemin adamları... liberaller, öfkesiz... sinirsiz... kemiksiz... edilgin... boyun eğici insan istiyor. Nitter böyle bir ortamda "damıtılmış öfkeler / asıp kesmeler olurum" diyor. Nitter'in şiiri, insana, insanlığını hatırlatı-

yor... insanın yol arkadaşı oluyor. Bundan ötürü, kırmızı gülleri görünce Nitter'i düşündüm.

Sistem, günün sınırına soktu bizi. Sistemin adamları da güncele kırşı çıkıyormuş havasında güne hapsetti bizi... yakın hayallerimizi bile kırdı sistemin şairi... Hayalsiz bırakmak istedi insanı. Nitter'in şiiri, işte tam bu noktada uzak... insani hayaller kurduruyor insana. Günün sınırlarıyla çatışan uzak hayallerin yarattığı özlem, insanı, insani süreçleri yaratma... yakalama mücadelesine götürüyor.

Sonra karanfiller geliyor... yaramaz bir çocuk bilyesini getiriyor...bir insan belasını arıyor... çok sesli yalnızlıkta, uçurtmaları sendeleyen...düş saçaklarında dolaşan insan.

Fahrettin K. Nitter, **Korkarım Ele Verecek** adlı eserinde... insanın mücadelesini anlatıyor güzel şiirlerle... ölümün on dokuzunu gösteriyor... sonra kaygan... buzlu bir zeminde hayatı tutuyor yakasından silkeliyor "haklıymışız" diyor "eski yanlışlarda"

Nitter'in şiirleriyle başını kaldırıyor insan... Başım dik... insana güvenli yürüyorum Nitter'in şiirleriyle. Karanfil topluyorum... dervişler dolanıyor düşlerimde... bir kadının gözlerine sapıyorum... ateş düşüyor yüreğime... büyük yangınlar çıkarıyorum... resmi geçitlerin gediklisiyim... uzun bir yolda... Nitter'le. Öfkeli.

11 Haziran Cuma

Gecenin ileri bir saati... canım sıkkın... Sıkıntıyla otururken... düşünürken geçip giden günleri... birden odama girip çıkmaya başladılar... ürkek çocuk, ne güzeldin sen... mektuplar yazardın. Sen, seke seke yürüyen kadın... çay demlerdin mutlaka... Ya sen... "Dün gece rüyamda sizi gördüm. Sıkıntılıydınız. Nasılsınız" diye telefon ederdin...

Sen... sen... sen diye bir zamanlar benle yol arkadaşlığına heveslenmişleri düşündüm... odama girip çıkıyorlardı. Odama girip çıkarken onlar... ben de tek tek adlarını yazdım bir kağıda. Tam kırk iki kişi çıktı... Biraz eski yıllara gitsem... yüzelliyi geçerlerdi... Kırkikide durdum.

Bu kişilerin ortak bir özelliği var. Çeşitli tarihlerde, ben hiç talep etmeden hayat boyu "Sizin yol arkadaşınız olacağız" dediler. "Böyle söz vermeyin" dedikte "Ben öbürlerine benzemem" dediler. Ama hep öbürlerine benzediler. Birkaç adım attılar... sonra dönek demiyorum... hain demiyorum... kaçgunun seline kapılıp gittiler...

Kaçgun seline kapılıp gidenler... kimi bir köşede utangaç sustu... kimi dergilerde bana hakaret etti... ettirdi... kimi dedikodu üretti... kimi yaşanmışı yaşanmamış saydı... kimi adımın geçtiği yerlerde sinirlendi... kimi ağladı... kimi, dolaylı yoldan pişmanlığını belli etti... kimi bana sövgülü mektuplar yazdı... kimi alkolik oldu... kimi takma adlarla ürün gönderdi... kimi...

Bu gece onları düşündüm... gelip gittiler odama. Hepsi umutluydu... hepsi samimiydi... Ama kaçgunun seline direnemediler. Hiçbirine kırgın değilim. Üzülüyorum onlar için... Çünkü onlar biliyor insan için... kendileri için... çocukları için mücadele ettiğimi. Günün herhangi bir saatinde... uykuya dalarken... çay içerken... gülerken... ağlarken... kırmızı karanfile bakarken... bir postacı geçerken... şurda burda... belirsiz bir saatte... belirsiz bir durumda... adını vicdan dediğimiz yerde kıpırtı... milimetrik... saniyelik küçük bir kıpırtı... yalnız bırakmayabilirdim... neden yalnız bıraktım o adamı, benim de bir katkım olabilirdi güzel geleceğe. Sonra vicdana şiddetli bir baskı...

Geçenlerde onlardan biri telefon etti. Beni rüyasında görmüş. Çay içiyormuşum. Yine öylemiymişim. Bir farkla dedim. Yine şekersiz... yine koyu... ama ılık.

"Beni bağışlar mısınız" dedi. "Hiç önemli değil. Ama bugün insanın yanında olmadığın için geleceğin insanı seni bağışlamayacak" dedim.

19 Haziran Cumartesi

Sabah kalktım, baktım... Yağmur. Giyindim kuşandım düştüm yola. Çoktandır yürümüyorum yağmurda... sakınık yaşıyorum. Eskiden dalardım yağmura... yürür giderdim... şimdi öyle değil. Bugün aldırmadım... sakıntısız yürüdüm.

Geçen gün biri geldi dergiye. Duymuş **İnsancıl Emekçileri**'ni. Gözümle göreyim... kulağımla duyayım demiş. Geldi. Gördü. **İnsancıl Emekçileri**, kaçgunda insani değerlere sımsıkı sarılmış öyle yaşıyor. Baktı... baktı... şaşırdı. Hep şaşırdı... Şöyle dedi bana "Bu noktaya gelmek için... böyle yaşamak için çok şey kaybetmişsinizdir." "Hayır" dedim. "Hiçbir şey kaybetmedim. Tersine çok şey kazandım."

Bunu anlatmak isterim. Sözgelimi böyle yaşamasaydım... insani süreçleri yakalama mücadelesi vermeseydim, Nermi Uygur'u... Betül Çotuksöken'i... Marx'ı... Engels'i... Farabi'yi anlamazdım. Bu, çok büyük bir kayıp olurdu benim için... Bu düşünürleri anlamak... kavramak dünyanın hiçbir maddi değeriyle ölçülemez. Hele bunun maddiyatla ölçülmezliğini anlayamamak...

İnsani süreçleri yakalama mücadelesi vermeseydim hakiki yaşayamazdım. Sistemin sahte maddi değerleriyle kaçgunun yalanında gibili yaşardım. Üstelik bu gibili sahte yaşamı hakiki sanırdım. İnsan olduğumu bilemezdim. Kimileri öyledir... insan olduğunu bilmeden yaşar. Naparlarsa yapsınlar bunlar için hayat bütünüyle kayıptır.

İnsan olduğunu bildikte bir bardak çayın tadı... yağmurda yürümenin güzelliği...aşkın insanı var etme gücü değişir. Bunu bilmeyenler ne var çayda... ne var yağmurda... ne var aşkta derler.

Bunların nolduğunu anlatma... kavratma mücadelesi veriliyor **İnsancıl**'da.

Dergide gün yürüyor. Dünü düşünüyorum. Dün... çay bahçesinde... çoktandır gidemiyorum çay bahçesine... berbat çaylar içemiyorum.

Dün çay bahçesinde... rüzgar... saçlarına baktım... "Canınız sıkkın" dedi. Saçları rüzgarda... bisiklete... binmiş çocuğa benziyordu... "Evet" dedim. "Hep mücadele içinde yaşamışsınız. Bu yüzden katılaşmışsınız" dedi. Çocuk yıldız arıyordu saçlarında. "Evet" dedim... Konuşuyordu... Çocuk, beş taş oynuyordu ellerinde.

Çocuk ateş yakıyordu... rüzgarda. "Üşüdünüz mü" dedi. Alevler yükseliyordu... alevlerde üşüyordum. "Evet" dedim.

KİMSECİK YOKMUŞ... KİMSECİK YOKTU

İNSANCIL EMEKÇİLERİ

Bizler koşullar nolursa olsun insanı anlamak zorundayız. Biz insanı anlamazsak hiç kimse anlamaz. Sivas sokaklarında yürüyen, Sivas'ı sanatçılara mezar etmek isteyen insanları gördük. Bunların büyük bir bölümü, Sivas'ta çaybahçelerinde kız arkadaşlarıyla çay içme çağındaydı. Ama onlar çay içmeye değil, kan içmeye gidiyordu.

Biz insanın doğuştan böyle olduğuna kesinlikle inanmıyoruz. Sivas'ta sanatçı avına çıkanları anlamak zorundayız. Onları değiştirebilmek... insani bir toplumu kurabilmek... ağız tadıyla yaşanabilecek bir ülke yaratabilmek için.

Sagan'ın deyişiyle bilimsel uygarlık umudunu yok etmemek için bu insanları çok iyi anlamak zorundayız. Yoksa bin yıllık karanlık bir ikinci döneme daha girebiliriz.

Bakın neler anlatıyor Sagan.

Tarihimizde, bundan önce parlak bir bilimsel uygarlık umudu yalnızca bir kez belirmişti. İyonya'daki "uyanış"ın kıvılcımladığı umudu sürdürenlerin sonraki kalesi İskenderiye Kitpalığı'ydı. Bu kitaplıkta 2.000 yıl önce antik çağın en parlak zihinleri matematik, fizik, biyoloji, astronomi, edebiyat, coğrafya ve tıbbın sistemli öğrenimine ilişkin temelleri atmışlardı. Biz hâlâ o temeller üstüne bina kurmaktayız. Bu kitaplık, Büyük İskender'in imparatorluğundaki Mısır parselini devralan Yunan kralları Ptolemy'ler tarafından kurulmuş ve desteklenmişti. M.Ö. 3. yüzyılda kurulduğundan yedi yüz yıl sonra yok edilişine dek, eski dünyanın beyni ve kalbi İskenderiye Kitaplığı'ydı.

Çağdaş dünyamızın tohumları burada atılmıştır. Bunların kök salıp filizlenmesi neden durdu sonradan acaba? Niçin Batı bin yıllık bir karanlık döneme girdi ve İskenderiye'deki yapıtların keşfedilip ortaya çıkarılması Kristof Kolomb. ve Kopernik dönemine kadar gecikti. Bu sorulara yalın bir yanıt veremem. Fakat şunu söyleyebilirim. Kitaplığın tarihi boyunca ünlü bilimadamlarıyla öğrencilerden herhangi birinin, toplumlarının siyasi ekonomik ve dinsel düşüncelerine karşı çıktığına ilişkin tekbir kayda rastlanmıyor. Yıldızların varlığı ve bu varlığın sürekliliği tartışılıyordu. Oysa köleliğin adalete uygun olup olmadığı tartışılmıyordu. Bilim ve öğrenim genellikle çok küçük bir mutlu azınlığın ayrıcalığıydı. Kentteki halkın çoğunluğu kitaplıktaki buluşlar hakkında en küçük bir bilgiye sahip değildi. Yeni buluşlar açıklanmadığı ve halka maledilmediği için araştırma ve buluşlardan halk pek az yararlanmış oluyordu. Makineler ve buhar teknolojisindeki buluşlar, çoğunlukla silahların geliştirilmesinde uygulanıyor, batıl inançların dürtüklenmesinde ve kralların eğlendirilmesinde kullanılıyordu. Bilginler hiçbir zaman makinelerin gücünü halkı özgürlüğe kavuşturma açısından değerlendirmediler. Antik çağın bilimsel çalışmalarından, halkın yararlanabileceği pratik buluşlara ender olarak geçilmiştir. Bilim halk yığınlarının ilgisine sunulmamıştı. Durgunluğa, kötümserliğe ve mistisizmin en süfli biçimlerine karşı terazinin öteki kefesini bastıracak bir çaba harcanmazdı. Ve sonunda halk güruhu kitaplığı yakmaya geldiğinde, onları durdurabilecek kimsecik yoktu.(Carl Sagan, Kozmos Evrenin ve Yaşamın Sırları, Çev. Reşit Aşçıoğlu, Altın Kitaplar Yayınevi, 1982.)

AR YILI DEĞİL, KÂR YILI.

Sivas'ta katledilen dostlarımızın cenazeleri konuşulurken bir haber geldi. Rıfat Ilgaz'ı kaybettik. Yüreğimize saplı bıçak biraz daha derine girdi.

Ertesi gün gazetelerde bir de ne görelim Star Sisteminin her konuda demeç veren ansiklopedik yazarları Rıfat Ilgaz'ı anlatıyor.

Rıfat Ilgaz gerçekçi bir yazar Bütün hayatları boyunca gerçekçiliği... insaniliği... toplumculuğu... hafif bir deyişle hor gören... bu demeçli... ansiklopedik yazarların Rıfat Ilgaz'la ilişkisi ancak bir utanma olabilir. Utanma ilişkisi böyle durumlarda susmayı gerektirir.

Ama bunlar susmuyor. Hepsi evinde... televizyon başında oturuyor Günceli estetiğinden dışlayan bu yazarlar, güncel kalabilmek için günceli dikkatle izliyor. Tatsız bir olayda demeci patlıyor. Her konuda.

Bu demeçleri okurken yüreğimize saplı bıçak biraz daha derine giriyor.

Bütün bu karmaşada Cüneyd'i düşündük. Zalimlere boyun egmeyen... zalimlerin ekmeğini yemeyen Cüneyd'i dostlaryla konuşurken oğlunun kesik başını getirirler. Cüneyd, oğlunun kesik başını görünce susar. Ağlayan dostlarını avutur. "Bu gece"der "ateşe öncesi olmayan sırlarla dolu bir kazan koydum. Kaynaması için bundan fazla sıcaklık iste... bundan az değil"

Sivas'ta katledilen 37 arkadaşımız... demeçci... ansiklopedik yazarların demeçleri... Rıfat Ilgaz'ın ölümü... demeçci... ansiklopedik yazarların demeçleri... Boyabat'ta linç... demeçci... ansilopedik yazarların demeçleri...

Kaçgun döneminin tipik göstergesi. Ar yılı değil... kâr yılı...

Size bir önerimiz var. Hemen Sivas olaylarının bilinç akışını yazın. Çok satar.

İNSANCIL EMEKÇİLERİ

İNSANCIL EMEKÇİLERİ'NİN BİLDİRİLERİ

Metin Cengiz'in önerisiyle 6 Temmuz Salı günü, Sivas olayları nedeniyle Mimarlar Odası'nda düzenlenen sanat-kültür dergileri toplantısına gittik. Toplantıda **Atika, Şiir Atı, Varlık, Sombahar, Hürriyet Gösteri, Düşler** dergilerinin yöneticileri vardı. Ne yapılabilir sorusuna bu dergi yöneticileri şunları önerdi.

1- Ortak Dergi 2- Ortak Yazılar 3- Ortak Kitap. 4- Ortak Kapak

İnsancıl Emekçileri'ne göre bu işlemler son derece işlevsizdir. Göstermeliktir. Vicdan rahatlatıcıdır. Bize göre bugün ülkemizde, sanatçıların estetik-politik görüşlerini bir yana bırakıp, bütün alanlarda kayıtsız şartsız özgürlük için insani kültür mücadelesine katılması gerekir. Bunun için ciddi bir örgütlemeyle, sistemin güdümünde bilinci dondurulan insana hızla ulaşmak gerekir. Çünkü bizlere göre, Türkiye'de özellikle 1980'den sonra pekiştirilen, sanatın insanla ilgili anlamını sıfırlayan... sanatı insandan kopuk bilinç oyunu sanan estetik politikalar, da olup bitenlerden sorumludur. Bu politikalar, yalnız Sivas olaylarıyla değil, Kızılcahamam, Boyabat, Lapseki olaylarıyla iflas etmiştir. Kişilerin toplanıp toplanıp, dinsiz diye, sapık diye insan katlettikleri bir ülkede yazılan şiir, yazılan roman, yazılan öykü, bestelenen şarkı, yapılan resim farklı olmalıdır.

Günceli, insanı estetiğinden dışlayan... gerçekçi sanatı horlayan... yazarların örgütlülüğünü küçümseyen kişilerle vicdan rahatlatıcı bir bildirinin çevresinde toplanamazdık. Bu nedenle toplantıdan ayrıldık.

Biz **İnsancıl Emekçileri**, sanatçı, her şeyden herkese... hem geçmiş... hem bugün... hem gelecek açısından sorumludur diyoruz. Bu sorumluluğun bildirilerle geçiştirilmek istendiği bir noktada olamayacağız.

Şunu da söylemek isteriz. Sanatın insanla ilgili anlamını sıfırlayanların, Sivas katliamıyla ilgilenmelerini de hayretle karşıladık... Evde oturangiller, evde oturmaya devam etsinler.

Not: Bu bildiri, istek üstüne Milliyet gazetesine gönderildi. Ancak, bildirimizin iki satırı yayımlandı Milliyet'te.

Türkiye'de özellikle 1980'den sonra pekiştirilen, sanatın insanla ilgili anlamını sıfırlayan estetik politikalar Sivas olaylarıyla iflas etti. Buna karşın, iflas eden estetik politikaların oluşturucuları... yürütücüleri, çeşitli yayın organlarında demeçleriyle olup bitenleri "tahlil" ediyorlar. Biz **İnsancıl Emekçileri**, yıllardır sanatçı sorumluluğundan kaçan, sanatı insandan, toplumdan kopuk bilinç oyunu sanan bu kişilerin bugüne kadar oluşturdukları, sanat politikalarını değiştirmesi dileğiyle durumu kamuoyunun bilgisine sunuyoruz.

Hep evinde... televizyon başında oturan... günceli estetiğinden dışlayan... gerçekçi sanatı horlayan, yazarların örgütlüğünü küçümseyen bu yazarlar, güncel kalabilmek için günceli dikkatle izliyor. Tatsız bir olayda demeci patlatıyor. Her konuda.

İflas etmiş estetik politikalarıyla su yüzünde kalmaya çalışan Fouche müsvettesi yazarlar bizlere hiç inandırıcı gelmiyor.

Not: Aydınlık Gazetesine gönderildi. Ancak bir bölümü yayımlandı.

İNSANCIL EMEKÇİLERİ